ולמה תתערבנה בספור מאמר אשר מועד תכליתו הוא אך לספר ולא להמליץ, מלות נכריות? — והנה רבים חתרו למצוא הבדל בין מלות קדמיות כאלה הנמצאות רק במליצות ספרי הקודש, ובין המלות העבריות המתדמות אליהן בהוראתן; בחשבן כי הן מלות נרדפות· עד"מ בין הפעל דִּבֶּר לפעל מִלֵּל, בין הפעל הִגִּיד לפעל חִוָּה; ולא השכילו, כי אלה הן עבריות במוצאן, ואלה ארמיות בתמונה עברית אשר לא לקחום להם הנביאים והכותבים הקדושים כי אם למען יפות בהם את מליצתם·

הדרך השני הוא· בשומם את עין תבונתם על דבר מן הדברים, למען מצוא אחד ממשיגיו המבדילו משאר דברים זולתו; ועל פי זאת עשו להם שם חדש אשר יקיף את המשיג ההוא ויכנה את הדבר בשם אחר מאשר יקרא בו בהגדה פשוטה· כמו השמש המחממת את הארץ ומלואה תקרא לפעמים בדברי המליצה: חַמָּה; הירח אשר לבן הוא בטוהר מראהו יקרא: לְבָנָה; העבים אשר ינשאו מן הארץ לעלות אל הרקיע יקראו: נְשִׂיאִים; ובמליצת איוב הנשגבה יקראו הצלים אשר יַצֵּלּוּ בענפיהם על הארץ צֶאֱלִים· (והאלף בא תחת אות הכפל לפעמים, כידוע למדקדקים)· ובכל ספורי ספרי הקודש לא תמצא השמש נקראת בשם חַמָּה, או הירח בשם לְבָנָה, וכן כלם, כידוע לכל מבין בספרי הקודש· כי שמות כאלה אינם כשאר השמות בלשון, אשר התהוו מהמון העם; כי אם בריאות המליצים הם, אשר בראום למען יפות בהם את מליצתם·

והנה אם יש יתרון רב אל שמות חדשים כאלה אשר יכנו את העצם על פי אחד ממשיגיו מפאת היותם בלתי מורגלים בהגדה פשוטה ובספור מאמר, והם נעימים על ידי זה יותר לשמע אוזן; עוד יש להם יתרון אחד רב מאד מפאת יופי ההקפה הנכלל בהם, כאשר יבין כל משכיל*) — ובזה נשלמו דברי הספר, בעזר אלהי ישראל אשר בחסדו הגיעני עד הלום, יהי שמו מבורך מעתה ועד עולם!

תם

*) וראוי שתדע כי עוד דרך אחד למליצי העברים לכנות דבר אם בשם אחר מאשר יקרא בו בהגדה פשוטה· כי מסגולת המליצה העברית הוא, לקחת לפעמים שם הכולל תחת שם אחד הפרטיים, אם הוא קרוב במקום אל שם אחד רעהו אשר יגיד עליו איזה פרטי הוא· עד"מ תחת השם יָרֵחַ ימצא לפעמים במליצה השם מאור; וזה אם השם שֶׁמֶשׁ יהיה קרוב אליו במקום. כמו אַתָּה הֲכִינוֹתָ מָאוֹר וָשָׁמֶשׁ (תהלים ע"ד) וכן מצאנו להפך תחת מלת שֶׁמֶשׁ מלת אור אשר הוא גם כן שם כללי לכל גוף מאיר (כמו לעשה אורים גדולים) בעבור אשר קדם שם סהר בפסוק, צר (סהר) ואור חשך בעריפיה· (ישעיה ה')· וכן יאמר במליצה תחת יד שמאל יד סתם אם השם יָמִין יהיה קרוב במקום, כמו אשר בִּידֵיהֶם זמה וימינם מלאה שוחד, (תהלים כ"ו) וכאשר העיר החכם ר' יואל בר"יל בבאוריו· וכן בישעיה (מ"ח) אף יָדִי יסדה ארץ וִימִינִי טפחה שמים· שמאמר הזה כמו הוא מליצי· שמליץ לנו את גודל העולם כבונה נפלא, אשר בבנין אחד יניח את יסוד הבנין בידו השמאלית ויבנה את טפחות עליותיו בידו הימנית — והבן!

הוא מצייר לנו את פעולת הלב, איך יעקש את שפתיו בהתלו ברעהו · וכן הפיעל גַּנּוֹב, נגזר הוא משם **כנף** המורה גם על פאת הבגד; (ועיין ישעיה ל׳ כ׳) וענין הפעל הזה הוא: שאת דבר מה בהחבא תחת כנף בגדו — והבן!

*)מִלּוֹת מְלִיצִיּוֹת

(Verba poetica.)

הלא תדע מן הדברים אשר דברתי לך על **הנשגב**; כי ספור מעשים נפלאים היוצאים מן המורגל, הוא הדבר אשר יגדיל את כח המליצה מאד, ואשר יפליא להחזיק את פעולתה בנפש האדם · והנה עתה אודיעך, כי כאשר הוא מדרך המליץ הנאמן, לצייר אל נפשות שומעיו ציורי מעשים נפלאים היוצאים מן המורגל, למען הרבות את עוצם פעולתו בנפש; כן יתן אל מליצת פיו לפעמים מלות חדשות, אשר הן בלתי מורגלות בהגדה פשוטה ובספור מאמר, למען הרבות את נועמו אל האוזן · כי כאשר רב כח המעשה הנפלא יעל המעשה המורגל בכל יום, לפעול בנפש האדם ולדות בה כלונו; כן רב נועם המלות האלה הבלתי מורגלות בהגדה ובספור, מנועם המלות המורגלו' אשר ישמע וידבר האדם תמיד בשיחו עם רעהו · וכאשר יפאר כלי יקר בת רבת טעם; כן יפאר עדי מלה יקרה כזאת את הוד הרעיון הנשגב היוצא מלב המליץ ואשר יכנס אל לב השומע — ומליצי העבריים הגיעו לתכלית הזאת על שני דרכים ·

הדרך האחד הוא, בבחרם במלות ארמיות לשומן בין העבריות, אחרי אשר ילבו אותן על חוק הלשון העברית · כמו ודם ענב תשתה חָמֶר (דברים ל״ב) (תחת יין) · וְאָתָא (ובא) מרבבות קודש (שם ל״ג) · ויצא חֹטֶר (מטה) מגזע ישי (ישעיה י״א) · לבול עץ אֶסְגּוֹד (אשתחוה) (שם מ״ד) · באו בעבים ובכפים (ובסלעים) עלו (ירמיה ד׳) · פן תֶּאֱלַף (תלמד) אורחותם (משלי כ״ב) · כי הנה הַסְּתָו (החורף) עבר (שיר השירים ב׳) ·

ובאלה הרבה מאד במליצות תורה נביאים וכתובים, כידוע לכל מעין בספרי קודש היודע בלשון ארמי · (וספר איוב, יען כי הוא לח המליצה מאד על פני כלו ומליצתו נשגבה ממליצות כל שאר ספרי הקודש; לכן תמצאנה בו גם מלות ארמיות הרבה, יותר מבשאר ספרי הקודש) והנה כל המלות כאלה לא תמצאנה כי אם במליצות ספרי הקודש, לא בהגדה פשוטה ובספור מאמר; כי כצרור אבן במרגמה, כן המעדה הגדה פשוטה בעדי מלה יקרה כזאת — ולמה

*) ענין המלות האלה נתבאר כבר במאמר שליפני לשיחה בעולם הנשמות, אשר הוצאתי לאור זה כארבע שנים, בק״ק פראג·

*)כִּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת!
וּמַזְמְרוֹתֵיכֶם לִרְמָחִים! (יואל ג')

וגם בפעלים תבוא לפעמים ההקפה אחר הפעל הנהוג · כמו

עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם
שׁוּעָלִים הִלְּכוּבוֹ · (איכה ה')
— וְלֹא תִבְכֶּה
וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ · (יחזקאל כ"ד)

והנה כבר הראיתיך קורא נעים! איך לשוננו הקדושה היא מסוגלת מאד לשיר ולמליצה, בדברי לך מהמשל או הדמיון; כי שמה הודעתיך אשר הרבה שמות התארים בלשוננו מגידים המה משמות עצמים ידועים אשר ימצא בהם המקרה המתאר ההוא בכחות רב; ועל דרך זה, רעיון התואר עם יופי הדמיון ר"ל עם רעיון העצם אשר אליו ידמה המתואר במקרה הידוע, באחדים המה בתלה אחוז · ועתה בדברי לך מההקפה, אשוב להראותך את סגולת לשוננו הקדושה למליצה; וזה, בהודיעי אותך, אשר הרבה פעולות תקראנה בלשון עבר בפעל הנגזר ממלה אשר הונחה בלשון להורות על אחד ממשיגי הפעולה ההיא; ולזאת יתארו הרבה פעלים בלשון עבר את הפעולות אשר יורו עליהם, בדרך **ההקפה** מאד עצמם · כמו פעולת (זעגנען בל"א) יקרא העברי בפעל **ברוך**, אשר ראשית הנחתו בלשון היא להורות כריעה על ברכים כידוע, כי הוא נגזר משם **ברכים**; וזה מטעם אשר בימים הקדמונים בתת איש את ברכתו אל איש אחר, כאב אל בנו לפני מותו, כרע המברך על ברכיו לפני אלהים וכפיו פרושות השמים, למען יהיו דברי הברכה לרצון לפני אלהים, ויחולו לימים הבאים על ראש המבורך — והנך רואה, כי הפעל הזה איננו כפעל (זעגנען בל"א) אשר יתן אך רעיון פשוט מהפעולה; כי אם הוא יצייר לנו גם את אופן העשות הפעולה הזאת מאד מה · וכן פעולת שנים המתעצמים יחד להפיל איש את רעהו, יקרא העברי בפעל **האבק** אשר הוא גם כן פעל מצייר; בהיותו נגזר ממלת **אבק**, ומחבר אל רעיון ההתעצמות גם רעיון עלות האבק אשר יעלו המתעצמים ברגליהם על ידי התנועעם · וכן פעולת העשן יקרא העברי על דרך זה בפעל **קטר**. אשר יצייר לנו את הפעולה הזאת בהגזרו מפעל **קדר** המורה על מקרה השחרות; והנה ענינו הוא: השחיר האויר על ידי משאת העשן וכן הפעל **לוץ** נגזר הוא על דרך זה מפעל **לוז** המורה על העקשות; והנה

הוא

---

*) בשירי ווירגיליוס שנותי נמצאם כדמות המליצה הזאת, כאלו הופכים מגלי חניות:

Et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
Geor. 1. 506.

וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים
וּבִמְחִלּוֹת עָפָר
מִפְּנֵי פַּחַד יְהֹוָה
וּמֵהֲדַר גְּאֹנוֹ· (ישעיה ב')

והלא תדע כי ארץ יהודה וסביבותיה*) הן ארצות הרים וסלעים ובהם מערות רבות וגדולות אשר תסתרנה המון אנשים רבים מאור השמש; ולזאת תהיינה לעתות בצרה למחבא אל יושבי הארץ מחמת האויב· וכאשר מלאכו בפשוע לבא פלשתים על הארץ, בתחלת מלוכת שאול, התחבאו העברים במערות הסלעים וההרים; וכן התחבא דוד בברחו מפני שאול, הוא ושש מאות אנשים אשר אתו במערה אחת· ומה מאד הפליא הושע! להביע את עת הגיון הזה·

וְאָמְרוּ לֶהָרִים: כַּסּוּנוּ!
וְלַגְּבָעוֹת: נִפְלוּ עָלֵינוּ! (הושע י')

והמשורר יאמר תחת: המלחמה תחדל·
יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָעָם· (תהלים ע"ב)

כי בעת המלחמה ישא נס על ההרים להקבץ יושבי הארץ על האויב; ועל דרך מליצי יאמר המשורר כי תחת רגל דם והרג, ישאו עתה ההרים שלום על כל תועפותיהם·

וישעיה יתאר את השבתת המלחמה באופן אחר נעים במאד מאד·

וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתֵיהֶם לְאִתִּים
וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת· (ישעיה ב')

ויואל בנבואתו הנשגבה יהפוך את הגיון הזה; ותחת ערכו למלחמה יאמר:

כתו

*) ויתכן כי גם תושבות בני שעיר החורי היו במערות ההר; ולזאת נקראו בתורה בשם חורים, על היותם יושבים בחורי הסלעים· והנה הם היו ממין האנשים הנראים השוכנים במערות כל ימיהם, והנקראים בלשונות העמים בשם (טראגלאדיטען)· ויתכן כי גם הרפאים אשר היו לפנים במדינות האלה, התגוררו במחבואי המערות, ולזאת הושאל השם הזה אחרי כן לקורות גם על המתים הקבורים בנקיקי הארץ·

וכן יתוארו לפעמים הפעולות בדרך הסימניהם, תחת אשר יקראו במלות אשר הונחו עליהם בלשון, ע"ד תחת הפעל ערוך למלחמה, יאמר המליץ משוח המגן ·

עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן צָפֹה הַצָּפִית
אָכוֹל שָׁתֹה

קוּמוּ הַשָּׂרִים ! מִשְׁחוּ מָגֵן ! (ישעיה כ"א)

ומלבד ההקפה, עוד יפאר המאמר משחו מגן את המליצה הזאת; כי ידוע אשר גבורי קדם משחו את ראשם בשמן טרם שבתם לתשתה שמחות (תהלים כ"ג ה')· והנה בשמן אשר הוכן לשרי הארץ, למשוח בו את ראשם למשתה שכרון, ימשחו עתה המגנים וכלי קרב; בהתהפך פתאום שמחת גיל לחרדת פחדים ·

ותחת הפעל התחבא יאמר ישעיה: בוא במערות צורים ובמחלות עפר ·

ובאו

יקראו זה אל זה. המועד למועד ניוס ותלילס: „אלוה הוא אחד, ורחמין רבים!" — ולדעתי שיר קל"ד בספר תהלים, היה שיר ענות היועד לשומרי בית ה' בעתותי הלילה· והנה השומרים אשר בעבר הזה קראו תמיד בתועד הקבוע אל השומרים האחרים אשר מעולם בעבר האחר:

הנה ברכו את יהוה!
כל עבדי יהוה
העומדים בבית יהוה בלילות!

והשומרים האחרים ענו לנגדם:

שאו ידיכם קדש!
וברכו את יהוה;

ובכלות אלה לקרוא זאת, המלו כל השומרים יחד לקרוא איש אל רעהו:

יברכך יהוה מציון!
עשה שמים וארץ —

ובזה הבין תלילת ישעיה אשר ילו אל שומרי ירושלים להיות נאמנים במשמרתם ובל ישבו תמיד; כי אם יזכירו את ה' בקריאתם כאשר יאות לשומרים נאמנים:

על חמותיך ירושלים
הפקדתי שומרים
כל היום וכל הלילה
תמיד לא יחשו
המזכירים את יהוה!
אל דמי לכם! (ישעיה ס"ב)

אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי
הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם · (תהלים קכ"ג)

יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק
אֲדֹנָי יִלְעַג לָמוֹ · (שם ב')

יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ
וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים · (שם ע"ב)

לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ
וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיִם · (שם)

יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְרַבָּה הִיא עַל הָאָדָם · (קהלת ה')

שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ
וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה ·
וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם
וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר
וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן · (שם ט')

תהלילת מלאכי יקרא הלוי: ער ועונה; והכהן: מגיש מנחה:
יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה
*) עֵר וְעוֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב
וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאוֹת · (מלאכי ב')

וכן

*) הנה ער הרגי עור והלוים נקראו בשם זה על אשר היו נעורים בבית ה' בלילות לשמור אותו; וטעם עונה, כי מדרך העומדים באהלות המזרח הוא, לקרוא זה אל זה לעתים קבועות (כן ביום כן בלילה) בשלילות קטנות ידועות · והשלילות האלה לפעמים ענינם תהלת אלהים, כאשר ספר לנו הנוסע Tavernier בספר מסעותיו מהומאי ההמונות בארץ פרס, אשר יקראו

וזה יען כי האריות אשר בארץ יהודה, ישימו את מגורותיהם בסתר קנה וסוף אשר על גדות הירדן· כי הירדן יסבהו קני סוף ועלי ערבה גדולים וגבוהים למעלה; ובין סבכי הקנים האלה· אשר יעטרו את הנחל הזה סביב כעטרת המקפת את פאתי הראש, והנקראים במליצות ירמיה וזכריה: **גאון הירדן**, שמה ירבצו אריות טורפים, וכפיר מחנק לנטח יתהלך בינותם·

והעפעפים יקראו: **שמורות עינים**; והמדבר: **ארץ נוראה**·

אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי
נִפְעַמְתִּי — וְלֹא אֲדַבֵּר· (תהלים ע"ז)

כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף
מִמִּדְבָּר בָּא
מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה· (שם כ"א)

ואלה ההקפה אחרי השם הנהוג, זה ימצא לרוב במליצות ספרי הקודש·

ופעם יתאר ישעיה את המדבר בשם **ארץ צרה וצוקה**, ויזהיר עוד להשלים את הכנוי הזה בכתוב המלא על פני כלו ליורים נעימים עד מאד·

בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה
לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם
אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף
יִשְׂאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם
וְעַל דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרוֹתָם
עַל עַם לֹא יוֹעִילוּ· (שם ל')

והעולם הנכבד יקרא: **יושב בשמים**; ועת עולם: **לפני שמש** או **לפני ירח**; והארץ אשר אנחנו בני אנוש יושבים עליה: **תחת השמש**·

אליך

כן שמחתם האורבים האלה אשר לפני מלוך דוד שמתיתו יחד את ארץ החמדה, אל עבירת מי ירדן הזכים אשר ירפשו אותם שאיות השוברים בגואם להשחית; ואמר כי אך מגערת שהלך ינוסו עמה כל השודדים האלה למרחקים, ובהיות כי כאר גוד (יואב ראש הגבורים) את שמתים אשר קרבות חפצו· ולמופת על אמתת הדברים האלה נגלה הכתוב הזה, סוף הכתוב נ' בפרשה ל"ב ביחזקאל·

כְּמוֹ פוֹלֵחַ וּבוֹקֵעַ בָּאָרֶץ
נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל׃ (תהלים קמ"א)

וגם אנוש המיועדים להם לעבור קברות יקראו: יורדי עפר; והמתים: עם עולם; וחרב חנית והחצים: כלי מות או כלי זעם׃

לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל יוֹרְדֵי עָפָר׃ (שם כ"ג)

וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת יוֹרְדֵי בוֹר
אֶל עַם עוֹלָם׃ (יחזקאל כ"ו)

וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי מָוֶת
חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל׃ (תהלים ז')

פָּתַח יְהוָֹה אֶת אוֹצָרוֹ
וַיּוֹצֵא אֶת כְּלֵי זַעְמוֹ
כִּי מְלָאכָה הִיא
לַאדֹנָי יֱהוִֹה צְבָאוֹת
בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים׃ (ירמיה נ')

והאריה יקרא לפעמים: חית קנה׃
גְּעַר חַיַּת קָנֶה
עֲדַת אַבִּירִים
בְּעֶגְלֵי עַמִּים
*) מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף׃

חס

---

*) הפעל רפוס ענינו עכירת מים זכים כמו ותדלח מים ברגליך ותרפוס נהרותם (יחזקאל ל"ב); והבינוני מתרפס נמספר פי"ח דגש עי' כל אחד מהאותיות והתיבות כנהוג במליצה׃ וטעם רצי לדעתי הוא שם מליצי למים הצלולים; (והדגש תחת הצד"י) ורצי כסף ענינו מים הזכים והנוצצים ככסף הטהור, וכמו (זילבערפלוטע) שנהוג במליצה האשכנזית׃ כי האריות השוכנים בין קנה וסוף על גדות הירדן, וכן אבירי ועגלי בשן אשר ינוחו לפעמים שמה, לעבור לתוך מן הנחל הזה; המה יעכירו בזדון רוחם את מימיו הזכים, וימנעו כפי ערך בין שפעת גוזליו — והנה אחרי אשר שהמשיל המשורר את לבת הענים אויבי ישראל אל שאון אריות ואבירים, המשיל גם כן׃

והַהפלגה הזאת תמצא לפעמים גם במשלי חכמה ומוסר׳ כמו:

גַם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל
וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל תְּקַלֵּל עָשִׁיר
כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל
וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר׳ (קהלת י׳)

וזה כדמיון מליצת חבקוק הנשגבה:

כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק
וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה׳ (חבקוק ב׳)

וכספר איוב המלא את כל מכמני המליצה, נמצאה ההפלגה הזאת במקומות רבים, כמו:

לְבֻשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה
וְגוּשׁ עָפָר׳ (איוב ז׳)

וכן בציירו את ימי תפארתו אשר היו לו מקדם:

בִּרְחוֹץ הֲלִיכַי בְּחֵמָה
וְצוּר יָצוּק עִמָּדִי פַּלְגֵי שָׁמֶן׳ (שם כ״ט)

ופעם יאמר המתאונן, כי אם גם ישמע את תפלתו ה׳ אשר יענהו על שיחתו, בכל זאת לא יאמין אל אזנו מלה כזה, אשר שמע ה׳ את דברי אנוש׳

אִם קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי —
לֹא אַאֲמִין כִּי יַאֲזִין קוֹלִי׳ (שם ט׳)

ה
הַהַקָּפָה

(P e r i p h r a s i s).

תהיה כאשר יתעלם המליץ את הדברים והפעולות בשלך מסיבים כאלה אשר כביד מתמה את הדברים והפעולות ההם, ולא יקראם בתלות אשר הורגלו עליהם בלשון יעב״ת הספר יקרא במליצה: פולח ובוקע בארץ*

כמו

וירמיהו בהגידו אל יושבי ירושלים כי שוא בטחונם אשר יבטחו בגבורתם להמלט מידי הכשדים, יאמר:

כִּי אִם הִכִּיתֶם כָּל חֵיל כַּשְׂדִּים
הַנִּלְחָמִים אִתְּכֶם
וְנִשְׁאֲרוּ בָם אֲנָשִׁים מְדֻקָּרִים
אִישׁ בְּאָהֳלוֹ יָקוּמוּ
וְשָׂרְפוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ׃ (ירמיה ל"ז)

ובנבואתו על מפלת בבל, יצייר את ריק בטחונה אשר תבטח בגבורתה להנצל מפקודתה הקשה, באופן אחד מפליא מאד:

כִּי תַעֲלֶה בָבֶל הַשָּׁמַיִם
וְכִי תְבַצֵּר מְרוֹם עֻזָּהּ
מֵאִתִּי יָבֹאוּ שֹׁדְדִים לָהּ
נְאֻם יְהוָֹה׃ (שם נ"א)

ונמשך גם בזה אחר מליצת חזון עובדיה:

אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר
וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ
מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְהוָֹה׃ (עובדיה א')

ובמליצת ישעיה בספרו מלך הרשע והסכל, המתפאר בגודל לבבו להוביש אף בכפות רגלי חילותיו נהרות ואגמים רבים:

אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם
וְאַחְרִיב בְּכַף פְּעָמַי
כָּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ (ישעיה ל"ז)

וזה כדמיון דברי בן הדד אשר שלח אל מלך ישראל לאמור:

כֹּה יַעֲשׂוּן לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם יִשְׂפֹּק עֲפַר
שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי׃ (מ"א כ')

וההשאלה

ירמיה בציירו את מפלת בבל הרשעה, אשר למפלתה שמחו כל בני תבל, יקרא:

פִּתְאוֹם נָפְלָה בָבֶל וַתִּשָּׁבֵר —
הֵילִילוּ עָלֶיהָ!
קְחוּ צֳרִי לְמַכְאוֹבָהּ!
אוּלַי תֵּרָפֵא׃ (ירמיה נ״א)

ומה נעמה מליצת המשורר! אשר יקרא להמון אוהבי ציון מדי החפצו לנוס ולעבור מגדליה, לאמור:

סֹבּוּ צִיּוֹן! וְהַקִּיפוּהָ!
סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ!
שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵלָה!
פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ! (תהלים מ״ח)

ד

הַהַפְצָרָה

(Hyperbola).

כן תקרא ההשאלה אשר תגדיל את פליאות ענין מה, יותר מן האמת, ואשר תפליג ללכת בהגדלתה והפלאה לגבול טבע הענין ההוא. כמו המשורר בדברתו לצייר את פליאות רוע פגעיו, אשר גם בלילה לא יניחוהו לו לדוש מנוחתו, ובעת הרגיע כל בני אנוש יזלו דמעותיו הלוך ונזול מאין הפוגות; יאמר:

יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי
אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי
בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה׃ (תהלים ו׳)

הגדיל מאוד את פליאות הענין, בציירו לנו את מטת מנוחתו מתנודדת בשטף דמעותיו כאניה בלב ימים; וילועיו נמסים מיקוד בכיתו, כהמס לבול עפר משפך מים הלותקים׃

וירמיה

הֲתָצוּד לְלָבִיא טָרֶף?
וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא?

וחית· השם **חיה** יורה לפעמים כשם **נפש** גם על התשוקה והחמוד; ועתה יצייר בציור נפלא, איך ימלאו הכפירים את תשוקת הטרף·

כִּי יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת
יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ אָרֶב·

בסכה· סבכי היער אשר יסתר בהם האריה לעת הטרף, יצייר המליץ כסכתו אשר עשה לו· ונמצא כזה גם במליצת המשורר (תהלים י') ובדברי ירמיהו, (כ"ה)·

מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ?
כִּי יְלָדָיו אֶל אֵל יְשַׁוֵּעוּ
יִתְעוּ לִבְלִי אֹכֶל —

כדמות מליצת הכתוב הזה נמצא גם במליצת המשורר הקדוש;

נותן לבהמה לחמה
לבני עורב אשר יקראו· (תהלים קמ"ז)

ג
ההתול

(I r o n i a).

כן תקרא ההשאלה אשר תצייר ענין מה, במלות המתנגדות אל הענין הזה כפי הודאתם בלשון· כמו ישעיה בהוכיחו את אנשים רפי ידים זוללים וסובאים, אשר לא יצלחו לכל עבודה מהתענג וגדוד; יקרא:

הוֹי! גִּבּוֹרִים — לִשְׁתּוֹת יָיִן
וְאַנְשֵׁי חַיִל — לִמְסֹךְ שֵׁכָר· (ישעיהו ה')

הֲיָדַעְתָּ חֻקּוֹת שָׁמָיִם?
אִם תָּשִׂים מִשְׁטָרוֹ בָאָרֶץ?

המליצה תגייד את צבא הכוכבים כצבא משרתי אל אשר לכל אחד חקו הידוע לעשות בעתו את תפקידו אשר פקד אלוה עליו ·

הֲתָרִים לָעָב קוֹלֶךָ?
וְשִׁפְעַת מַיִם תְּכַסֶּךָּ?
הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלֵכוּ?
וְיֹאמְרוּ לְךָ: הִנֵּנוּ?

מה נפלאה המליצה הזאת! ומה נשגבה! — אלוה יתן קולו לעב וענן, והנה רגע יעיפו אל כס מושבו ממעמקי תהמות; ישלח את דברו אל רעם וברק, והם יאמרו לו: הננו! ועד אפסי תבל ידוגלו רגע לעשות את משמרתם אשר שם עליהם — —

מִי שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה?
אוֹ מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה?

השם **טוחות** נגזר מן פעל **טחוה**, ויקרא כן המליץ את הברקים אשר חיש יעופו משמי על אל הארץ, כמו מני קשת; ובשם אחר יקראם **שכוי** על היותם נגלים לעין רגע ונאפסים מהר (מפעל **סכה**) · והנה בפי המליצה יהיו הברקים לנבי דעת, אשר בעוצם תבונתם ימלאו את רצון עליון בכל אשר ישלחם ·

מִי יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה?
וְנִבְלֵי שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב?
בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק
וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ·

עתה תגייד המליצה את ענני הגשם, כנבלים וכדים גדולים אשר כנס ה' בהם את מימי מעלותיו, ואשר יפתח בעת אשר תגזור חכמתו הנשגבה להשקות עפרות תבל·

והנה עד הנה דבר השואל הנכבד אך על הדברים הדוממים אשר בשמים ממעל ובארץ מתחת; ועתה יחל לתת אמרותיו על חיתו שדה ובהמות הארץ, אשר כלם יחד יחוו את גדולת אל עליון וחכמתו הנפלאה עד אין קץ· ולראשונה ידבר על מלך החיות:

התצוד

הֲיֵשׁ לַמָּטָר אָב?
או מִי הוֹלִיד אֶגְלֵי טָל?
מִבֶּטֶן מִי יָצָא הַקָּרַח?
וּכְפוֹר שָׁמַיִם מִי יְלָדוֹ?

ומה נעים ציור קפיאת הנהרות אשר תהיה לעתות בחורף!

כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ
וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכָּדוּ׃

כי הנהרות יצוירו בעת קפיאתם, כאלו התחבאו תחת מכסה הקרח, מחמת החורף ההומה בדוב עזו; ופני התהמות כאלו נלכדו בחבלי הקור לבל ידולגו תמיד הלוך ודלוח מימן חדול׃

והנה לעיון קפיאת התהמות יציאהו לשאול על תקופת עתותי השנה קור וחום קיץ וחורף, אשר היא אחת מפלאי הבריאה הגדולים והנכבדים׃ ועתה הסכת ושמע! איך ישאל על זה המליץ הנשגב:

הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה?
או מוֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ?

כימה׃ הוא שם לקבוצת כוכבים הנראים אל הארץ בבוא עת האביב (פֿױיאַדען*); **וכסיל**, הוא כוכב אשר בהגלותו אל הארץ יתהוו מעדנים וקדרות שמים, כאשר תהיינה לעתותי החורף (אָריאָן)׃ והנה המליצה תאמר כי כימה וכסיל המה אשר יהפכו ברצון אלוה את פני האדמה; זה יביא אליה את פאר האביב, וזה יביא את קדרות החורף׃ בבוא עת החורף יקשר ה' את הכימה במחבואיו לבל יהדר את פני ארץ בימים המועדים לסער ושלג; ובהפך יפתח אז את חבלי הכסיל, אשר היה עצור במסתרים כל ימי האביב והקיץ לבל יעביר בזעפו את הודת העתות האלה׃ והוסיף עוד לשאול על הענין הזה במליצה אחרת:

הֲתוֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ?
וְעַיִשׁ עַל בָּנֶיהָ תַנְחֵם?

מזרות׃ משרש **נזר**, והוא הכוכב הנקרא לחכמי העמים: קְאָרָאנַא בֿאָרעַאַליס, הנגלה כבלות ימי הקיץ; והמליצה תצייר את הכוכבים הקטנים הנמשכים בהליכותיהם אחרי כוכב אחד גדול, כבני הכוכב הזה׃ הדעת

*) והסרומיים קראוה גם כן בשם Vergilia על פיומם המשרים את ביאת האביב (ver).

המליצה תצייר את יום הסוער, כי ירד שלג רב או אבני ברד משמי על בין המית ילל סערות, ביום קרב אשר יכין ה' במרומיו; והשלג והברד יצויירו ככלי זעם אשר לה', ואשר יוציאם אז מאוצר כלי נשקו· ועל דרך זה יצייר המשורר גם הברקים והרוחות (תהלים קל"ה)· ומה יקרה המליצה **אשר השכתי לעת** וכו'! המציירת את יושב מרומים כמלך חכם אשר בעתותי השלום והמנוחה יקבוץ לו על יד נשק רב, למען יעזר בו ליום המון קרב ומלחמה —

והנה אם השלג והברד יצויירו ככלי זעם אשר ישליך ה' ממרומיו לעת צר; הברק והסער יצויירו גם הם כצבא מלחמת אל עליון, אשר יצאו ממעונתם ביום קרב לעשות משלחת אדוניהם·

אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ יֵחָלֶק אוֹר?
יָפֵץ קָדִים עֲלֵי אָרֶץ?

ענין **יחלק** במליצה הזאת כענין **ויחלק עליהם לילה** (בראשית י"ד); והברק יכונה במליצה הזאת בשם הכללי **אור**, מטעם אשר אגיד בסוף הספר·

מִי פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה?
וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת?

הגשם יריק לפעמים את רוב ברכותיו על ארץ אחת וימנע את טובו ימים רבים מארץ אחרת; והמליצה תאמר כי ה' יפלג תעלה למטר, פעם ימשכהו אל ארץ זאת ופעם אל ארץ אחרת· (והמליץ יכנה את הגשם גם בשם **חזיז קולות**; יען כי בני אדם ידמוהו כנופל לארץ בקול המון תשואות)·

והנה לפעמים ימשוך ה' את תעלות הגשם על ארץ מדבר מקום אין איש בו, כאלו יחמול על אדמת ציה הנמשלה לאיש, ויט עליה חסדו להשביעה ממקור מימיו אשר לא יכזבו:

לְהַמְטִיר עַל אֶרֶץ לֹא אִישׁ
מִדְבָּר לֹא אָדָם בּוֹ
לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה
וּלְהַצְמִיחַ מוֹצָא דֶשֶׁא·

והנה כאשר בעלה הפרח יתקבצו צבעים שונים, הנחמדים כלם למראה, וכלם יעבדו את עין הרואה; כן המליצה תצייר לפעמים ענין אחד בציורים שונים, הנעימים כלם לנפש, וכלם ישביעו את לב אנוש מבין· כאשר הכתובים הבאים ישובו לצייר את הגשם ואת אחיו הטל והכפור בציור חדש·

היש

נבכי׃ השרש נבך דומה בהוראתו לשרש בוך כדרך כ"ע ויו וח"ס אין המתחלפים לפעמים זה בזה; ויקראו כן מעמקי הים מקום אשר ישטפו שמה המים הרבים במהומה ומבוכה נכח׳ וכן יקראו עמקי התהומות בשם חקר תהום מטעם ידוע, כאשר יקראו תחתיות ארץ בשם מחקרי ארץ (תהלים צ"ה); והתנגדות ענין שרש נבך לענין שרש חקר, תתן נועם גם במליצת הכתוב הזה, כאשר יטעם המבין׃

הֲנִגְלוּ לְךָ שַׁעֲרֵי מָוֶת?
וְשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת תִּרְאֶה?
הִתְבּוֹנַנְתָּ עַד רַחֲבֵי אָרֶץ?
הַגֵּד! אִם יָדַעְתָּ כֻלָּהּ׃

אחרי אשר שאלהו על מעמקי הים, ישוב לשאלהו על מעמקי הארץ ועל שטחה הגדול מאד; והשאלה תצייר את תחתיות הארץ כממלכת המות אשר ישכון שמה בין גבלי אופל ואימתה, ועל גבול הממלכה הזאת שערים כגבול ממלכות הארץ׃

אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ יִשְׁכָּן אוֹר?
וְחֹשֶׁךְ אֵיזֶה מְקוֹמוֹ?
כִּי תִקָּחֶנּוּ אֶל גְּבוּלוֹ
וְכִי תָבִין נְתִיבוֹת בֵּיתוֹ׃

מה נעמה מליצת שני הכתובים האלה! המציירים את היום והלילה כעצמים חיים, אשר יקחם ה׳ ממשכנותיהם בבוא מועד עתם לראות על פני תבל; ויוסיף השואל הנכבד להתל עוד באיש ריבו, לאמור׃

יָדַעְתָּ! כִּי אָז תִּוָּלֵד
וּמִסְפַּר יָמֶיךָ רַבִּים׃

ומהכתוב הזה ישוב לשאול על חזיזי שמים, אשר ימלאו לב יושבי הארץ תמהון והשתוממות׃

הֲבָאתָ אֶל אוֹצְרוֹת שָׁלֶג?
וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה?
אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֶת צָר
לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה׃

המלילה תגשים את הפקיד ותליידנו: כמלאך אלהים יורד על הארץ בשליחות אדוניו, וכן השחר ישי לבן דעת בני התבלה; כי ה' יודיענו את מקומו בכל עתותי השנה, מתי יגלה בהדר זהרו מול פנת צפון, ומתי יבקע עבני בוקר מול פנת תימן · ומה יקרה משלחתו עלי תבל! כי ה' ישלחנו

לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ
וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה ·

היצייר ציור נשגב מזה? — השחר אשר לאורו יתחבאו שודדי ליל ואוחזת הרשעים מדעיהם יאמר עליו כי יאחוז בכנפות הארץ לתען נער את הרשעים האלה ממנה; כאשר יאחז איש בכנפות הבגד, לתען נער ממנו צרורות עפר ואבק חולות · ועוד יצייר זאת באופן אחר נעים מאד בכתובים הבאים:

תִּתְהַפֵּךְ כְּחוֹמֶר חוֹתָם
וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ
וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם
וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר ·

בבוא השחר, פתאום תתהפך תבנית הארץ ומלואה, כהתהפך תבנית חומר חותם אשר לרגעים תדחק בו יד אנוש תמונות אחרות; ואז כהתהפך צללי ליל לאור יומם, יתיצבו הרשעים (הנזכרים בכתוב הקודם) אשר נדדו כל הלילה לחמוס ולטרוף, כמו לבוש אשר רוח חיים אין בו, כי לא יעזבו את לבם להתנועע ולצאת ממחבואיהם, מיראתם פן תדבקם יד מתנקם · ומה נפלא הדמיון: **ויתיצבו כמו לבוש**! המשלים לצייר לנו את פחדי האנשים הרשעים האלה אשר יגורו בעוד יומם, כי יתראו לנו עומדים בפחדתם כל היום מבלי התנועע אנה ואנה, כאלו אין בלבושים הנראים בהם, גוף חי אשר יוכל לנוע ·

וימנע מרשעים אורם, מה רב חין ערך כנוי הקנין במלת **אורם** במאמר הזה! ובנעים מליצה אחרת בספר הזה:

המה היו במרדי אור
לא הכירו דרכיו וכו'
כי יחדו בקר למו צלמות
כי יכיר בלהות צלמות · (איוב כ"ד)

הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי יָם?
וּבְחֵקֶר תְּהוֹם הִתְהַלָּכְתָּ?

נבכי

בְּרָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר
וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים ׃

הנה מנהג בני אדם הוא להעמיד מנגנים ומשוררים ביסדם בנין פאר; והמליצה תאמר כי הכוכבים המה היו המשוררים אשר העמיד ה' ביסדו את בנין הארץ, וצבא מלאכיו עושי דברו הם השמיעו תרועת זמר ביום הקימו את מכוני האדמה. ובמה שאמר המליץ: כוכבי בקר, הפליא לצייר לנו את עת יצירת הארץ, כאלו נהיתה זאת בעת אשר החלו מחשכי ליל לנוס, ופני השחר האדימו בפאתי מזרח; אז נגלתה גם הארץ מבין מאפלי תהו, ואת בוקר מתחדש נפגשה האדמה החדשה.

והנה אם האדמה תצוייר בפי המליץ כבית מושב, הים יצוייר כילד הומה אשר יצא אז מרחם תהומות עולם, ואשר גם אחרי גדלו והיה לאיש נהיה פרא אדם ההולך שובב בדרך לבו וכל מגמתו לשטוף ולהשחית; לולא ה' סגר בעדו בדלתים ובריח, לבל יפרוץ גבולו לבלע נחלת זרים. ועתה יטו לבך אל המליצה הזאת, כי מה טובה! ומה יפיה! אין ערוך אליה בכל מליצות ספרי הקודש!

וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם
בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא
בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ
וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ
וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי
וָאָשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם
וָאֹמַר: עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף!
וּפֹה יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ!

הנה אל הילד הקטן לא יועילו חוק ומאמר לכלוא את רוחו, ואך דלתים סגורות יעצרו בעדו; וכן סך היולד בעד הים בעת אשר החתיל אותו, מבלי השית לו נגוד חוק. ואחרי כן כאשר גאו המון כחותיו בדבות ימיו, הוחזק המסגר בעדו (בריח ודלתים), וחוק נקצב לו מאת המושל על כל.

ופה ישית בגאון גליך. מאמר נבוך בחלקיו באין סדר הגיוני, בהמון נבכי ים תשואות ורעש ולא סדרים —

הֲמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר?
יִדַּעְתָּ הַשַּׁחַר מְקֹמוֹ?

והנה בעדם אבלה לדבר על ההשאלה המיוסדת על דמיון הדברים, אעירך עוד קורא נעים! על פרשה ל"ח בספר איוב; כי היא מלאה כן מלות מושאלות כן ענינים מושאלים, ומליצותיה הן הנחמדות בכל מליצות הספר הזה הנחמד מאד על פני כלו · ולזאת הט לבך אל אמריה הנאהבים והנעימים, כי המה יפליאו לענג את נפשך במאד מאד ·

וַיַּעַן יְיָ אֶת אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה וַיֹּאמַר:
מִי זֶה מַחְשִׁיךְ עֵצָה
בְמִלִּין בְּלִי דָעַת?
אֱזָר נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ
וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי·

כן יקרא יוצר תבל ומלואה אל אנוש שבע רוגז, אשר ערב את לבו להתחמד על חכמתו העליונה והנפלאה עד אין חקר · וכאדם המתאנף אשר קצף לבו לא יכיחנו להביט בו כי מנאצו בראשית דברו אליו; כן יקרא אלוה על איוב בתחלת דבריו כעל גוף נסתר: **מִי זֶה מַחְשִׁיךְ וכו'** ? עדי שככה חמת רוחו מעט, אז ישב את דבריו אל איש חדתו לאמור: **אֱזָר נָא וכו'**·

והנה השאלות אשר ישאל אלהי הרוחות לכל בשר את איש ריבו היושב בתוך האפר, הם על פלאי הבריאה הנראים יום יום בשמים ממעל ובארץ מתחת; והאחרונה ישאלהו על הוסד הארץ, התלויה מאז על בלימה ועד אחרית הימים:

אֵיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אָרֶץ?
הַגֵּד! אִם יָדַעְתָּ בִינָה·
מִי שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע?
אוֹ מִי נָטָה עָלֶיהָ קָּו?
עַל מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ?
אוֹ מִי יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ?

יצייר המליץ את הארץ אשר כונן ה' מאז לשבת עליה בני אנוש כל ימי עולם, כבית מושב אשר ייסדנו הבונה על מוסדות חזקים למען יעמוד ימים רבים, גם קו המדה יטה מסביב לו לבל תמצאנה בו מנקשות ולא סדקים, וגם יטביע אבן הראשה על מכונה אשר נקבה לה, למען יתלכדו היטב קירות הבית יחד · והנה כדמות הציור הזה נמצא גם במליצות שאר ספרי הקודש; אכן בכתוב הבא יושלם הציור באופן נפלא, אשר אין כמוהו בשאר מליצות העברים:

עַל כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ
וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ
כִּי בָהֵמָּה· שָׁמֵן חֶלְקוֹ
וּמַאֲכָלוֹ בְּרִיאָה· (שם)

וכן יחזקאל יצעק במרת רוחו על נביאי השקר בישראל, לאמור:

כְּשֻׁעָלִים בָּחֳרָבוֹת
נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ· (יחזקאל י"ג)

ומדי דברו יתהפך הדמיון בפיו להשאלה, כי עתה יתראה לנו בית ישראל באמת כבנין נהרס, ונביאיו עומדים ידיהם בצלחת מבלי התאמץ לגדור פרצות הבנין·

לֹא עֲלִיתֶם בַּפְּרָצוֹת
וַתִּגְדְּרוּ גָדֵר עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וכו'· (שם)

וכן המשורר הקדוש יחל לדמות בעולם התרגשות רוחו את מפעלות ה' אשר פעל בימי היות ארץ ותבל, למעשה מלך אדיר אשר יעטה בגדי תפארת ואשר יכין לו היכל עצום למכון מושבו·

עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה
נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה· (תהלים ק"ד)

אמנם פתאום יהפך הדמיון להשאלה; כי עתה באמת יתראה לנו הגדולה הקורא מי הים אל מרומי שחק, המקרה בהם את עליות מושבו, והעבים המתעופפים ברחבי רקיע הנה והנה, הם מרכבות תפארתו; גם יתהלך לפעמים אלה על כנפי רוח לח, או כי ישלח שמה את מלאכיו, והם הסער הרעש והברק —

הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו
הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ
הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ
עֹשֶׂה מַלְאָכָיו — רוּחוֹת
מְשָׁרְתָיו — אֵשׁ לוֹהֵט· (שם)

והנה

בענין כזה יוסיף יחזקאל להשלימו ולציירו באופן חדש נעים מאד ·

מַה יִהְיֶה עֵץ הַגֶּפֶן מִכָּל עֵץ?
הַזְּמוֹרָה אֲשֶׁר הָיָה בַּעֲצֵי הַיָּעַר?
הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת לִמְלָאכָה?
אִם יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד
לִתְלוֹת עָלָיו כָּל כֶּלִי?
הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה
אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ
וְתוֹכוֹ נָחָר —
הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה?
הִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ תָמִים
לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה וכו׳ · (יחזקאל ט״ו)

והנה אתה קורא נעים! הלא תבין כי כן המלה המשאלת כן הענין המשאל, יסודם בדמיון או המשל אשר דברנו עליו בתחלת הספר, וכאשר הבאתי גם שמה בין המשלים מקצת ענינים משאלים; וההבדל בין המשל ובין ההשאלה היא אות או תלת הדמיון אשר תבוא במשל ותשמט בההשאלה · ולפעמים תמצאנו במליצות ספרי הקודש ההשאלה באה בעקב המשל; כי יחם רוח המליץ מדי דברו והדמיון יתהפך ברעיוניו המתלהטים אל ענין נשגא״ בתועל · כמו חבקוק בזעקו חמס על מלך בבל המרשיע אשר יהרוג הרג רב בלאמים, יקרא:

וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם
כְּרֶמֶשׂ לֹא מוֹשֵׁל בּוֹ · (חבקוק א׳)

ומדי דברו יתהפך הדמיון בפיו להשאלה · כי עתה יצייר לנו באמת את המלך הנודע כצייד הטורף לכוד בחרמו ולהעלות במכמרתו עד אין קץ ·

כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֵעֲלָה
יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ
וַיַּאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ
עַל כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל

על

אשר במליצה הזאת נמשך אחרי מליצת ירמיה:

נָחַר מַפּוּחַ מֵאֵשׁ
תַּם עוֹפֶרֶת
לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף
וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃ (ירמיה ו')

וכן בנבואתו הקשה אשר נשא על מלכי ישראל:

הוֹי רֹעֵי יִשְׂרָאֵל!
אֲשֶׁר הָיוּ רוֹעִים אוֹתָם!
הֲלֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרוֹעִים וכו'׃ (יחזקאל ל"ד)

אשר גם במליצה הזאת נמשך אחרי מליצת ירמיה:

הוֹי רוֹעִים!
מְאַבְּדִים וּמְפִצִים אֶת צֹאן מַרְעִיתִי וכו'׃ (ירמיה כ"ג)

(וגם זכריה (י"א) נמשך אחרי המליצה הזאת והוסיף להנעימה במשל מאד:

הוֹי! רֹעִי הָאֱלִיל!
עֹזְבִי הַצֹּאן!
חֶרֶב עַל זְרוֹעוֹ
וְעַל עֵין יְמִינוֹ!
זְרֹעוֹ — יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ
וְעֵין יְמִינוֹ — כָּהֹה תִכְהֶה׃

וכן ענין הכרם המטוע מבחר הגפנים ועושה ענבים באושים, אשר ידמה בו ישעיה (ה"ו) את בגידת בית ישראל באלהים מושיעם, ואשר לקחו לו ירמיה גם במליצתו:

וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק
כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת
וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי
סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה! (שם ב')

רבת צררוני מנעורי
יאמר נא ישראל
רבת צררוני מנעורי
גם לא יכלו לי
על גבי חרשו חורשים
האריכו למענותם
יהוה צדיק
קצץ עבות רשעים · (תהלים קכ"ט)

ובמליצות יחזקאל ימצאו ענינים מושאלים רבים; כי הוא אשר אהב מאד לפאר בהם את מליצותיו החמודות · וזה נפלאה מליצתו באמת בנבואותיו אשר נבא על פרעה מלך מצרים!

בן אדם!
את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי
והנה לא חבשה לתת רפאות
לשום חתול לחבשה
לחזקה לתפוש בחרב
לכן כה אמר אדני יהוה
הנני אל פרעה מלך מצרים
ושברתי את זרועתיו
את החזקה ואת הנשברת
והפלתי את החרב מידו · (יחזקאל ל')

ומדרך הנביא הזה הוא לקחת ענינים מושאלים מאת מליצות הנביאים הקודמים, ולהרחיב את ציוריהם ולהשלימם · כמו:

היו לי בית ישראל לסיג
כלם נחשת ובדיל וברזל ועופרת
בתוך כור סגים כסף היו וכו' · (שם כ"ב)

גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד
אַרְיֵה טוֹרֵף בְּדֵי גוֹרוֹתָיו
וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו
וַיְמַלֵּא טֶרֶף חֹרָיו
וּמְעוֹנוֹתָיו טְרֵפָה׃ (נחום ב')

וישעיה בעוצם מרת רוחו על בני אנוש אלה אשר יצעקו חמס על מעשי ה', יקרא במליצה נשגבה:

הוֹי רָב אֶת יוֹצְרוֹ!
חֶרֶשׂ אֶת חַרְשֵׂי אֲדָמָה!
הֲיֹאמַר חוֹמֶר לְיוֹצְרוֹ: מַה תַּעֲשֶׂה?
וּפָעָלְךָ אֵין יָדַיִם לוֹ׃ (ישעיה מ"ה)

ועוד לו מליצה אחרת נשגבה במאד מאד, על הענין הזה:

הוֹי אוֹמֵר לְאָב: מַה תּוֹלִיד?
וּלְאִשָּׁה: מַה תְּחִילִין? (שם)

והמשורר יקרא מתוך צרותיו הרבות אשר יעטרוהו סביב, אל אלוה מבטחו, לאמור:

הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים!
כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ —
טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה
וְאֵין מָעֳמָד
בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי מַיִם
וְשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָתְנִי
יָגַעְתִּי בְקָרְאִי —
נִחַר גְּרוֹנִי — (תהלים ס"ט)

ובשיר אחר יבכיהו העני והאומלל בענין אחר נעים מאד:

ב

עִנְיַן מָשָׁאל

(A l l e g o r i a.)

כן תקרא ההשאלה המיוסדת על דמיון הדברים, והמתפשטת על פני ענין שלם· כמו ירמיה בנבואתו על מפלת בבל, יצייר את העיר הגדולה הזאת בימי התנשאה על כל הממלכות, ואת הכליון אשר יצא אז ממנה אל גוים ולאמים אין מספר, בענין נחמד מאד אשר ישאיל בזה לאמור:

כּוֹס זָהָב בָּבֶל בְּיַד יְהוָה
מְשַׁכֶּרֶת כָּל הָאָרֶץ
מִיֵּינָהּ שָׁתוּ גוֹיִם
עַל כֵּן יִתְהוֹלְלוּ גוֹיִם· (ירמיה נ"א)

ופעם יצייר את הכליון אשר יצא מן הממלכה המרשעת הזאת עד אפסי ארץ, בענין אחר:

הִנֵּה מַיִם עוֹלִים מִצָּפוֹן
וְהָיוּ לְנַחַל שׁוֹטֵף
וְיִשְׁטְפוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ
עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ
וְזָעֲקוּ הָאָדָם
וְהֵילִיל כֹּל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ· (שם מ"ז)

ונמשך בזה (כנהרבה ממליצותיו) אחר מליצות ישעיה (ח): **ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר וגו'·**

ומה נפלאה מליצת נחום! אשר כדמותו בעולם רוח קדשו לראות את עיר נינוה המרשעת נהפכת לתהו, ישאל בעוז להב דמיונו לאמור:

אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת?
וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים?
אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם

גור

כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב
כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ
וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ
וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ
וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ (ישעיה נ״ה)

וכן נמצא בשירת דוד, כי השם קרא ממרחקי מרום אל הגשם הנדיב למען אשר יכונן את נחלתו הנלאה׃

גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף*) אֱלֹהִים
נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ׃

והנה הנביא מיכה יוסיף עוד להפליא את ההשאלה הזאת; כי הוא יתאר את הגשם הנעלה לעת הגאולה אשר תהיה לפעמים נחמת ה׳ על שוכני ארץ, כנעצב על המגע נדיבתו ימים רבים, ומקוה אל יום שמחתו, יום אשר יחפהו ה׳ לשוב ולהדיק את ברכתו על האדמה׃

וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם
בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים
כְּטַל מֵאֵת יְהוָה
כִּרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב
אֲשֶׁר לֹא יְקַוֶּה לְאִישׁ
וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ (מיכה ה׳)

וכן יגשים המשורר את גלי הים העולים מעמקי תהמות, וילידם בקולאים זה אל זה בקול המיתם׃

תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא
לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ׃ (תהלים מ״ג)

*) הפעל הניף מורה גם על מקריאת נפנפת היד (הערבייאוויקען) כי״ להנפה גוים בנפת שוא ורסן מתעה על לחיי עמים (ישעיה ל׳)

או נְשִׁישׁ?

שֵׁבֶט בְּנִי מוֹאֶסֶת כָּל עֵץ׃ (שם כ"א)

וכן יאמר יגל החרוז אשר נלעגה היטב מאד עדי תצדיק מדוע נאותה, כי היא עשויה **אח** לברק שמים׃

עַל כָּל שַׁעֲרֵיהֶם
נָתַתִּי אִבְחַת חָרֶב
אָח עֲשׂוּיָה לְבָרָק
מְעֻטָּה לְטָבַח׃ (שם)

ומה נפלאה הבעת הברק במליצת ספר איוב!

עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר
וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ
יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ
מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה׃ (איוב ל"ו)

יצייר המליץ איך יקח ה' את הברק בכפיו **(על כפים כסה אור)** בטרם ישלחנו לעשות מצותו; ואחרי שלחו משמי על להפגיע ברשעי ארץ, אז יגיד עליו רעו, ר"ל יצו אל ברק אחר ללכת מהר אחריו ולהשמיד מבלי חמלה׃

וכדמות המליצה הזאת נמצא בספר הזה גם על הגשם והשלג:

כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר:
הֱוֵא אָרֶץ!
וְגֶשֶׁם מָטָר
וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ׃ (איוב ל"ז)

ומדרך מליצי ארצות המזרח (האמות אשר בטבעם) הוא לצייר את הגשם הטל והשלג **כנדיבי לב**, אשר ירדו לעתים ממרום מושבם על הארץ, לפקוד אותה ולהעשירה באגלי רסיסיהם, ואחרי השביעם תשוקת הארץ בצמאה יעלו אל מקומם הראשון עד שוב עת הצמאון לאדמה; ואז ישובו ירדו מגבהי שחקים ברצון אלהים עליהם למען השקות תלמי תלאובות׃ ונכונים מליצת ישעיה׃

כי

לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ
וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק
וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ
וְעָלֵז בָּהּ· (ישעיה ה')

ואחר המליצה הזאת נמשך חבקוק בציירו את רוע לב מלך בבל השואף להשחית את כל הארץ ולשומה שממות עולם·

גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה
אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ
וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע
וַיֶּאֱסוֹף אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם
וַיִּקְבּוֹץ אֵלָיו כָּל הָעַמִּים· (חבקוק ב')

ומאד יאהב ישעיה להגשים את השאול במליצותיו, כאשר יראה פה קורא בספרו; ומה נעמה מליצתו! אשר שם בפי יושבי ירושלים השוחקים לפחדי יום איד ושבר·

כִּי אֲמַרְתֶּם:
כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת מָוֶת
וְעִם שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה· (ישעיה כ"ח)

וכן יקראו המתים: הרוגי מות, על דרך הגשמה·

וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת
וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרוּגֵי מָוֶת· (ירמיה י"ח)

מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ!
וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ· (יחזקאל ל"ז)

ויחזקאל יאמר על השבט הקשה אשר יכאיב מאד את בשר המוכה, כי הוא מואס כל עץ, ר"ל כל שאר השבטים; יען כי לא יוכלו להכאיב ולפצוע כמוהו·

או

וְהַיּוֹם הַהוּא לַיהוָֹה אֱלֹהִים צְבָאוֹת
יוֹם נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו
וְאָכְלָה חֶרֶב וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם
כִּי זֶבַח לַאדֹנָי יֱהוִֹה צְבָאוֹת
בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל נְהַר פְּרָת*)· (ירמיה מ"ו)

ועל דרך זה יאמר ישעיה, כי ביום תוכחת ישראל בנפול רבבות חללים פעם אחת מנקמת יד ה', **הרחיבה** שאול **נפשה, ופערה פיה,** למען בלע את כל המון החללים האלה, אחד מהמה לא נשאר·

לכן ·

---

*) ועל דרך זה יליץ יחזקאל את יום מפלת המון גוג בארץ יהודה, כיום זבח גדול אשר יכין ה' בארץ הזאת אל חיות השדה ועופות השמים שאוכלים אשר נבלת האדם· ועוד יוסיף להפליא את הציור הזה מאד; כי ישא את דבריו אל כל צפור כל כנף ואל כל חיות השדה, ויקראם לבוא אל הרי ישראל אל המשתה הגדול אשר עשה להם ה' שמה; גם יספר את יקרת כבוד החללים אשר יגישו להם שמה לאכלה, למען ישבעו חסד ולא יחסרו·

אמר לצפור כל כנף
ולכל חית השדה:
הקבצו ובאו! האספו מסביב!
על זבחי אשר אני זובח לכם
זבח גדול על הרי ישראל
ואכלתם בשר ושתיתם דם
בשר גבורים תאכלו
ודם נשיאי הארץ תשתו
אלים כרים ועתודים
פרים מריאי בשן כלם
ואכלתם חלב לשבעה
ושתיתם דם לשכרון
מזבחי אשר זבחתי לכם
ושבעתם על שלחני
סוס ורכב גבור וכל איש מלחמה· (יחזקאל ל"ט)

חיים, בתתם להם תנועה ורצון · וכבר ראית כאלה במקצת המשלים אשר הבאתי עד הנה; וכמוהם רבו מאד בספרי הקודש· ומה נעמה מליצת זה — קם — כמוהו, אשר יצייר חצי ה' וחרבו ביום הגמול אשר יעשה באויבי העמים, בשכורים מדמי האויב ומדשנים מחלבי בשרו·

אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם
וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב· (דברים ל"ב)

ואחריו צייר ישעיה בציור נפלא עד מאד את ההרג הנורא אשר יעשה ה' ליום נקם בשונאי ציון, כזבח גדול אשר יזבח אלהי הארץ בלאומים, למען הבין בנבלת אדם רב משתה שתכים אל חרבו ואל עפר אדמתו·

חֶרֶב לַיהוָה
מָלְאָה*) דָם הֻדַּשְּׁנָה מֵחֵלֶב
מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים
מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת אֵילִים
כִּי זֶבַח לַיהוָה בְּבָצְרָה
וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם
וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם
וּפָרִים עִם אַבִּירִים
וְרִוְּתָה**) אַרְצָם מִדָּם
וַעֲפָרָם מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן· (ישעיה ל"ד)

וירמיה אשר בנבואותיו על העמים נמשך לרוב אחרי מליצות הנביאים הקודמים, נמשך בנבואתו על מצרים גם אחרי הציור הזה; אך לא ככל חין ערך תפארתו·

והיום

*) הפעל מלא בלשון ארמי הוראתו כפעל שבור בעברי; ומדרך מליצי הספרדיים הוא לבחור לפעמים במלות הרמיות תחת מלות עבריות ליופי המליצה, כאשר אדבר על זה ע"ד בסוף הספר.

**) גם הפעל רוה הוראתו בלשון ארמי כפעל שבור בעברי·

יוֹרְדֵי אֶל אַבְנֵי בוֹר
כְּפֶגֶר מוּבָס׃ (שם י"ד)

יכנה את מדרגות המערה בשם **אבני בור**, כדרך המליץ לכנות לפעמים את הדבר בשם החומר אשר הוא נעשה ממנו׃

אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד
אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר׃ (שם)

כונת המליץ בשם **ירכתי בור**, אל הקצוות הרחוקים בירכתי המערה מסביב׃

בַּדֵּי שְׁאוֹל תֵּרַדְנָה
אִם יַחַד עַל עָפָר נָחַת׃

בדי שאול הם אמות הספים אשר בשערי המערה מזה ומזה׃

דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ
יוֹרְדוֹת אֶל חַדְרֵי מָוֶת׃ (משלי ז')

יכנה המליץ בשם **חדרי מות**, את הקצוות הרחוקים בירכתי המערה ועושים כחדרי בית זה אצל זה, למשכנות המתים *).

והנה הנכנסות בכל **המלות המשאלות** הן הנה אשר באה בשם **הַהַגְשָׁמָה** (Personificatio.) ר"ל אשר **יגשימו** דברים בלתי חיים.

---

*) ולגדולי העם היו מערות כאלה חצובות בראש סלעים ובמרומי סלעי היער, מעשה ידי אמן; ולזאת בהתגלל הסוכן שבנא לפני העם, הלא לו נכון לכת את מערת קבורתו במקומות כאלה׃

מה לך פה?
ומי לך פה?
כי חצבת לך פה קבר?
חוצבי מרום קברו!
חוקקי בסלע משכן לו! (ישעיה כ"ב)

אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו
כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ
כִּי רוּחַ עָבְרָה בּוֹ וְאֵינֶנּוּ
וְלֹא יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃ (תהלים ק"ג)

ועל המת השוכב טמון בעפרו כל ימי עולם, יאמר כי רגבי הקבר ימתקו לו׃

מָתְקוּ לוֹ רִגְבֵי נָחַל
וְאַחֲרָיו כָּל אָדָם יִמְשׁוֹךְ׃ (איוב כא)

ועל האדם הנוטה למות ברוע חליו יאמר כי הגיע אל שערי מות׃

כָּל אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם
וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת׃ (תהליםק"ז)

חָנְנֵנִי יְהוָֹה!
רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי
מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת! (שם ט')

ולמען הבין סגת ההשאלה הזאת, ראוי שתדע את איכות בתי הקברות לפנים בישראל; כי בימים הקדמונים היה בארץ העברים לכל בני משפחה אחת מערה מיוחדת לקבורת מתיהם, ואל המערה הגדולה ההיא אשר נסגרה מטעל בדלתות שערים ובריחים, ירדו במדרגות אבנים עד תחתיתה; ובכתלי המערה מסביב נחקקו חדרים קטנים מיועדים לקבורה חדר למת, חדר למת*) (ועד היום יראו בתוך אדמת קודש שתי מערות כאלה, האחת בחומת העיר ירושלים, ולה עשרים וארבעה חדרים, והאחרת בתוך העיר הזאת, ולה ארבעים ושמונה חדרים; וסופרי המסעות יחשבו כי אלה היו קברות המלכים לפנים) ולזאת יאמרו מליצי העברים, כי המת ילך בשערי שאול, או כי ירד אל אבני בור, או אל ירכתי בור, או אל בדי שאול, או גם אל חדרי מות.

אֲנִי אָמַרְתִּי בִּדְמִי יָמַי
אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל׃ (ישעיה ל"ח)

יורדי

*) וסים זה נסוג עוד בימי בעלי המשנה, אשר קראו לחדרים האלה בוכין׃

גם אל השחר המתפשט מהר מאד על פני השמים, ואל השמש הממהרת
לרוץ בנתיבות עזה, יתנו המליצים **כנפים**·

אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר
אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם· (תהלים קל"ט)

וְזָרְחָה לָכֶם שֶׁמֶשׁ צְדָקָה
וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ· (מלאכי ג)

ונזילת מי הנהרות יקרא **בכי**; והמים הפורצים את גבולם לשטוף ולהשחית יקראו **זדונים**; והחום המיבש את המים יאמר עליו כי הוא **גוזל** אותם מעל פני האדמה:

מִבְּכִי נְהָרוֹת חִבֵּשׁ
וְתַעֲלֻמָהּ יֹצִא אוֹר· (איוב כ"ח)

אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ
נַחְלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ
אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ
הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים· (תהלים קכ"ד)

צִיָּה גַם חֹם
יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג· (איוב כ"ד)

ומקום בודד אשר לא יעברו בו בני אדם יאמר עליו כי הרגל **שכחהו**; ועל האדם אשר נטה ממקומו לבל ישוב שם לעולם, יאמר כי מקומו לא **יכירנו** עוד·

הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל
דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ· (שם כ"ח)

כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ
כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה
לֹא יָשׁוּב עוֹד לְבֵיתוֹ
וְלֹא יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ· (שם ז')

אנוש

ולפעמים יאמר במליצה על הרוח, כי הוא נתון **באוצר** כלי נשק אשר לה' (וה' יוציאנו משמה ביום זעמו כי ילחם ברעם וברק ותשואות סער את רשעי און)׃

מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה
מֹוצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו׃ (תהלים קל"ה)

לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם
וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה אָרֶץ
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה
וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃ (ירמיה י')

ואת זה יאמר גם על השלג והברד׃

הֲבָאתָ אֶל אוֹצְרוֹת שָׁלֶג?
וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה?
אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֶת צָר
לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה׃ (איוב ל"ח)

ולפעמים יהיה הרוח בפי המליצים איש **גונב**, אשר יגנוב וישא עמו במרחקים את כל הבא בידו׃

יִהְיוּ כְּתֶבֶן לִפְנֵי רוּחַ
וּכְמוֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה׃ (שם כ"א)

תַּשִּׂיגֵהוּ כַמַּיִם בַּלָּהוֹת
לַיְלָה גְּנָבַתּוּ סוּפָה׃ (שם כ"ז)

גם כנפים יתנו המליצים אל הרוח, ויעשוהו את לעוף השמים׃

וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעֹף
וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ׃ (תהלים י"ח)

צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ׃ (הושע ד')

מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכָּיִם?
וּמַה שָּׁדַיִם כִּי אִינָק?
כִּי עַתָּה שָׁכַבְתִּי וְאֶשְׁקוֹט
יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי· (איוב ג׳)

ועל כן המשלה כזאת יאמר במליצה על העבים ולאדי האדמה העולים מאליהם בכח הגודל הנפלא, כי יהוה נטעם; ועל הרוחות והסערות אשר יבואו להחריד תבל אחרי שבתם ימים רבים, יאמר כי הם יבואו מן מחדריהם אשר כלו בם·

כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה
כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם· (במדבר כ״ד)

יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה
אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע· (תהלים ק״ד)

מִן הַחֶדֶר תָּבֹא סוּפָה
וּמִמְּזָרִים קָרָה· (איוב ל״ז)

עֹשֶׂה עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה
וְחַדְרֵי תֵימָן*)· (שם ט׳)

ועל דרך זה שרתי בשיר מספד אשר הזכרתי לפניך זה הרבה:

כְּרוּחַ סַעַר כִּי יִפְרֹץ מֵחֲדָרָי
כְּלְאוֹ, חִישׁ יִשְׂתָּעֵר
עַד רַחֲבֵי אֶרֶץ בְּכַנְפֵי עֻזֵּהוּ;
וּבְעֵת גּוֹיֵי צָפוֹן לְקוֹל הֲמִיָּתוֹ
יֶחֱרָדוּ, לְעֻמָּתָם
גַּם יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב מִפְּנֵי פַחְדּוֹ
יָחִילוּ — — —

ולפעמים

---

*) ידוע כי הרוח הנושבת מפאת נגב יקרא בשם תימן, כמו וינהג בעזו תימן· (תהלים ע״ח)·

מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶךָ׃ (תהלים ק"י)

וכן יקרא יום הכעס (אשר יתקדרו בו השמים כאשר יתקדרו פני איש זועם) יום זעם; הרעם קול אלהים; והברקים חצי עליון׃

אַתְּ אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה!
הִיא לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם׃ (יחזקאל כ"ג)

שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ בְּרֹגֶז קֹלוֹ!
וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא! (איוב ל"ז)

וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם יְהוָֹה
וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קֹלוֹ
בָּרָד וְגַחֲלֵי אֵשׁ
וַיִּשְׁלַח חִצָּיו וַיְפִיצֵם
וּבְרָקִים רָב וַיְהֻמֵּם׃ (תהלים י"ח)

ויום איד ושבר יקרא יום ענן או יום חושך; והמות שנת עולם; והמתים ישני עפר׃

כִּי קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָֹה
יוֹם עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ (יחזקאל ל')

יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
כִּי בָא יוֹם יְהוָֹה כִּי קָרוֹב
יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה
יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃ (יואל ג')

וְיָשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם
וְלֹא יָקִיצוּ׃ (ירמיה כ"א)

וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ׃ (דניאל י"ב)

הַהַשְׁאָלָה

(T r o p u s).

הנה בכל דרכי המליצה אשר הזכרתי עד הלום נעים! עד הנה, אין גם אחד אשר ישנה את הוראת המלה ויעתיקה מהוראתה הראשונה אשר הונחה עליה בלשון · אמנם עתה הגיע העת להודיעך אשר יש עוד דרך אחר (לבד **הנשגב, המשל, והתמונות** לנעלי המליצה) מוכשר מאד ליפות את דבריהם ולפארם; וזה, כשתשים אל מלה מן המלות הוראה חדשה, אשר לא הורה עליה בהגלה פשוטה ובמשמר תאמר · והדרך הזה יכנוהו בעלי העבריים בשם **השאלה**; יען כי מלה כזאת היא כמו זולת זאת הוראה הראשונה אשר הונחה עליה לפי' בלשון, אל ההוראה האחרת אשר תנהג עתה עליה מאת המליץ · ואופני ההשאלה הזאת הם שונים כאשר תראה ·

א

מִלָּה מֻשְׁאֶלֶת

(M e t a p h o r a).

כן תקרא ההשאלה המיוסדת על דמיון הדברים, והנאה רק בקצת חלקי המאמר, (תהיה רק מלה אחת או גם יותר) ולא תתפשט על פני כל המאמר אלא · כמו במליצת לא — קם — כמוהו:

בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ
וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל · (תהלים צ')

הנה הפעל **ילד** אשר הונח לראשונה בלשון להורות רק על לידת בעל חי, הושאל במליצה הזאת להורות על התהוות ההרים אשר יאמר בדרך אלוה מכי אפס תהו כלאת הולך מלחם אמר; והנה מלה אחת היא הגוללת את הורדת התהוות ההרים והיא המליצה. גם כן את פעולת ההתהוות הזאת במשל ו נדמיון, וזה יערב לנפש במאד מאד · וכן מלת **ותחולל** ·

וכן יקראו על דרך זה במליצה החצים **בני אשפה**; ועל העל יאמר כי הוא יוצא מן **רחם** האשפ' ·

הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי *) אַשְׁפָּתוֹ · (איכה ג')

מרחם

*) וכן יכנה **האראציוס** הרומי את האשפה בשם הרה:

Nec venenatis g r a v i d a sagittis
Fusce pharetra. L. 1. Ode. 22.

והנה עד עתה ציירה לנו המליצה אך את השמיים הנפלאים הנעשים יום יום בארץ; אמנם עוד לא הודיעה אותנו מי זה הנורא אשר ילו את כל הנפלאות האלה· לכן הט אזנך ושמע!

יְהֹוָה מֵמִית — וּמְחַיֶּה
מוֹרִיד שְׁאוֹל — וַיָּעַל
יְהֹוָה מוֹרִישׁ — וּמַעֲשִׁיר
מַשְׁפִּיל — אַף מְרוֹמֵם·

בהזכר שם העצם הנשגב במליצה, ונשגב המליצה בעצמה· כי עתה תצייר השנוי והפכו במאמר אחד המתנגד בחלקיו; והנפש תדמה לראות את כל התמורות הנוראות האלה כהיות ברגע אחד: כמעט! ינועו השפתים לבטא שתי מלות קטנות, החיים נהפכו למות, והמות שב להיות חיים! — —

והענין הזה שר נעים זמירות ישראל גם כן במאמרים מתנגדים:

כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ
חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ
בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי
וְלַבּוֹקֶר רִנָּה·

המשורר הנשגב יגשים את הבכי, ויציירנו כאורח נטה ללון הערב מלונו כאור הבוקר·

ומה נשגבה מליצת משורר אחר על הענין הזה!

הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה — בְּרִנָּה יִקְצוֹרוּ
הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע
בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו· (שם קכ"ו)

מה רב חין ערך שתי המלות **הזורעים בדמעה**! המציירות לנו את הזורע משקה במי דמעותיו את הזרע אשר טמן באדמתו — והנה לא בא כנוי הקנין במלת **הזרע** כאשר בא אחרי כן במלת **אלמותיו**; וזה, למען צייר את עגמת לב הזורע אשר איננו יודע עוד אם הזרע הזה אשר הוא עמל בו עתה, לו יהיה לימים הבאים, ר"ל אם יצלח ויעשה לו פרי; לא כן הקוצר, הוא ישא ברנה את אלמותיו אשר נפלו לו בנעימים ואשר הם תחת חלקו לעולם·

משל לב; גם הכפלת המאמר המתנגד האחרון (בתלות סותרת), אשר הכפיל המליץ למען קבוע את ענינו כמסמרות נטועים בלב השומע··

ברגע קטן עזבתיך
וברחמים גדולים אקבצך
בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך
ובחסד עולם רחמתיך · (שם נ"ד)

ישנה המליץ את מלת שטף למלה זרה בלשון: שצף; למען היות אותה בהגלה למלת קצף הבאה אחריו, גם למען צייר גודל המלה את זרות נשא הקלף מלפני ה'·

ומה נשגבה מליצת חנה בתפלתה!

קשת גבורים חתים
ונכשלים אזרו חיל
שבעים בלחם נשכרו
ורעבים חדלו
עד עקרה ילדה שבעה
ורבת בנים אמללה · (ש"א ב')

מה נפלאה מליצת המאמרים המתנגדים האלה! קשת הגבורים אשר לפנים מהר בעצם עצלתו להפיל את החלים בלב האויבים, עתה כאמוש גדפה יחת ביום קרב, ולא יעצור כח עוד לירות את החצי ממנו והלאה; והפך הנכשלים אשר מאז רפתה ידם בשדה המערכה, עתה יחגרו אותן במתג חזה למען עטות עטה, והגבורה תהי להם לאזור אשר יאזרו סביב מתניהם· שבעים אשר בתיהם מלאו כל טוב, עתה ישכרו לעשות מלאכת בזות לאכול פת לחם לבל יגועו בחוסר כל; ובהפך רעבים אשר לפנים קדר למדחקים לשבוע לחם, אשר לא נחו ביום מיגיעתם הקשה וגם בלילה לא ראו שנה בעיניהם, עתה חדלו את כל אלה· (ובעבור כי יגיעות ותלאות הרעבים רבו מלהזכיר; לכן בא הפעל חדלו לבדו, בלתי שם הפעול אחריו)· בגלמודה אשר בדד ישבה בעלבון לבה ימים רבים, עתה תרון בראש כל חולות בין להקת ילדי שעשועיה; ובהפך רבת בנים אשר לפנים התרוממה בגאון לבה על כל בנות בילה, עתה תשב לבדד שוממה ועזובה מאין מנחם — והנה נהפך סדר הליכת המאמרים בבוא המאמר עד עקרה וגו' לפני המאמר ורבת בנים אומללה; זה בעבור השוות אחרית המליצה לראשיתה: קשת גבורים חתים·

ויורו בחניתם את הלוחים דורכים בעפרון חיצותם את הקשת ברגע תפשם אותו·

שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה· (חבקוק ג׳)

מה מאד עמקו מחשבות המליץ במאמר הזה! — השמש והירח המרוחקים זה מזה מאד בגבהי שמים, עמדו לקול מצות ה׳ ברגע אחד; והמליץ יצייר לנו את זאת לא לבד על ידי השמטת וי״ו החבור בין השם **שמש** לשם **ירח**, כי אם גם על ידי מספר היחיד אשר שם בפעל **עמד**, המצייר לנו את עמידתם כאחת כאלו היו אז אך גוף אחד·

תְּמוּנַת הַהִתְנַגְּדוּת

(Antithesis.)

תהיה כאשר יערוך המליץ מאמרים המתנגדים בעניניהם, זה מול זה או כי יתנגדו בענין, גם חלקי מאמר אחד· כי מטבע נפש האדם הוא לאהוב חליפות ותמורות בכל ענינה, ולזאת תתענג גם מהתנגדות כזאת במליצה· כמו:

הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ
וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ
הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ
וְאַתֶּם תִּצְמָאוּ
הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ
וְאַתֶּם תֵּבֹשׁוּ
הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב
וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ· (ישעיה ס״ה)

ובאמת מלבד התנגדות המאמרים תפאר את המליצה הזאת גם **ההדרגה** (גראַדאַציאָן) אשר בה: **אכול, שתה, שמוח, רנן מטוב**

כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן חָנֵפוּ׃ (ירמיה כ"ג)

גַּם כַּסְפָּם גַּם זְהָבָם
לֹא יוּכַל לְהַצִּילָם
בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה׃ (צפניה א')

ט

תְּמוּנַת הַקִּשּׁוּר הַמְחֻסָּר

(Asindeton.)

ז] תהיה כאשר יחסרו במליצה סימני הקשור והחבור · כמו

כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים
נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו׃ (תהלים מ"ח)

השמטת ויו החבור בין הפעל **יעד** לפעל **עבר** במליצה זו; והשמטתה זאת תפליא לצייר לנו את מהירות ינבור המלכים מיד כהועדם יחד, כאלו מנעו שתי הפעולות האלה ברגע אחד · וכן

הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃ (שם שם)

בתמהון הבהלה והחפזה לנוס, הכל היה ברגע אחד ·

בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת
הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב׃ (שם ע"ח)

השמטת ויו החבור בין מלת **נושקי** למלת **רומי**, תצייר לנו את פלא כשרון בני אפרים להיות מורים בחצים ובקשת; כי כמעט נשקו (לונ') את הקשת, וכבר למוהו על ראש המטרה ·

ואחר זאת נמשך גם ירמיהו במליצתו:

כּוּשׁ וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן
וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת׃ (ירמיה מ"ו)

ולייר

מקן, על צות תימן· וכהפקיע ממוח הסער פגיעות המצורד, ישובו גם אל נפשו הבקע והדומיה; והנה עתה יציר לנו את נכחות ממשלת אלהי קדם, אשר כל עתותי תבל מאתו יצאו·

יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב
וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם·

וישב יהוה מלך לעולם· כי הוא יכחיד בזעם עזו את כל הקמים עליו; ומדיניו יחתו נגש, כי ישאג בזועז קולו ממעון שמיו· והמבין יתבונן במליצה הזאת לזכור בספור המבול בספרי היונים והרומיים, אלא כפילים אנשי השם אשר היו בימי קדם·

והנה בכתוב הקודם ראינו כי ה׳ יצוה לשכן **כבוד** בהיכלו ובארצו; ובכתוב הזה יודיע אותנו המשורר כי גם **עוז** יתן ה׳ לעמו·

יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן
יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם·

זה הגמול אשר ישלם אלהי כל הארץ לבני עמו, תחת אשר גם המה יתנו לו **כבוד ועוז**; ולו כל עמי הארצות יעשו כמוהם, אזי גם להם יושיע ה׳· וזה אחרית השיר הוא מגין תהלתו·

ח

תְּמוּנַת הַקִּשּׁוּר הַמְּרֻבֶּה

(Polysindeton.)

תהיה כאשר יתרבו סימני הקשור המונחים בלשון לקשר המלות והמאמרים יחד; וזה, למען צייר יותר את הגזוי בין הדברים המקושרים יחד בענין· כמו

מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס· (תהלים ע״ו)

וברעם תגלה לדעת מלבתם לעין כל· ואל תתמה על בוא השם יערות ציהם כפעול לפעל חשוף; כי כן תהיה לרוב בלשון עבר*)

והנה הרעם יהמה עתה לך על פני מדברות הנגב מרחוק. אמנם בהר ציון אשר שמה היכל ה' (ואשר שמה ישב גם כן המלך המשורר) כבר יתגלה נוגה נחמד ונעים מאין מבין עובי שחקים· כי אמרת ה' תלוה עתה שמה; כבוד! (הוא אור לא זורח**); תחת אשר תרעים עוד מבין מאפלי חשכת ענן

---

*) לפנינו זאת אעתיק לפניך את אשר דברתי על הענין הזה בספרי בית האוסף, והנה: „דע! כי כאשר יצורף בלשון עבר אל אחד הפעלים העיון פעלה אחרת „זולת הפעלה אשר יורה אותה הפעל לפי עקר הוראת השרש; ילך הענין „במקומות ההם רק אחרי רעיון הפעלה האחרת הנקשרת בפעל, לא אחרי „רעיון הפעלה הנקדים המסומנת בהוראת השרש לפי עקר הנחתו· כמו „עד"מ אחת הפעל גרוש יתאחם הענין לפעמים בבנין הפעיל מהשרש ירוש „(הוריש) נסיות כי כל מגרש הוא מוריש (את נחלת המגורש) לאחר „שבא אחריו); ושמם תבא גיחם הפעול מן הוריש המורה על פעולת „הגרוש, יורה תמיד המגרש, כמו והוריש יהוה את כל הגוים „האלה מלפניך (דברים י"א); אף כי המגורש לא יירש מאומה, כי אם „לעשך, איש אחר יירשנו — יען כי הענין ילך במקום ההם רק אחרי „הוראת הגרוש הנקשרת בפעל הוריש כאשר יעיד על הסוראה הזאת; „לא אחרי הוראה הנחלה אשר היא העקרים בשרש ירוש· וכן יתאחם „לפעמים בפעל הריק הפך הפעל שלוף נסיות כי על ידי השליפה המסוה „תמיד הריקה, ויאמר עד"מ אריק חרבי (שמות ט"ו); אף כי הסריקה „הזאת תמיד נחשב, לא נזכר· ועד"ז יאמר נ"כ פצחי רנה. (ישעיה נ"ד) „כי הרנה תבא על ידי פליחת (פתיחת) הפה; וכן ותפתחה בר (עמוס ח')·

„ומלאתי כדומה לזה בלשון האיטלקי. והוא הפעל cavare אשר עקר „הוראתו לפי מהלך שרשו, הוא עשית חלל ונקב בם (כי הוא נגזר „מהם בלשון רומי cavus המורה על התואר חלול) והאיטלקי ישתמש „בפעל הזה לתורת גם על פעלת השליפה. יען כי על ידי השליפה יתהוה „נסכרת חלל בכלי אשר ישלף הדבר מתוכו; אבל השם הבא גיחם הפעול „ממנו, יורה תמיד הפעלה שנשלף נעלמו, אף כי לא יעשה בו חלל כלל על „ידי השליפה, כמו cavar una dente, cavar la spada — „ונראה כי השם הבא גיחם הפעול מבנין פועל יורה תמיד נושא הבנין „הפעול כידוע; על כן מלאתי הרבה פעמים בבנין פעול במקרא. אשר לא „יפול בנושאו כלל ענין הפעלה אשר יורה אותה השרש לפי עקר הנחתו, „כמו נבקעו מעינות תהום רבה (בראשית ז') ענינו נגלו; (כי הגלות „מעינות התהום היה ע"י בקיעת הארץ) · וכן אז יבקע כשחר אורך „(ישעיה נ"ח) ענינו גם כן יגלה; (כי הגלות אור השחר נולה בנקב ענית „היה על ידי בקיעת העננים המכסים את פני נגשו) — והדברים „עמוקים" ע"כ דברי אשר דברתי שמה·

**) כמו והנה כבוד ה' נראה בענן (שמות ט"ז), כי על כל כבוד הפעם (ישעיה ד'), והארץ מלאה את נתיב כבוד ה' (יחזקאל מ"ג) ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב')

וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל
לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים׃

מה רב נועם ההדרגה (גראַדאַציאָן) אשר בתהלה הזאת! — בתחלה נתנה לראות אך מקצת ארזים נשברים על הר הלבנון מן הקול המפוצץ; אחד הנה ואחד הנה; אך עוד מעט, וכל היער הגדול (ארזי הלבנון) שוכב גדוע לארץ מיד ה׳ אשר רגע שבר (בנין פִּעֵל) את כל עליו רמי הקומה, בחמת עזו׳ והנה הלבנון האדיר אשר לפנים התנשא בגאון ארזיו עדי שמים, עתה ירד ממנו פתאום כל המון תפארתו; ואמנם עדנה לא כלו כל בלהותיו אשר פקד ה׳ עליו ביום הזעם: הרעם יתחזק, ותעצמתו עד ישמע בתהום קול פחדים אדיר ונורא, אשר לא יכילוהו כל מצוקי ארץ; כי גם הלבנון ירגז עמה ומוסדותיו אשר הניע עליהם ביום ברוא אלהים ארץ ותבל, והשריון יחפזו למוט ולהשבר כשבר כלי יוצר — והנה בא כנוי הפעול באלה וירקידם לפני השם (לבנון ושריון) כמו הנני מאכילם את העם הזה לענה (ירמיה ט׳)

והנה מראש הלבנון יתהלך הרעם את המון נזקיו אחרי הורידו שמה לעפר את כל גאה ורם, על פני ארץ כנען; ועיני המשורר עתה יתעודו מרגע אל רגע, משלהבות זיקים אשר יתלהטו מקול הרעם ההומה עתה בקרבתו׃

קוֹל יְהוָֹה
חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ!

חוצב להבות אש׳ כאיש אשר יחצוב בברזל ניצוצי אש מן אבן אופל; כן יחצוב הרעם בקול המונו מן העננים האפלים להבות אש — מה נשגב הציור הזה! —

והנה הרעם ילך למסעיו אל מדברות ערב אשר מנגב לארץ כנען; והמשורר ידמה עוד לשמוע ממרחק, איך יהמה בקול המון שאו על ארץ לא אדם בה, איך יחריד בשאון געתו את החיות המתגוררות במקומות האלה, ואיך יפיל שמה לארץ יערות גדולות ונוראות אשר לא עלה עליהן גרזן משחית מעולם׳

קוֹל יְהוָֹה יָחִיל מִדְבָּר
יָחִיל יְהוָֹה מִדְבַּר קָדֵשׁ
קוֹל יְהוָֹה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת
וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת
וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד׃

ויחשוף יערות׳ ישרש יערות ממצבתם ויפילם לארץ; וטעם ויחשוף, כי עלי היער יכסו את עין הארץ אשר הם עומדים עליה, וכהגדעם

בני אלים: הם גדולי העמים עובדי אלהים רבים, ויקראם המשורר כן על דרך מליצת ירמיה: **אומרים לעץ אבי אתה** (ירמיה ב׳): וכן מלאכו במליצת מלאכי: **ובעל בת אל נכר** (מלאכי ב׳) — והמשורר הקדוש יקרא אל כל העמים עובדי אלילים לעזוב את אלהי תהו אשר בגדות מה להם, ולתת כבוד ועוז אל ה׳ אלהים אמת אשר מפחדו יחילו ארץ ותבל; ולמען תם את יראתו בלבבם יצייר להם את המראה הגדול והנפלא אשר יעשה ה׳ במדותיו בעת סגרירי קיץ, הוא מראה חזיז רעם וברק, אשר בארצות החמות כבארץ כנען וסביבותיה עוד מרם הוא ורוק מאד מבארצות הצלה אשר אנחנו יושבים בהן עתה.

והנה רוב העננים אשר יעלו על ארץ כנען, יעלו מאת הים התיכון אשר יגבול את הארץ הזאת לפאת מערבה; והם יתעופפו בסביבה על הרי הלבנון אשר בקצה הארץ לצפונה, ומשם ירדו בקול המון גשם שוטף על פני כל ארץ כנען עדי יסערו אחרי כן אל מדברות ערב (תר׳ זביה דעזערטה) אשר מנגב לארץ ההיא — והמשורר יצייר לנו את הליכות ענני הרעם, כפי תכונת הארץ אשר הוא עליה.

קוֹל יְהוָֹה עַל הַמָּיִם
אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים
יְהוָֹה עַל מַיִם רַבִּים׃

המשורר ידמה לשמוע כדמות קול ועפת רעם מתהלך ובא על הארץ מפאתי הים התיכון; לזאת יקרא בסערת רוחו: שמעו שמוע ברוגז קול ה׳, כהומה עתה מתרחק על פי הים! **קול יהוה על המים!**

אל הכבוד וגו׳ המשורר יוסיף להסביר את ענין המאמר הקודם לאמור: ה׳ אשר ירעים עתה על המים הוא אל הכבוד והמים אשר ירעים עליהם הם מים רבים, מי הים הגדול אשר מעינותיו יפוצו עד אפסי תבל׃ זכרו זאת! והתפללו! — והנה מדי דבר המשורר יקרבו העננים הלוך וקרב, וקול הרעם יתחזק מרגע אל רגע, לזאת יקרא:

קוֹל יְהוָֹה בַּכֹּחַ׃
קוֹל יְהוָֹה בֶּהָדָר׃

קול יהוה בהדר: בהדר נוגה ברקים, המתאלים כעין נחשת קלל — והנה המשורר ידמה לשמוע כבר את קול הרעם נורא הרי הלבנון, אשר יחנו שמה העננים לאשוכה אחרי צאתם ממחבואות הים.

קוֹל יְהוָֹה שֹׁבֵר אֲרָזִים
וַיְשַׁבֵּר יְהוָֹה אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן

וירקידם

ומכלל זה יהיה גם כן כאשר יוכפל מלה או גם מאמר שלם, לבל תחלש נועם המשך הרעיונות במליצה · כמו

רָאוּךָ מַּיִם אֱלֹהִים!
רָאוּךָ מַּיִם יָחִילוּ · (תהלים ע"ז)

הנה בעבור שם אלהים הבא אחר מלות ראוך מים, יכפיל במחובר את המלות האלה, למען חברם יחד*) עם מלת יחילו במאמר אחד ; ובזה ישאר יופי המשך הרעיונות על מתכנתו : במעט דמיון מים התחלחלנו ·

אַל לַמְּלָכִים לְמוֹאֵל!
אַל לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן ! (משלי ל"א)

עַד מָתַי רְשָׁעִים יְהוָה!
עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ? (תהלים צ"ד)

רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל
רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי
גַּם לֹא יָכְלוּ לִי · (שם קכ"ט)

והנה בעדם אחל לדבר על תמונה אחרת, אבאר לך את המזמור כ"ט בספר תהלים ; כי באה בו תמונת ההכפלה, מכופלת פעם אחר פעם ·

מִזְמוֹר לְדָוִד
הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים!
הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז!
הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ!
הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ!

בני

*) ובחבקוק בתפלתו הנזכרת העתיק במאמר הנעשה בדמות מליצה זאת, את הפעל חולו לפני הכם נושא המאמר
· ראוך יחילו הרים · (חבקוק ג')
ובזה הפך את סדר ההגיוני ; אמנם הגדיל בזה את עוז הסגולה ומאד מאד ·

בכל אשר יוכל, מיראתו פן ישמענו איש אחר; והמבין אשר לו חך לטעום את נועם המליצה, ידגיש היטב את התקלדות הלא מלילה על שפתי השואל המפחד לאלת מלילי׳

והתמונה הזאת היא המושלת בשיר האחרון אשר בספר תהלים; כי המשורר הקדוש הקורא את בני תבל להלל אתו את אל אלים בכל מאמצי כחם, יכפיל וישנה בעולם רעך קדשו את הפעל הלל מראשית השיר ועד אחריתו׳

הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ!
הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ!
הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו!
הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ! וגו׳

ולפעמים תהיה ההכפלה לא למען הוסיף אומץ בכונת הענין׳ כמו

כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ
מָוֶת יְהַלְלֶךָּ
לֹא יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי בוֹר
אֶל אֲמִתֶּךָ
חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ
כָּמוֹנִי הַיּוֹם׳ (ישעיה ל״ח)

הנה המאמר חי חי הוא יודך הוא מתנגד בענינו אל המאמר כי לא שאול תודך; והכפלת מלת חי תתן אומץ רב נגדת ענין ההתנגדות׳ וכן

לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה
כִּי אֵיךְ יֵחָל! (שם מ״ח)

אָנֹכִי אָנֹכִי יְהוָה
וְאֵין מִבַּלְעָדַי מוֹשִׁיעַ׳ (שם מ״ג)

חָנֻּנִי חָנֻּנִי אַתֶּם רֵעָי!
כִּי יַד אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי׳ (איוב י״ט)

ובכלל

אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָה!
נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה!
נֹקֵם יְהוָה לְצָרָיו!
וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו! (נחום א')

אם כל המליצה הזאת היא כרעם מרעיד המפוצץ עבי שמים בקול המון פחדים; המלות נוקם יהוה הנכפלות פעם אחר פעם, כן הנה כלהבות ברק המתלקחות פעם אחר פעם בתוך עשן הרעם הנורא, והמרעידות את הנפש כלה עד היסוד בה·

וכן במזמור אשר הושר על מגפת חיל אשור לפני ירושלים, נמצא גם כן הכפלה נשגבת במאד מאד:

אַתָּה! נוֹרָא! אַתָּה! —
וּמִי יַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ
מֵאָז אַפֶּךָ? (תהלים ע"ו)

המשכיל יבין את אין ערך מלת **אתה** הנכפלת אחר התואר **נורא**, כי היא לא תסולה ברבבות אמרים·

ולפעמים מצאנו המלה הנכפלת במלות בסגנה אחת; כמו

רְאוּ בַגּוֹיִם! וְהַבִּיטוּ!
וְהִתַּמְּהוּ! תְּמָהוּ! (חבקוק א')

רק מלת **והתמהו** לא ספק הביאה את כל עוז התפלאותו, והיא השתעבדה עוד בקרבו אמנם לא כבראשונה; ולכן אף כי נכפלה המלה, היא בזה קלה מבראשונה·

וכן נמצא במליצת ישעיה במשאו אשר חזה על אדום:

אֵלַי קוֹרֵא מִשֵּׂעִיר:
שׁוֹמֵר מַה מִלַּיְלָה!
שׁוֹמֵר מַה מִלֵּיל? (ישעיה כ"א)

המליץ הנשגב יצייר לנו איש מתהלך בעיר נכרית באישון לילה, ומיראתו פן יפגע אויב עובר אצלו באפלה, ישאל בלחש את השומר: מה מלילה? והנה השומר לא ישיבנו (מיד) ולזאת יכפיל האיש הבוח את שאלתו; אמנם עתה יקצר את המלה האחרונה, כי בצוק רוחו יתאמץ להשלים את דבריו מהר מאד

בכל

תמונת ההכפלה

(Repetitio.) (ווידערהאָלונג)

תהיה כאשר יכפיל המליץ בדבריו מלה אחת או יותר או גם מאמר שלם; וזה, לעוז התרגשות נפשו או למען הוסיף אומץ בכונת הענין. כמו ישעיה, בעבור על דבר יום הקבץ פזורי ישראל אל עיר הקודש, ונפשו תדמה לראות כמאשר לפני קהל נדחי עם ה'; יקרא בעוז לגשת ראשו אל טמאי הגוים שוכני העיר ההיא:

סוּרוּ! סוּרוּ! צְאוּ מִשָּׁם!
טָמֵא! אַל תִּגָּעוּ!
צְאוּ מִתּוֹכָהּ! (ישעיה נ"ב)

המליץ הנשגב ישא בעוז לבב דמיונו אל הטמאים שוכני העיר ירושלים בעת תהיה מגאלי אשר יגעו בה; באלו יוכלו לעשות להם כנפים ולעוף דרך מרומי שחק מחוץ לחומותיה, לבל יטמאו עדי נגעם את עפרות קדשה בכפות רגליהם:

והנביא הזה אשר אהב את עמו אהבה נפלאה מאד, מדי דברו מיום גאולתם אשר יעשה להם אלהיהם באחרית הימים, תשתער רוחו בקרבו תשאון שמחת גיל, ונפשו תהמה עליו כהמות ימים; ופעם אחרת יתגלה לנו עוד כמבשר רץ לפני הליכות הנקהלים, וקורא בינותם להלל שמחותיו:

עִבְרוּ! עִבְרוּ! בַּשְּׁעָרִים
פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם!
סֹלּוּ! סֹלּוּ! הַמְסִלָּה׃ (שם ס"ב)

וכן יואל בנבואתו על המשפט אשר יעשה ה' לפני העיר ירושלים את כל העמים לוחצי ישראל, יקרא בעוצם התלהבות רוחו כאלו ישמע מרחוק את קול ההמולה הגדולה:

הֲמוֹנִים! הֲמוֹנִים! בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ
כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה! בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ׃ (יואל ג')

ומה נשגבה מלילת נחום! אשר יפתח את נבואתו על מפלת מלכות אשור המרשעת, בגבורים היוקדים ולוהטים כגחלי אש:

אל

בתצייר העצלות בציור שלם מזה? — ראינו את האדם הנרפה שולח ידו בצלחת ומבקש להתחמם, והנה יושם לפניו לאכול; אבל הוא — לא יערב את לבו להוציא את ידו מן הצלחת למען אכול, אף כי הוא רעב ונפשו דקה, כי אכף עליו עוז העצלות·

וכן יצייר מתאות היין במליצה נעימה מאד, במאמר ציורים נכבדים:

אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם
כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ
יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים
אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ
וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ
עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת
וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת
וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב יָם
וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל
הִכּוּנִי בַל חָלִיתִי
הֲלָמוּנִי בַּל יָדָעְתִּי
מָתַי אָקִיץ? —
אוֹסִיף אֲבַקְשֶׁנּוּ עוֹד· (שם כ"ג)

המליצה הזאת תצייר לנו ראשונה את היין כמתאוה למשוך אליו לבות בני אדם למען הכשילם באחריתו ולהורידם שחת; ובזאת יתאדם בכוס כאשה אשר תאדם את פניה למשוך אליה עוגבים בנועם תארה· וכן ימתיק היין את הליכותיו בפיתויהו למען לרדת בטח אל חדרי בטנו; ואז — יהמה נקרביו כהמות ארי אכזרי, ישך ויתחן בלי חמלה כמו פתן חרש· ואחרי כן תצייר לנו המליצה בציור נפלא את תכונת השכור המדמה לראות כל סדרי תבל נהפכים סביביו; ועוד זאת תשים את דבריה בפי השכור עצמו, המצליחים לצייר לנו את רוע תכונתו ואת כורך לנו להנזר מתאוה רעה כזאת·

וַיַּנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו — וַיַּעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ · (ישעיה מ"ו)

הנה המליצה הזאת תצייר לנו לתמונה את האיש החפץ באלילי תהו, איך יפתח בעת תשוקתו לבו את צרור הונו וישליך מהם ברגע אחת (כי על זאת יורה הפעל זול) את כל הממון זהביו; ואחרי כן נראה את האיש הזה אוחז באצבעות ידיו את פלס המאזנים לשקול את כספו אל הצורף; וכמעט נעשה האליל מידי הצורף, נראה איך יעמסהו האיש ההוא על כתפו כילד שעשועים, ויסבלהו להניחהו מבלי התמהמה על מעמדו· — ומה רב אין ערך ההתול! הנכלל במאמר ישכרו צורף ויעשהו אל; וכן בסוף המליצה:
ויעמוד ממקומו לא ימיש·

והנה זכריה יפליא לצייר במליצה קצרה את המגפה הנוראה אשר יגוף ה' את העמים אשר צבאו על ירושלים:

הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלָיו
וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן
וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם · (זכריה י"ד)

וכמו כן יפליא יחזקאל לצייר במעט מלים את מפלת העמים האלה בעת התאספם לכלה ולהשחית·

וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ
וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל
עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל
אַתָּה וְכָל אֲגַפֶּיךָ · (יחזקאל ל"ט)

ובספר משלי ימצאו לרוב ציורים נכבדים כאלה, הקטנים בכמות המליצים· כמו ציור תכונת העצל:

מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת
מְעַט חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב · (משלי ו')

ובמליצה אחרת:

טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת
נִלְאָה לַהֲשִׁיבָהּ אֶל פִּיו · (שם כ"ו)

בתנור

נבון לעיניכו ; ואז יהיה הליל קטן בכמות ממליו ובכל זאת שלם מכל לך ונכבד מאד׳ כמו:

הוֹי! מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ
מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם
וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל תֹּף וְחָלִיל
וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם׃ (ישעיה ה׳)

במליצה הקצרה הזאת השלים הנביא לצייר לנו את עוז תשוקת בני עמו למשתה שמחות ולשכרון; כי יתראו לעינינו יושבים במור הבוקר מבוהלים ודחופים מחדר משכבם אל בית היין, ושמה בשמעם האזנים כל עתותי היום לקול רעש כנור ועוגב, עדי ישובו לשמורות הלילה, ותרדמה תנסה עליהם׳ והנה הפליא ישעיה לצייר את הענין הזה במעט מלים יותר מאשר יצייריו עמוס במאמרים רבים:

הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן
וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם
וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן
וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק
הַפֹּרְטִים עַל פִּי הַנָּבֶל
כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי שִׁיר
הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן
וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ׃ (עמוס ו׳)

ועוד אציג לפניך הליצה אחת ממליצות ישעיה, המלאה ציורים רבים קטנים בכמות מאליהם ונכבדים מאד׳

הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס
וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ
יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ אֵל
יִסְגְּדוּ אַף יִשְׁתַּחֲווּ׃
יִשָּׂאֻהוּ עַל כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ

 ויניחהו

שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי טָרֶף
לִשְׁפָּךְ דָּם לְאַבֵּד נְפָשׁוֹת
לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע
וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל
חֹזִים שָׁוְא וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב
אֹמְרִים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
וַיהוָה לֹא דִבֵּר
עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק וְגָזְלוּ גָּזֵל
וְעָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנוּ
וְאֶת הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ (יחזקאל כ"ב)

ובתלונה הזאת נמשך הוא אחר מליצת צפניה; (אך הוסיף עוד לבארינה, כדרכו בקצת כנופותיו)׃

הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה!
הָעִיר הַיּוֹנָה!
לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל
לֹא לָקְחָה מוּסָר
בַּיהוָה לֹא בָטָחָה
אֶל אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה
שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים
שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב
לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר
נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת
כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ קֹדֶשׁ
חָמְסוּ תּוֹרָה׃ (צפניה ג')

ודע! כי לפעמים ישיג המליץ את תכלית התמונה הזאת גם במאמרים מעטים׃ וזה, כאשר יאסוף יחד רק את הפרטים הראשיים, ויציג אותם בסדר נכון

תלבשנה הנערות ואת כל חלאי כתם אשר תעריכה בו במעט אחד מהמה לא נעדר׃

וָאַלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ
וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי׃
וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי
וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל יָדַיִךְ
וְרָבִיד עַל גְּרוֹנֵךְ
וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל אַפֵּךְ
וַעֲגִילִים עַל אָזְנָיִךְ
וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃ (יחזקאל ט"ז)

ומה נפלאה מליצתו! בנבואה אשר נשא על תפלת העיר צור ואשר דמנה בה לאניה כלילת יופי המעומסה מבחר סגולות כל גויי הארץ — כי הנה יפרט לנו שמה את כל חלקי האניה: לוחות, תורן, משוט, קרש, המפרש והמכסה; גם את נשא אנשי עבודתם למשפחותם לגוייהם; ואחרי כן יפרט בשם את כל הקנינים אשר הובאו אליה ממרחקים, ויפרט גם כן את שמות כל הגוים והלאמים אשר הביאו אליה מזמרת ארצותם׃

וכן בהשפטו את ארץ יהודה על דבר מעשי התועבות הנעשים יום יום בקרבה, יפרט את כל עלילות רשע אשר יפעלו בה האומה איש איש כפי תכונתו ומדרגתו בקבוץ׃

אַתְּ אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה!
הִיא לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם!
קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ
כַּאֲרִי שׁוֹאֵג טוֹרֵף טָרֶף
נֶפֶשׁ אָכָלוּ חוֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ
אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ
כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי
בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל לֹא הִבְדִּילוּ
וּבֵין הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ
וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם

שריה

דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ
אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה
אִשָּׁה רְעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ
כִּי פִי הוּא צִוָּה
וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן
וְהוּא הִפִּיל לָהֶן גּוֹרָל
וְיָדוֹ חִלְּקַתָּה לָהֶם בַּקָּו
עַד עוֹלָם יִירָשׁוּהָ
לְדוֹר וָדוֹר יִשְׁכְּנוּ בָהּ׃ (שם ל"ד)

במליצה הזאת יצויירו באמת החיות והעופות המדבריות למיניהן, בעמים עצומים אשר יבואו מקצוי ארץ לרשת את מלכות אדום ולהאחז בה. והנה ה' בעצמו יחלק להם את הממלכה הזאת על פי הגורל, וקו יטה אדון כל הארץ לגבולות משכנותיהם סביב סביב, לבל תהי מריבה ביניהם כאשר תהיה לפעמים בין עמים יורשי ארצות וממלכות אחדות. ובעוצם להט דמיונו יבטיח אותנו המליץ הנשגב אשר מכל משפחות החיות והעופות הנזכרות במליצתו, לא תנעדר גם אחת בממלכה החדשה הזאת אשר ייסד ה' על אדמת אדום, ואשר תעמוד לדור דורים ולא תחלוף עד עולם: **דרשו מעל ספר ה' וקראו! אחת מהנה לא נעדרה, אשה רעותה לא פקדו.**

ואחר המליצות האלה נמשך גם צפניה בנבואתו על מהפכת העיר נינוה.

וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים
כָּל חַיְתוֹ גוֹי
גַּם קָאַת גַּם קִפֹּד
בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ
קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן
חֹרֶב בַּסַּף. (צפניה ב')

ובמליצת יחזקאל תמצא לרוב התמונה הזאת; כי הנביא ההוא יאהב מאד להרחיב במלים ולהזכיר את פרטי כל דבר ודבר. כמו בנבואה המפוארה המציירת את ירושלים כנערה אהובה לאל עליון, יזכיר את כל המלבושים אשר תלבשנה

מלבד קוצר המאמרים במליצה זו, אשר יצייר לנו במאד מאד את מהירות תנועות האויב, עוד הפליא המליץ להשמיע את ויו החבור בין המאמרים; ובזה נדמה לראות את החיל העצום הזה מדלג מעיר לעיר, כאשר ידלגו יעלי סלע רגע משן סלע אחד לשן סלע אחר — ומה רב חין ערך תמונת ההסבה! הבאה בין המאמרים האלה: **צהלי קולך וכו' הקשיבי לישה וכו'**; כי על ידה נדמה לראות את הנביא מתיצב כנגד לפני המוני אשור, לקרוא עדי יהודה לקול זעקה ותרועת פחדים·

ואחר יאהב ישעיה את התמונה הזאת, ברצותו לצייר את שממון ממלכות גדלות ונוראות· כמו בנבואתו על שממון מלכות בבל העצומה, יפליא לנו את שמות מיני החיות והעופות אשר יגורו אחרי כן בחרבותיה; כאלו יהיו אלה גוים ולאמים שונים אשר יבואו מארץ מרחקים לשבת שמה, ואשר לב בני תבל נכסף הוא לדעת את שמותם ומעשיהם·

וְרָבְצוּ שָׁם צִיִּים
וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים
וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה
וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם
וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו
וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג· (סס י"ג)

ובנבואתו על שממון מלכות אדום, יוסיף להגביר במאד מאד את הציור הזה·

וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים
חָצִיר לִבְנוֹת יַעֲנָה
וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים
וְשָׂעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא
אַךְ שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית
וּמָצְאָה לָהּ מָנוֹחַ
שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט
וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ
אַךְ שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת
אִשָּׁה רְעוּתָהּ

ומה נפלא ציור חיל מלך אשור הנורא, במליצת הנביא הזה!

אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים
וְכָל קַשְּׁתוֹתָיו דְּרֻכוֹת
פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ
וְגַלְגַּלָּיו כַּסּוּפָה
שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא
יִשְׁאַג כַּכְּפִירִים
וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט
וְאֵין מַצִּיל· (סס׳ה)

מה נכבדה המליצה הזאת! ומה נכבד המאמר: **וינהם ויאחז טרף ויפליט**! המצייר לנו בציור אמתי את מעשי החיות הטורפות, בעת טרפם טרף· כי החיות האלה יאחזו את טרפם בקול נהם גדול, ובטרם ישסעו אותו לקרעים, ישחקו בו ויפליטוהו פעם אחד פעם מפיהם, וישובו אחרי כן לאחוז בין שניהם·

ואחרי אשר צייר את איכות החיל הזה האיום והנורא, יצייר בנבואה אחרת גם את מסעו דרך ארץ יהודה עד בואו לפני העיר ירושלים·

בָּא עַל עַיַּת
עָבַר בְּמִגְרוֹן
לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו
עָבְרוּ מַעְבָּרָה
גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ
חָרְדָה הָרָמָה
גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה
צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים
הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה
עֲנִיָּה עֲנָתוֹת
נָדְדָה מַדְמֵנָה
יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ· (סס׳י)

ו

תְּמוּנַת הַפֵּרוּט

(H y p o t i p o s i s).

תהיה כאשר יפליט המליץ את פרטי ענין דבר מה, למען צייר אותו נגד כל השומעים, וכאלו יראו אותו בעיניהם · כמו במליצת נחום:

הוֹי עִיר דָּמִים!
כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה
לֹא יָמִישׁ טָרֶף
קוֹל שׁוֹט
וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן
וְסוּס דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה
פָּרָשׁ מַעֲלֶה
וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית·

בקראנו את המליצה הזאת, נדמה לראות בעינינו את עיר ההומיה המלאה לה תשואות ולא סדרים ·

ובמליצת ישעיה נמצא להפך ציור עיר נחרבת, על דרך זה:

עַל אַדְמַת עַמִּי
קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה
כִּי עַל כָּל בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ
קִרְיָה עַלִּיזָה
כִּי אַרְמוֹן נֻטָּשׁ
הֲמוֹן עִיר עֻזָּב
עֹפֶל וָבַחַן
הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד עוֹלָם
מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים
מִרְעֵה עֲדָרִים· (ישעיה ל״ב)

ואת

יצייר המליץ את האיש המדוכא אשר כל ימיו לא יראה בטובה, כאיש אשר סך אלוה בעדו מסביב והנה נסתר מכל עין רואה דרך ביתו ומשכנו; ואם גם תחפוץ ההצלחה לבוא אליו לא תוכל, כי לא תדע למצוא את מקום תכונתו ·

כִּי לִפְנֵי לַחְמִי אַנְחָתִי תָבֹא
וַיִּתְּכוּ כַמַּיִם שַׁאֲגֹתָי ·

כי לפני לחמי אנחתי תבוא · גם לעת המשתה לא ייטב לבי ולא תחדל אנחתי ממני · והנה המליץ הנשגב יגשים את האנחה ויציירנה כעבת מלח אשר תבוא תמיד לעת האוכל לשבת על שלחנו בטרם יואם עוד לאכול, ולא תסור משם כל עת היות המשתה — ולמשוררי תהלים דרך אחר נשגב לצייר את זה:

חיתה לי דמעתי לחם
יומם ולילה · (תהלים מ"ב)

האכלתם לחם דמעה
ותשקמו בדמעות שליש · (שם פ')

כי אפר כלחם אכלתי
ושקוי בבכי מסכתי · (שם ק"ב)

כִּי פַחַד פָּחַדְתִּי וַיֶּאֱתָיֵנִי
וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי ׃

עתה יגיד לנו המליץ אשר גם לפנים בהיותו בטובה לא שקט לבו בקרבו; כי פחדי הימים הבאים הציקו את רוחו תמיד · (ואמר **ויאתיני** ביחס הפעול תחת **ויאתה לי**, למען צייר את עוז הפעולה אשר פעלו בקרבו הרעות כבואם עליו) והנה לפנים לא שקטה רוחו, ועתה בא אליו רוגז בפועל; וזה בכלל בכתוב הבא, האחרון במענה הנשגב הזה ·

לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי
וְלֹא נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז ·

יחד אסירים שאננו לא שמעו קול נוגש · מה נעמה המליצה הזאת! המציירת לנו את קול הנוגשים אשר יגרש בבוקר השכם את האסירים ממקום משכבם ליל ללכת לנוע על העבודה, כאריה אכזרי אשר משאתו יגורו האסירים האלה ואימתו היא תבעתם אף בעת נוחם על משכבם בעלם חשכת הלילה; והנה שם בארץ נשיה ישכבו האסירים האלה אף ינוחו בטח מבלי בוא פחד הקול האיום הזה בלבבם · כי כן יורה מלת **שאנן** על השקט הלב מפחד רעות אשר תבואנה (משלי א' ל"ג, איוב י"ב ה')

קטן וגדול שם הוא · הלאוי: **קטן וגדול שם שוים;** אכן המליץ יצייר לנו באופן נפלא את שווים על ידי הדעות אשר שם ביניהם, בהליכו אותם לעינינו כאספים תמיד בחברה במקום אחד · ושמו **הוא** תחת **הם**, למען צייר יותר את התאחדותם ·

לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר?
וְחַיִּים לְמָרֵי נָפֶשׁ?

אחרי אשר שככה מעט חמת רוח המליץ ורעיוני נפשו שטו לרגעים בין חדרי שאול מקום שקט ומרגוע נצח; ישוב להתלהב עתה פתאום, ויתקומם את אלוה אשר הניתן נשמה ורוח אל רבבות מדי נפש בארץ הלזו · כאשר ביום הסער יחדל לפעמים קול ההמון הגדול לרגעים מעטים, ואחרי כן יתנשא שאון פתאום כבראשונה, ומתשואות הרעש ישובו יתמוגגו תבל ומלואה ·

למה יתן לעמל אור · השמטת הנושא (**אלוה**) במאמר הזה, תצייר את עוז רגשת לב המליץ; והשם **אור** הוא כנוי נעים תחת אל החיים ·

הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ
וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים ·

ויחפרהו ממטמונים · מה נפלאה מליצת המאמר הזה! המצייר לנו את המות כמתלונן בין מטמוני ארץ, ומושל שמה על קברות מתי עולם ·

הַשְּׂמֵחִים אֱלֵי גִיל
יָשִׂישׂוּ כִּי יִמְצְאוּ קָבֶר ·

התצוייר התאוה אל המות בציור נשגב מזה? — מדי נפש ישמחו על גל עפר כבעל מבחר תענוגי בני אנוש! ישישו על מקום קבר כאשר ישיש העני הנודד ללחם במצאו שלל רב!

לְגֶבֶר אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה
וַיָּסֶךְ אֱלוֹהַּ בַּעֲדוֹ ·

אשר היו מני אז ואשר מדי היותם עלי ארץ שכנו בהיכלי עונג מלאים פז וכתם — ומה מאד עמקו מחשבות המליץ! אשר מדי הזכירו חברתו אשר תהיה לו עתה את המלכים והשרים בעמקי שאול, יצייר גם כן את ריקות יתרון גדולי הארץ׳ כי גם המלכים האדירים אשר הפכו ארץ מדבר למקום עדן, והשרים הנכבדים אשר מלאו את בתיהם סגולת המדינות, גם המה ירדו עפר שאולה כאחד דלי העם והנה הם כלא היו; ולא לבד המושלים והשרים אשר היו לפני ימים רבים אבדו כעת מני ארץ, כי אם גם אלה אשר עתה ירעישו תבל ומלואה ואשר עתה יאספו אוצרות כל חמדה, גם המה ישובו לאפס אחרי ימים מעטים, ואיה שאונם והדרם? ולזאת בחר הפעלים **הבונים הממלאים** בהוה תחת העבר — והבן!

אוֹ כְּנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה
כְּעוֹלְלִים לֹא רָאוּ אוֹר׃

אחרי אשר התמרמר בכתובים הקודמים על ברכי מילדתו ועל שדי מינקתו אשר סבלוהו ויכלכלוהו בצאתו מרחם אמו, ישוב להתאונן על עצמו לאמור: מדוע לא יצאתי מן מרחם אמי כנפל אשת? כי אז לשוא עמלו כל אלה לאסרני בעבותות החיים בארץ הלזו המלאה לה עמל ומכאובות; ואנכי הובלתי מבטן לקבר לשכב שאנן שמה יחד את קטני הארץ ונכבדיה׳ והנה עתה יבוא לציור השלום וההשקט אשר ימשלו בשאול מתחת, במליצה נעימה מאד עמד׳

שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז
וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ
יַחַד אֲסִירִים שַׁאֲנָנוּ
לֹא שָׁמְעוּ קוֹל נֹגֵשׂ
קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא
וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו׃

שם — בארץ נשיה, אף כי המליץ לא הזכירה עוד בכתובים הקודמים, וזה יורה על עוצם התלהבות דמיונו כי יצייר לו בנפשו את השאול עם מתי עולם המרדמים בקרבה איש איש על מקומו, והוא יורה עליהם באצבע לאמור: **שם רשעים חדלו רוגז** — ומה מאד עמקו מחשבות המליץ! באמרו: **חדלו רוגז** תחת **חדלו לרגוז**, כי בזה צייר לנו את האנשים הרשעים האלה הרוגשים בעוז המון דוחם כל ימי היותם על האדמה, כאלו הם עצמם נהפכו והיו לרוגז, אשר כפי טבעו איננו יכול לנוח אף רגע׳

יגיעי כח׳ כן יקרא המליץ הנפלא הנשגב באמרותיו, את **יגיעי העבודה**׳

יחד

מבטן יצאתי ואגוע · מי לא יבין את חין ערך המלים האלה? המציירת לנו באופן נפלא את מרירות הגויעה מיד אחרי צאתו מרחם, מבלעדי אשר יבאר זאת המלין באחת מן המלות המורות על מרירות; כי אם תכונת המאמר המחבר יחד הפעלים **יצא גוע** זה בעבר וזה אחריו בעתיד וגם בלי המחבר, תצייר לנו את זאת במאד מאד·

מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכָּיִם
וּמַה — שָּׁדַיִם כִּי אִינָק ׃

אחרי התמרמרו על עצמו בכתוב הקודם, ישוב לתת לו עתה עונש אחד אשר יסב עליו את תלונותיו, ויתאונן לאשורה על דרכי תולדתו ואחרי כן על שדי מינקתו· וטעם **קדמוני ברכים** כמו **קדמוני מוקשי מות** (תהלים י"ח) **קדמה פניו הכריעהו** (שם י"ז); יצייר את דרכי המולדת אשר קבלוהו כצאתו מרחם אמו, כאויבים אכזריים אשר הקיפו עליו פתאום למען השליכהו מבלי חמלה אל ארץ החיים לסבול שמה עמל ותלאות· והנה יתאונן עליהם מדוע אשר הרעו לעשות עמו כזאת, ומדוע היו לו לאויבים·

ומה שדים כי אינק · השמטת הפעל עם יחוסו בין מלת **ומה** למלת **שדים** מציירת את עוז הסתערות נפש המלין; כי המאמר הראוי בתשלומו **ומה חרו לי שדים כי אינק** · והמלין יצייר גם את השדים אשר ינק חלבם בראשית ימי חייו, כנחרים בו מאז, וכאלו בעוז תגרת חמתם היניקוהו את מין שקרים למען החיותו לראות עמל ויגון; והנה יצעק חמס עליהם, על מה חרה אפם בו להרע עמו כזה·

כִּי עַתָּה שָׁכַבְתִּי וְאֶשְׁקוֹט
יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי ׃

מה נעמה מליצת הכתוב הזה! המציירת את המת הטמון בקברו כשוכב עלי ערשו בשקט ומרגוע אין שטן ואין פגע רע —

עִם מְלָכִים וְיוֹעֲצֵי אָרֶץ
הַבּוֹנִים חֳרָבוֹת לָמוֹ
אוֹ עִם שָׂרִים זָהָב לָהֶם
הַמְמַלְאִים בָּתֵּיהֶם כָּסֶף ׃

אחרי אשר צייר לנו בכתוב הקודם את נועם השקט והמרגוע אשר יהיה לו עתה, לו מת אז אחרי צאתו מרחם; יוסיף להגיד על דרך מליצי כי גם לכבוד ולתפארת יהיה לו זה · כי עתה ישכב אצל אדירי מלכי קדם אשר בעולם חילם הקימו חרבות עולם לעשות להם שם עלי אדמות, ואצל גדולי השרים
אשר

העתידים עורר לויתן · הם הקוסמים הנכללים במאמר הקודם, כי הם יתפארו ויאמרו אשר בכחם גם כן לעורר (הענין במלת **עורר** היא תחת האלף) את הלויתן התנין הנורא (קראקאדיל) לבל יזיק עוד · ומה מאד עמקו המחשבות המליץ במאמר הזה! כי על ידו יגלה לנו אשר ליל הריון אמי ידמה בעיניו כתנין נורא משחית ומחבל; והקוסמים אשר יוכלו לעורר בלחשיהם את התנינים, המה יאוררו גם כן את הלילה הזה ·

יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ

יְקַו לְאוֹר וָאַיִן

וְאַל יִרְאֶה בְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר׃

יקו לאור ואין · מה נשגבה מליצת המאמר הזה! המליצת את הלילה כוראה ומתאוה אל קרני אור בוקר כאשר ישאף ויתאוה אליהם ההולך בתיעה בעלטות ליל · **בעפעפי שחר** · המליץ הנשגב יכנים את השחר, וילידנו בינת הבקעו מפאת קדים כאלו יציץ אז משם על פני הארץ באותו עינין; וכענין הציור הזה ימצא גם בספר שיר השירים (ו׳ י׳) ·

כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי

וַיַּסְתֵּר עָמָל מֵעֵינָי ·

אחרי אשר השתפכה נפשו באמרי נאצות על ליל הריון אמו, יודיע אותנו עתה על מה יזעם את הלילה ההוא ככה, ומה חטא הכסף הגדול הזה; כי האיש המדבר בעוז המית רוחו לא יקדים תמיד הסבה למסובב כאיש המדבר בשקט לב · והנה אמר **בטני** תחת **בטן אמי**, וזה אות נאמן על עת התרגשות נפשו ·

ויסתר עמל מעיני · דע! כי המאמר הזה עם הקודם הוא אך ציור אחד; כאדם הסוגר את הדלת ומסתיר על ידי זה את כל הנמצא מבעד הדלת מבפנים — ומה נעמה המליצה הזאת!

לָמָּה לֹא מֵרֶחֶם אָמוּת

מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוָע ·

למה לא מרחם אמות · הנה הנפש המלוטשה מתבערת חמה יוקדת, לא יספיק לה התאונן אך על עצם אחד לבדו; כי אם אחרי שפכה את מדי שיחה על עצם אחד, תתעורר למצוא עוד עצם אחר אשר תתאונן עליו, או כי תתאונן אחרי כן על עצמה · וכן איוב אחרי קללו את הלילה קללה נמרצת על אשר לא סגר את דלת בטן אמו לבל יראה ברעה אשר תחת השמש, יתאונן עתה על עצמו לאמור: אם לא יקרתי אז אל הלילה להטיב עמדי כזה; מדוע לא בחרתי אנכי במות מדי לאתי מרחם אמי? מדוע נעמו לי אז החיים אשר אחריתם עמל ומכאובות?

מבטן

הַלַּיְלָה הַהוּא — יִקָּחֵהוּ אֹפֶל
אַל יִחַדְּ בִּימֵי שָׁנָה
בְּמִסְפַּר יְרָחִים אַל יָבֹא·

הלילה ההוא יקחהו אופל· הודות אשר בקשור המאמר הזה (**ההוא יקחהו**) הציירת לנו את עוז התעוררות נפש המליץ; כי בתחלה עלה על רעיוניו לאמור: **הלילה ההוא יהי אופל** (כבכתוב אשר לפני הקודם: **היום ההוא יהי חושך**), אך מדי אשר בטא בשפתיו את שתי המלות האלה, חטף פתאום בהתמרמר רוחו הפעל **לקוח** תחת הפעל **היה** לאמור: **יקחהו אופל**, כדבר הנקח ונגזר ממקומו מבלי השאיר אחריו זכרון ושארית· והנה בא כנוי הפעול במלת **יקחהו** להורות כי השם הבא אחריו הוא נושא המאמר הראוי להיות על פי משפט הגיוני: **אופל יקח הלילה ההוא**· והבן! — ודומתי על זה בקו הכנוי אשר שמתי בין מלת **ההוא** למלת **יקחהו**·

אל יחד בימי שנה· מלת **יחד** שרשה **אחד**, והוא מענין **לא תחד אתם בקבורה** (ישעיה י"ד)· והמליצה תחשוב זאת לכבוד וליקר אל הלילות האסופים אשר יתאחדו תמיד בהליכותיהם על פני תבל את הימים המאירים והמזהירים, אחד באחד יגשו, ולא יתפרדו לעולם·

הִנֵּה הַלַּיְלָה הַהוּא יְהִי גַלְמוּד
אַל תָּבֹא רְנָנָה בוֹ·

הנה הלילה ההוא יהי גלמוד· מה נכבדו שתי מלות **הלילה ההוא** הנכפלים עתה אחרי בואם כבר בכתוב הקודם! כאלו ידמה המליץ לראות הלילה השנוא הזה עומד מול פניו, ויורה עליו באצבע לאמור: **הנה וגו'** —

אל תבוא רננה בו· הנה בארצות המזרח החמות מאד, ישתתרו בני אדם ברוב עתותי היום בצללי הבתים, ושמה ישבו וינוחו עדי יגע עת ערב והלהט הכבד יחדל, להיות: אז יצאו מבתיהם ללכת הלך בחוצות העיר, השוקים והרחבות ימלאו קול המולה גדולה, ומבין החלונות ומעל גגי הבתים ישמע קול רנה וזמר; ולזאת קלל איוב את ליל הריון אמו אשר לא יבוא בו רננה· ולשוא עמלו המבארים בבאור המאמר הזה איש איש לפי דרכו·

יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי יוֹם
הָעֲתִידִים עֹרֵר לִוְיָתָן׃

אוררי יום· הם הקוסמים בארצות המזרח אשר יתפארו בפני ההמון ויאמרו כי בכחם לאורר ימים ולהחשיכם· והנה המליץ ידבר כפי הדעות המקובלות בארצו ואשר יאמינו בם המון בני עמו, כידוע·

יהי ברוך; ויותר אשר תקלל דברת המקלל, יותר תלייד לנו את עת החתה המוסלת בקרבו· (ג) בגלילת ידוניה יהיה המבשר אכום מדבר, ובתלילת איוב נשמע הלילה בעצמו אומר: הורה גבר; וזה לאות על עוז ההסתערות בנפש המליץ, אשר יעיז את פיו לדבר נפלאות כאלה·

הַיּוֹם הַהוּא יְהִי חֹשֶׁךְ
אַל יִדְרְשֵׁהוּ אֱלוֹהַּ מִמָּעַל
וְאַל תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה·

היום ההוא יהי חשך· אחרי אשר בכתוב הקודם ספק כאב חמתו במאמרים מקוללים, על יום הולדו ועל ליל הרת אמו, ורוח לו מעט מן האף והחרון אשר הציקו את לבו; יחל לפרט עתה יותר את מקרי אפיסת היום והלילה המוכרים, והפיכתם לתהו·

אל ידרשהו אלוה ממעל· מה נכבד המאמר הזה! המצייר לנו את ימי השנה כבני חיל וצבא אשר יעבדו על הפקודים לפני אל עליון המשלחם אחד אחד אליה; והנה בהגיע תור היום הזה להראות לפני אלהים למען עשות את משלחתו בתבל, והוא — איננו, אל״ . ידרשהו אז אלוה ממעל, לדעת מה זה נעשה בו, ומדוע ימנע מהלוך אל פני כסא כבדו·

יִגְאָלֻהוּ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת
תִּשְׁכָּן עָלָיו עֲנָנָה
יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם·

יגאלהו חשך וצלמות· הוראת הפעל **גאול** במאמר הזה, הוא מענין **ובא גואלו הקרוב אליו** (ויקרא כ״ה)· והנה המליץ הנשגב יתאוה אשר מחשכי תהו המה יגאלו להם את היום הנולד הזה כאח אשר נחטף מביניהם; והמה יכידוהו מעל פני תבל, לשוב ולהתרועע אתם במקום מאפלי נצח·

יבעתהו כמרירי יום· לדעתי **כמרירי יום** הם העננים השחורים אשר יקבצו לפעמים בארצות המזרח לעתותי קיץ בבוקר כאשת אור היום על הארץ; כי מהחום הלוהט אשר יפרץ אז פתאום על הארצות האלה לזרי עבור קרירות הלילה, יחוללו לפעמים במרחבי שחק עננים רבים הבוערים מיקוד כתר וגפרית, והמה יפולצו קול רעם אדיר ונורא — והנה המליץ הנשגב יתאוה אשר אם יצא היום הנולד הזה בזוהר תפארתו על פני הארץ, יקבצו פתאום מסביב לו ענני רעם וברק; למען יבעתוהו בקול המון אימים מעל פני תבל, ויגדיחוהו אל מלון האפס·

הלילה

בֵּין צְאֱלִים בּוֹדֵד נַפְשִׁי תַּרְגִּיעַ
כִּי לֹא בְּאַנְחָתִי אֶתְהַלֵּךְ תָּמָם
בֵּין מִצְהֲלוֹת קִרְיָה וּשְׁאוֹנֵי קָרֶת׃ (מ"ח לוצטי)

והתמונה הזאת היא המושלת במענה הראשון אשר יצא מפי איוב בפתחו את שפתיו לתשובה לדבר אל שלשת רעיו; כי תחלת פיהו היא קללת יום מולדתו, אשר הוא נכסף לראותו נהדף מבין אחד ימות השנה, למען יאבד זכרו לעולם מני ארץ ויהי כלא היה׃ והנה אבאר לך הקורא הנעים! את המענה הזה על פי דרכי המליצה, כי נשגב הוא מאד׃

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃
יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד בּוֹ
וְהַלַּיְלָה אָמַר׃ הוֹרָה גָבֶר!

הנה ראשית דברי איוב אחרי שבתו דומם שבעת ימים ושבעת לילות בפני רעיו, איננם קינה ונהי על קשי יומו, כי אם אמרי זעם וחמה; והנה תיוסד על תולדת הנפש אשר מטבעה הוא להתקצף ולהתמרמר אחרי הסגר בקרבה כאב נעכר ימים אחדים׃ וכרוח עז הנעצר בסתרי מחלות הארץ, בבקעו בדב כחו יצא בקול המון כולא המחריד תבל ומרגיזה ממקומה; כן העצבת החזקה אשר מלאה את כליות איוב מיום נגעה בו יד הפגע, עתה בפרוץ משוכה דרך שפתיו, תצא בשטף אף כולא מקלל ומשחית׃ יאבד יום אולד בו!

והלילה אמר הורה גבר׃ מה נשגבה המליצה הזאת! המליידת את הלילה כאלו התגנב לבוא בחדר המשכב אשר להורי איוב, וכראותו אותם מתעלסים באהבים יחד, יקרא לאמור׃ ה.רה גבר!

ונספר ירמיה נמצא גם כן מליצה מענין הכתוב הזה׃

ארור היום אשר ילדתי בו!
יום אשר ילדתני אמי
אל יהי ברוך׃
ארור האיש!
אשר בשר את אבי לאמור׃
ילד לך בן זכר —

וכל משכיל יבין את יתרון מליצת איוב ממליצת הכתובים האלה (א)׃ לקוצר המאמרים׃ כי במליצת איוב נשמט מלת אשר לפני הפעלים, וכן לא בא בה הכפל כבמליצת ירמיה׃ ילדתי, ילדתני אמי, ארור, אל יהי׃

מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם
וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה!
וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה
אֵת חַלְלֵי בַת עַמִּי׃ (ירמיה ח')

אבל גם בזה לא יחדל גודל הכאב המתהלך בכל עצמות הנביא האוהב את עמו אהבה נצחת; כי אם גם דמעותיו תזלנה יומם ולילה כנחל נובע, לא יניח לבו עליו כל עוד אשר עיניו תראינה במצוקות אחיו הנדכאים. ולזאת נכסף הוא לנטוש את ארץ בני עמו וללכת בשברון לבו הרחק מאד אל אחת המדברות, לו יתן איש אליו שמה מחסה ומסתור:

מִי יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר
מְלוֹן אוֹרְחִים!
וְאֶעֶזְבָה אֶת עַמִּי
וְאֵלְכָה מֵאִתָּם׃ (שם —)

וכן דוד, כאשר אותו פתאום השמועה הרעה המגידת רשע ומזימות אשר היו בקשר אבישלום, והוא מבקש לעזוב כרגע קרית פועלי און כאלה; ישפוך במרירות רוחו, ויאמר:

מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה!
אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה
הִנֵּה אַרְחִיק נְדוֹד
אָלִין בַּמִּדְבָּר סֶלָה
אָחִישָׁה מִפְלָט לִי
מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר׃ (תהלים נ"ה)

מִי יַעֲשֶׂה לִי כְנָפַיִם וְאַרְחִיק נְדוֹד׃
אָנִיד לְבִתְרֵי לְבָבִי בֵּין בְּתָרֶיךָ׃ (אל־חריזי)

מִי יִתְּנֵנִי עַיִט!
מִבַּד לְבַד אָעוּף בֵּין סִבְכֵי יַעַר
עַל הֲרָרֵי עַד בֶּטַח

אוֹי לִי אִמִּי! כִּי יְלִדְתִּנִי!
אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן
לְכָל הָאָרֶץ׃ (ירמיה ט"ו)

הַס כָּל בָּשָׂר! מִפְּנֵי יְהוָֹה!
כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ! (זכריה ב')

וַיהוָֹה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ —
הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ! חבקוק ב')

ומה הִנְבָּה תְּלִילת ישעיה! אשר כהתחתן לנו על מלך אשור הרודש בלוף גוים, יקרא אליו ברוח נבואתו:

הוֹי שׁוֹדֵד! וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד
וּבוֹגֵד! וְלֹא בָגְדוּ בָךְ׃
כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד — תּוּשַּׁד
כַּנְּלֹתְךָ לִבְגּוֹד — יִבְגְּדוּ בָךְ׃

וכן יסב את דבריו בקריאה נשגבת אל מלך בבל אשר נמחה הנצואה ילאנו מושלך לארץ מגבהי ההצלחה, לאמור:

אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם!
הֵילֵל בֶּן שָׁחַר!
נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ!
חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם! (ישעיה י"ד)

ה

תְּמוּנַת הַכּוֹסֵף

(ווּאונש) (Optatio.)

תהיה כאשר יכסוף המליץ בעוז להט דמיונו, אל דבר הנמנע כפי חקי הטבע וכפי סדרי מנהגי תבל׳ כמו ירמיה, בהכמר רגשות נפשו על בני עמו אשר יום יום תמלאנה עותם דעות אין מספר, יכסוף ויאמר:

וגם נפלאה מליצת המשורר הקדוש! אשר בראותו בעת להם דמיונו איך פתאום תכלה את רשעי ארץ, יקרא בעת ההשתוממות:

אֵיךְ הָיוּ לְשַׁמָּה כְרָגַע!
סָפוּ תַמּוּ מִן בַּלָּהוֹת! (תהלים ע"ג)

ולפעמים יגדיל המליץ את עז התמונה הזאת, בהכפילו את מלת הקריאה, או את השם אשר תסוב עליו הקריאה. כמו:

הוֹי! הוֹי! וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן! (זכריה ב')

הוֹי! אֲרִיאֵל! אֲרִיאֵל!
קִרְיַת חָנָה דָוִד! (ישעיה כ"ט)

ולפעמים תספח אל התמונה הזאת גם תמונת ההאמרה או ההסבה; וזה תשגב המליצה מאד מאד. כמו בנבואת חבקוק:

הוֹי! אֹמֵר לָעֵץ: הָקִיצָה!
עוּרִי! לְאֶבֶן דּוּמָם׃ (חבקוק ב')

וכן ראה מליצי הנביאים, בהתקצף רוחו על המתאוננים על מעשי אל דעות, יקרא במליצה נשגבה:

הוֹי! אֹמֵר לְאָב: מַה תּוֹלִיד?
וּלְאִשָּׁה: מַה תְּחִילִין? (ישעיה מ"ה)

והמשורר הקדוש מדי ליידו לעינינו בתלונות נעימות את פלאי מפעלות אל עליון אשר עשה בתבל ארצה; יקרא פתאום בהשגת דבריו אל עושה [illegible]:

מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ! יְהוָה!
כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ!
מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ! (תהלים ק"ד)

אִי לָךְ אֶרֶץ! שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר!
וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ! (קהלת י')

אוי

הגדולה והענוגה נופלת ביום אידה לפני האויב כאחת הממלכות השפלות; יקרא בעת המית נפשו על המעשה הנורא הזה:

אוי! מי יחיה משמו אל! (במדבר כ"ד)

וכן ירמיה בקינתו על מפלת מלכות בבל האדירה, יקרא בעת תמהון:

אֵיךְ נִגְדַּע וַיִּשָּׁבֵר
פַּטִּישׁ כָּל הָאָרֶץ!
אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה
בָּבֶל בַּגּוֹיִם! (ירמיה נ')

ומה נפלאה מליצת מיכה! אשר יקרא בעת רגשת נפשו על אבוד חסיד מני ארץ וישר מבני אדם, לאמור:

אַלְלַי לִי! כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵּי קַיִץ
כְּעוֹלְלוֹת בָּצִיר!
אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל
בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי! (מיכה ז')

וישעיה בעדם יחל להוכח את העיר ירושלים על דבר מעשי התועבות הנעשים עתה יום יום בקרבה תחת מפעלות צדק אשר התאוו לפנים בתוכה אנשים צדיקים, יקרא בגעתם מרת נפשו:

אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה!
קִרְיָה נֶאֱמָנָה
מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט
צֶדֶק יָלִין בָּהּ
וְעַתָּה — מְרַצְּחִים!

מה נשגבה מליצת הכתוב הזה! — המשפט והצדק יוגשמו שניהם; זה יצוייר כממלא את כל רחבות העיר יומם, וזה כמתלונן בבתיה בעת שקט ליל· גם השמטת הפעל עם יחוסו בין מלת ועתה למלת מרצחים, מציירת לנו את השתערות נפש הנביא במשך מאמר·

ומה

הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל?
אִם יְלִיד בַּיִת הוּא?.
מַדּוּעַ הָיָה לָבַז? (שם ב')

ומה נשגבה מליצת חבקוק! אשר בעלות על רעיוניו פלא קריעת ים סוף והירדן, ישאל בעת להט רעיונו:

הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָֹה?
אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ?
אִם בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ? (חבקוק ג')

וכן ישעיה בהיות עליו רוח אלהים להראותו, אשר ביום אחד תמלא ציון השכולה והגלמודה עתה, את בניה אשר יקבצו אליה מכל אפסי הארצות בפעם אחת; ישאל בעת התמהון על המעשה הנפלא:

מִי שָׁמַע כָּזֹאת?
מִי רָאָה כָּאֵלֶּה?
הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד?
אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת?
כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת בָּנֶיהָ׳ (ישעיה ס"ו)

הֲיָם אָנִי? אִם תַּנִּין?
כִּי תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר׳ (איוב ז')

ד

תְּמוּנַת הַקְּרִיאָה

(Exclamatio). (אויסרופונג).

תהיה כאשר יקרא המליץ ענין מה בהרמת קול, לעת התרגשות הנפש אשר תפעם אז בקרבו; כמו בלעם בראותו במחזה הנבואה את מלכות אשור הגדולה

לְהִתְהַלֵּךְ בֵּין נִבְכֵי הַמְּצוּלָה? מִי
שָׁלַח יַד עֶזְרוֹ אֶל לֵב יַמִּים
נוֹרָאִים וַיּוֹצִיא אִיִּים רַבִּים
מִכִּלְיוֹת תְּהוֹמוֹתֵיהֶם? מִי יְשַׁלַּח
סַעַר חָפְשִׁי לִגְרוֹשׁ גַּלֵּי יָם בְּיוֹם
הַזַּעַף וּלְהַרְעִישׁ מְצוּקֵי אֶרֶץ
בַּהֲמוֹן תְּשׁוּאוֹת? מִי יִתֵּן תַּעֲצֻמוֹת
אֶל סַעֲרוֹת תֵּימָן כִּי יִסְחוּ עֲפְרוֹת
עוֹלָם מֵעַל פְּנֵי מִדְבְּרוֹת הַנֶּגֶב
וְהַרְרֵי חוֹל יִשְׂאוּ בְּאֶבְרַת עֻזָּם
הַשָּׁמַיְמָה? הֲלֹא יְהוָֹה הוּא. נוֹרָא
בְּעוֹז חֵילוֹ; וְחַסְדּוֹ בְּכֹל מוֹשֶׁלֶת!!

ומכלל התמונה הזאת גם כן הוא, אשר ישאל המליץ לפעמים **שאלה כוזבת**; והיא שאלה אשר כל בן דעת לא יוכל הסתפק בענינה על אחד מן האופנים · כמו במליצת ירמיה:

שַׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ
אִם יוֹלֵד זָכָר
מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל גֶּבֶר
יָדָיו עַל חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה
וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֵרָקוֹן? (ירמיה ל׳)

הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד?
אִם רֹפֵא אֵין שָׁם?
כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה
אֲרוּכַת בַּת עַמִּי? (שם ח׳)

מִנֵּי חַדְרֵי תֵימָן, כִּי יֶאֱתָה כְּאֵשׁ
לָהָבוֹת לְהַכְשִׁיל כָּל תְּנוּבוֹת אָרֶץ?
מִי יַשְׁמִיעַ אַלְפֵי רְנָנוֹת מֵרָאשׁ
הָרִים, כִּי יִפְתַּח אֶת אוֹצְרוֹת בָּצִיר
לְמַלֵּא פְּנֵי תֵבֵל מְגָדִים? מִי יוֹלִיךְ
הַחוֹרֶף מֵאַפְסֵי צָפוֹן בְּרוּחַ
עַזָּה, לְהָפִיץ כְּפוֹר וְקֶרַח עַל פְּנֵי
חָלֶד? מִי יָשִׂים קֵץ לִימֵי סַעַר
וָשֶׁלֶג, וִיצַו לְאָבִיב בְּתִפְאַרְתּוֹ:
חַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה? מִי יִפְתַּח גְּלוֹת
עִלִּיּוֹת בִּמְרוֹמֵי שַׁחַק, לְהַשְׁקוֹת
בְּיוֹם יְשׁוּעָה אֶרֶץ צְחִיחָה וּלְהַעֲלוֹת
צִמְחֵי חֶמֶד מִתַּלְמֵי תַלְאוּבוֹת?
מִי יַקְפִּיא נִטְפֵי הַגֶּשֶׁם כְּאַבְנֵי
בְּדוֹלַח וִיהֻמֵּם בְּקוֹל שָׁאוֹן אַרְצָה?
מִי יַקְדִּיר פִּתְאוֹם טוֹהַר שָׁמַיִם
בִּימֵי חוֹם הַקָּצִיר וְיַחֲרִיד אַפְסֵי
הָאָרֶץ בְּקוֹל גַּעֲרָתוֹ? מִי יַחְצוֹב
נַחֲלֵי לֶהָבוֹת מֵחַשְׁרַת מַיִם,
וִיצַוֵּם כִּי יַפְגִּיעוּ בְּמִשְׁכְּנוֹת בְּנֵי
עַוְלָה? מִי יֵט אֶת קֶשֶׁת עֻזּוֹ כְּמוֹ
רֶגַע תַּחַת אֹהֶל כָּל שָׁמַיִם
וַיַּעַנְדֵהוּ צְבָעִים סָבִיב לְיוֹפִי
וּלְתִפְאֶרֶת? מִי שָׂם
דֶּרֶךְ אֶל בַּעֲלֵי כָנָף בִּמְרוֹמֵי
שַׁחַק, וַיְלַמֵּד אֶת הֲמוֹן תַּנִּינִים

לְמִי אוֹי? לְמִי אֲבוֹי?
לְמִי מִדְיָנִים? לְמִי שִׂיחַ?
לְמִי פְּצָעִים חִנָּם?
לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם?

לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן
לַבָּאִים לַחְקוֹר מִמְסָךְ׃ (משלי כ"ג)

קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר?
קוֹל מֵהֵיכָל? —

קוֹל יְהוָֹה
מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו׃ (ישעיה ס"ו)

מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד?
יְהוָֹה עִזּוּז וְגִבּוֹר
יְהוָֹה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃ (תהלים כ"ד)

ועל דרך זה סדתי בשיר מספר אשר הזכרתי זה פעמים׃

מִי מָתַח כִּירִיעַת תְּכֵלֶת שַׁחַק
בָּהִיר, וַיְרַקְּמֵהוּ בְּעֶצֶם לַיִל
בְּרִבְבוֹת כּוֹכָבִים נוֹצְצִים? מִי יְנַהֵג
מִפַּאֲתֵי מִזְרָח שַׁחַר חַכְלִילִי
עֵינַיִם, לְהָקִים מֵתֵי הַלַּיְלָה
וּלְהָשִׁיב נִשְׁמַת חַיִּים אֶל מִשְׁפְּחוֹת
תֵּבֵל? מִי שָׂם מוֹצָאֵי הַשֶּׁמֶשׁ
בִּקְצֵה קָדִים, וַיִּטַּע בְּאַחֲרִית יָם
אֹהֶל תְּבוּנָה? מִי יִקְרָא קַיִץ

אֵיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אָרֶץ?
הַגֵּד! אִם יָדַעְתָּ בִינָה· (איוב ל"ח)

ומכלל התמונה הזאת גם כן הוא, אשר יקדים המליץ שאלה אל הדבר אשר ירצה להגיד, למען הכין על ידיה את הנפש לשמוע את הדבר הזה· כמו

מִי יָעַץ זֹאת
עַל צֹור הַמַּעֲטִירָה?
אֲשֶׁר סֹוחֲרֶיהָ שָׂרִים
כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי אָרֶץ

יְהוָה צְבָאוֹת יְעָצָהּ
לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל צְבִי
לְהָקֵל כָּל נִכְבַּדֵּי אָרֶץ· (ישעיה כ"ג)

מִי זֶה כַּיְאֹור יַעֲלֶה?
כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו?

מִצְרַיִם כַּיְאֹור יַעֲלֶה
וְכַנְּהָרוֹת יִתְגֹּעֲשׁוּ מָיִם
וַיֹּאמֶר: אַעֲלֶה אֲכַסֶּה אֶרֶץ
אֹבִידָה עִיר וְיֹושְׁבֵי בָהּ· (ירמיה מ"ו)

תֵּן לָהֶם יְהוָה!
מַה תִּתֵּן?
תֵּן לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל
וְשָׁדַיִם צֹומְקִים· (הושע ט')

ומה נעמה מליצת המלך שלמה! המציירת את רוע אחרית האדם האוהב להשתכר·

למי

לָמָּה זֶה לִי לְבוֹנָה

מִשְּׁבָא תָבוֹא?

וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק? —

עוֹלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן

וְזִבְחֵיכֶם לֹא עָרְבוּ לִי׃ (ירמיה ו׳)

כנגדה המליצה הזאת מאד תמליצה הנאה על הענין הזה אך במאמרים מעוטים, בספר עמוס׃

שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם

וְלֹא אָרִיחַ בְּעַצְּרֹתֵיכֶם

כִּי אִם תַּעֲלוּ לִי עֹלוֹת

וּמִנְחֹתֵיכֶם — לֹא אֶרְצֶה

וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט׃ (עמוס ה׳)

ולפעמים יגדיל המליץ השואל את תפארת מליצתו, בהוסיפו שאלה על שאלה, או בבקשו מענה על שאלתו; כאלו יסתפק באמת בהענין אשר ישאל עליו׃ כמו אגור בן יקה, ברצותו להודות כי בינת האדם אך מצער היא בערך אל אלוה יודע כל, והאנוש קצר יד עם כל חכמותיו, להפיק לו את מחקי עולם אשר שם הבורא ביסודות הטבע, ישאל:

מִי עָלָה שָׁמַיִם וַיֵּרַד?

מִי אָסַף רוּחַ בְּחָפְנָיו?

מִי צָרַר מַיִם בַּשִּׂמְלָה?

מִי הֵקִים כָּל אַפְסֵי אָרֶץ?

וכרצותו כי אין מענה בפי שומעיו, וכי המה לא יוכלו להראותו איש כזה; ישים אל שנים קדמוניות פניו לשאול, הכי הימים הראשונים היו עודים אחלה לבדוק איש נפלא כזה היודע למדוד את חקי הטבע, ואז נכסף הוא לדעת את שמו או את שם בנו, למען יכתב זכרו לדור אחרון׃

מַה שְּׁמוֹ?

וּמַה שֶּׁם בְּנוֹ?

כִּי תֵדָע׃ (משלי ל׳)

הנה אם תשמה את תכונת המאמרים האלה לאמור: **אם חטאת לא תפעל בו מאומה** וכו׳; הלא תחלש אז עוז המליצה, ופעולתה בנפש תקטן מאשר היא עתה׃

וכן

מִי לֹא יִרָאֲךָ?
מֶלֶךְ הַגּוֹיִם!
כִּי לְךָ יָאָתָה — (ירמיה י׳)

נחלשה המליצה מאשר תאמר: **הכל ייראך מלך הגוים!**

זְכָר נָא!
מִי הוּא נָקִי אָבָד?
וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ? (איוב ד׳)

מָה אֲעִידֵךְ? מָה אֲדַמֶּה לָּךְ?
הַבַּת יְרוּשָׁלַיִם!
מָה אַשְׁוֶה לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ?
בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן! (איכה ב׳)

אַרְיֵה שָׁאָג —
מִי לֹא יִירָא?
אֲדֹנָי יֱהֹוִה דִּבֶּר —
מִי לֹא יִנָּבֵא? (עמוס ג׳)

כִּי יְהֹוָה צְבָאוֹת יָעָץ —
וּמִי יָפֵר?
וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה —
וּמִי יְשִׁיבֶנָּה? (ישעיה י״ד)

לָמָּה

גפן ממצרים תסיע
תגרש גוים ותטעה
פנית לפניה
ותשרש שרשיה
ותמלא ארץ
כסו הרים צלה
וענפיה ארזי אל
תשלח קציריה עד ים
ואל נהר יונקותיה· (תהלים פ')

יְהֹוָה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד

מה נכבד הכתוב הזה! אשר חתם בו המשורר את שירתו הנכבדת; ונעים זמירות ישראל יאלינו פעמים בשיריו הקדושים· (תהלים י' י"ו, קמ"ו י')

ג

תְּמוּנַת הַשְּׁאֵלָה

(Interrogatio). (פְּרַחֲגֶע)

תהיה כאשר ישתמש המליץ במאמר מחייב על דרך שאלה, תחת מאמר פשוט שולל; או במאמר שולל על דרך שאלה, תחת מאמר פשוט מחייב· כי המאמר הבא על דרך שאלה יקבע יותר בנפש מהמאמר פשוט, יען כי נפש האדם היא מורגלת מעודה להתעורר בדעיוניה כאשר תשאל, למען תמציא מענה על הענין אשר היא נשאלת עליו; תחת אשר המאמר הפשוט יחלוף על פני הנפש כצל עובר, מבלי עשות רושם מוחש בקרבה· כמו

אִם חָטָאתָ — מַה תִּפְעַל בּוֹ?
וְרַבּוּ פְּשָׁעֶיךָ — מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ?
אִם צָדַקְתָּ — מַה תִּתֶּן לוֹ?
אוֹ מַה מִיָּדְךָ יִקָּח? (איוב ל"ה)

הנה

אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם
אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד
נָמֹגוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי כְנָעַן

תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד
בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן
עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה
עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ׃

הכתובים האלה מליצים נסיעת בני ישראל ביד ה' דרך המדבר הגדול ודרך ארצות העמים אויביהם, אל גבול נחלתם אשר כונן להם ה'· והנה בני ישראל ינוידו כנאן נחלת אלהים, וה' כרעה נאמן אשר לאט לאט יוליכם במשענתו (עוז) אל מקום רבצם; לפניו ילכו ארבעה מלאכיו עושי רצונו: **חיל ורעד. אימתה ופחד**, שתי אלה יאחזו את שרי פלשת ומואב, ושתי אלה יפלו על יושבי כנען, אשר כלם לבשר עם ה' ולדמם אדנו — והנה מליצת כל הכתובים האלה נאה ונעימה עד מאד; אך כפלים לתפארת את הכתוב האחרון העולה על כלם בהוד יקר מליצותיו· ומי לא יבין את חין ערך מלת **אימתה**? אשר ילדה המשורר מן השם **אימה** בהוסיפו בו תוך אות ותנועה, למען הקשות הבדת המלה ולצייר בהגדתה זו הקשה אימה נוראה וקשה עד מאד· יוכן מלת **כאבן** המציירת היטב את מחתת הגדים הגדודים, וכפילת המלות **עד יעבור**, וגם **יהוה** הבא אשר כנוי הנוכח במלת **עמך**; כלם יפארו את המליצה במאד מאד·

תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה
מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃

בכתוב הזה לעינך קורא נעים! רק על יופי מאמר **ותטעמו בהר נחלתך**, אשר מונהו לקחו להם ישעיה ואסף את משל הכרם אשר יערב עלינו עד מאד במליצותיהם הנחמדות·

כרם היה לידידי
בקרן בן שמן
ויעזקהו ויסקלהו
ויטעהו שורק וגו'· (ישעיה ה')

גפן

צללו כעופרת· ראה נא והבין קורא נעים! עומק מחשבות המשורר; כמעט ראינו את חיל מצרים נדחים מגשמת סערה כקש אל מי הים, והנה נראם צוללים כעופרת אל תחתית המים האדירים ואל עמקי תהומותיהם·

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָֹה
מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ
נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא

מי כמכה: תחת מאין כמוך· כי השאלה מסוגלת יותר מהאמר פשוט לעורר התפעלות רבה בנפש האדם — והנה שם יהוה הבא אחר כנוי הנוכח באלת כמכה, גם כפל המלות מי כמכה, גם התואר הנשגב נורא תהלות, כלם יפארו את מליצת הכתוב הזה במסך מאד·

נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃

אחרי אשר הלל המשורר בכתוב הקודם את אלהיו כעושה פלא, יצייר עתה את מעשה עזו בציור הנפלא באמת עד מאד: נטית ימינך תבלעמו ארץ — לא בחיל ולא בכח האבדת את רבבות הצוררים, אף לא במלות פיך, כי אם בהנפת יד· נטית ידך אל הארץ כאדון אשר ירמז באצבעותיו אל עבד מבין; ואז הארץ הסרה למשמעתך, בלעתם רגע — ואינם· והנה הנביא ישעיהו הנמשך הרבה פעמים בספרו אחר מליצות לא — קט — כמוהו. נטה גם אחרי המליצה הנשגבה הזאת המגידת את פלא מפלת מצרים. לעשות כמותה בנבואתו אשר נבא על מפלת מצרים וישראל יחדיו:

ויהוה יטה ידו
וכשל עוזר ונפל עזור
ויחדיו כלם יכליון· (ישעיה ל"א)

נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ
עַם זוּ גָּאָלְתָּ
נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ
אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃

שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן
חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת

אֲחַלֵּק שָׁלָל
תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי
אָרִיק חַרְבִּי
תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי

עתה יצייר לנו המשורר את זדון מזמות האויב ביום אשר שאף לנקום נקם, ובטחונו אשר שם בזרוע חילו · וזה, על ידי **תמונת ההאמרה**; כי יתן בפיו דברים אשר ישימו לנגד עינינו כל תהלוכות נפשו הרשעה ·

אמר אויב · לא: אמר מצרים, לא: אמרו **המצרים** — מה נבחרה המלה הזאת! ומה נכונה!

ארדוף — אשיג — אחלק שלל · השמיע המשורר סימן החבור בפעלים האלה, למען צייר את תכונת הנפש הלוהטת בעוז תשוקת נקם, אשר בלהט זדונה תדמה לרוץ לרדוף ולבלע, הכל ברגע אחד · כמעט החלה לרדוף, והיא תשגת; כמעט השיגה, והיא מחלקת שלל ·

תמלאמו נפשי · מה נפלאה המלילה הזאת! לא לבד שקיו וכליו ימלא משלל ישראל; כי אם גם **נפשו** תמלא מהמה · **נפשו** הרעבה לנקם, **נפשו** הצמאה לכליון גאולים, היא תמלא מתפלתם, תשבע ותדשן מאידם ·

אריק חרבי, תורישמו ידי · במעט מלין נכלל ציור רב מאד, המצייר את מעשה ההריגה מראשיתה ועד אחריתה, כאשר צוירה בנפש המתנקם אשר התענג בחזיוני הרג ואבדן · גם הכנוי במלת **חרבי** מצייר לנו את גאון בטחון האויב אשר שם בגבורתו — אך איה גבורתו? אלהי בצבאות! ואיה בטחונו אשר שם בהמון רכב ופרשים? הן

נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ
כִּסָּמוֹ יָם
צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת
בְּמַיִם אַדִּירִים ·

נשפת ברוחך — כסמו ים · היצוייר פלא עז אלוה בציור נשגב מזה? כמעט נשב עליון בפיו וכל החיל הגדול — איננו · ובאמת התמונה בדמות הציור הזה מצויות כמות גם בשאר ספרי הקודש; אך אין נשגבות כמוה · כמו:

וגם נשף בהם — וייבשו
וסערה כקש תשאם · (ישעיה מ׳)

מנשמת אלוה יאבדו;
ומרוח אפו יכלו · (איוב ד׳)

צללו

והוא נאכל — הביטה נא קורא נעים! את הציור הנכלל בשתי המלות האלה; כי נורא הוא מאד·

וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם
נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים
קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם·

וברוח אפיך נערמו מים. נצבו כמו נד נחלים· הנה בקיעת ים סוף היתה על ידי רוח חזק, אשר הוליך ה' כל הלילה, כאשר בכתובים· והמשורר אשר עוז התפעלות יאלצנו להגשים כל דבר, יצייר לנו את הרוח החזק הזה כמנשב רק לפני חרון אף אלהים, כאשר בכתוב הקודש; והשאיל דמיונו מטבע חרון האדם, אשר אם יחרה האדם ויתקצף תקצר נשימתו וידחק הרוח מבין נחיריו· והמים יצייר לנו המשורר כנבהלים בראותם קדחת החרון הנורא, ובהבהלם נחפזו לנוס אלה על גב אלה,, ועמדו כמו כך — והנה נמשכו אחר המליצה הזאת כמה נביאים ומשוררי קודש במליצותיהם·

ראוך יחילו הרים
זרם מים עבר
נתן תהום קלו
רום ידיהו נשא· (חבקוק ג')

ראוך מים אלהים
ראוך מים יחילו
אף ירגזו תהמות (תהלים ע"ז)

קפאו תהמות· מטבע הפחד והבהלה הוא להקפיא את הדם פתאום ולעצור מרוצתו בעורקי הגוף· והנה בדמיון המשורר אחזה פלצות גם התהמות התחתיות, וקפאו בעמקי מצולה מרוב הבהלה·
בלב ים· שתי המלות האלה משלימות לעשות הציור נפלא מאד — דמי ים שוטפים סביבות תהמות הנקפאים וקשים כאבן — הררי מים עומדים על מוסדות נגדים — קול שאון רעש גלים הומים ותראה עמודי נחלים עולים עדי שמים —

אָמַר אוֹיֵב:
אֶרְדּוֹף אַשִּׂיג

תרעץ אויב; אזי תגרע המליצה מאד מערכה, ופעלתה בנפש תחלש מאשר היא עתה׃

נאדרי בכח. תרעץ אויב׃ השם **נאדרי** וכן הפעל **תרעץ**, המה ישלימו מכל צד, הציור אשר החל המשורר לצייר לנו בהלם ימינך׃ כי **נאדרי** לדעתי ענינו כמו **נאזרי** *) בהיות כי הדלי"ת והזי"ן מתחלפות; והפעל **רעוץ** מצייר השסוף והבקיעה, כי ענינו כמו **רצוץ**׃ והנה המשורר ידמה בעת דמיון קדשו את אלהי הצבאות כגבור נורא, מתגיה חנידים, לא בחבור חרב ולא בחבור רומח, כי אם **בכח**; וימינו החזקה תמחץ במו רגע את קדקוד האויב לאתים — והנן!

וּבְרוֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרוֹס קָמֶיךָ
תְּשַׁלַּח חֲרוֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃

גאונך׃ אחר השכיל המשורר לבחור את השם **גאון**; כי במלה הזאת צייר לנו את ה׳ ביום נקמת פרעה, כמלך גדול אשר הכלם לעיני השמש מפשע אחד עבדיו הקטנים אשר העיז להדות את פני כבודו; והנה המלך הנפשע מתעבר בלות גאותו ובוחר בלי חדון על הבוזה אשר מרד בו׃

קמיך׃ בכנוי הנוכח אשר שם המשורר בשם הזה, השלים הציור שהצייר לנו את ה׳ כמלך המתאיך בחמת גאונו על דבר חטאת מרי, באמרו, כי לא עלינו קמו המצריים, כי אם עליך; לא נבדנו נשאו ראש, כי אם נגדך; לא למען הכעיסנו התיעצו, כי אם למען הכעיסך; לא למען הוציאנו נוסדו יחד, כי אם למען הרגיזך׃

תשלח חרונך׃ מה נפלאה המליצה הזאת! ומה נשגבה! המשורר יתן אל חרון אלהים חיים ורצון! יתארנו כמלאך נורא היורד מגבהי שחקים בהלוט אדוניו למען עשות את נקמתו בארץ! — אם בני אנוש ילחמו אלה את אלה, ידגישו בהמון חיליהם אלפות ורבבות, יהמו כהמות ימים ברכב ובסוסים ובצבא רב; אך אל ה׳ הסוכן שאנן בשקט מרומיו יספיק חרון אפו לבד, לעשות את משלחתו ברבבות אלפי שונאיו — **תשלח חרונך**׃

יאכלמו כקש׃ הן עתה ראינו את חרון אלהים יורד במלאכות ה׳ אדנה, לנקום נקם מאת אויביהו; ועתה נראה מה פעל החרון הזה בארץ׃ הכי המית סוס ורכבו וכל איש מלחמה ושבר קשת חנית וחצים? לא! כי רב מזה עשה "יאכלמו" מבלי השאיר מכל המון החיל אף זכר בארץ׃ ואולי תדמה כי המעשה הנורא הזה התהוה במשך יום או יומים — לא! כי החרון אכלם כקש׃ כל רבבות הצבא הגדול הזה, סוס ורכב ופרשים עם כל כלי נשק, כלם נכחדו מאת חרון ה׳ כקש מני להבת, אשר כמעט תאחזנו האש,

והוא

---

*) ובאמת השרש אדר נעלמו מתורם על עליהם וגבורם, נגזר גוה מן ארם אזר; כי אזירת המתנים היא סימן גבורה וחרילות לבני קדם׃ וכן בלשון ארמי השם זריזא המורה על איש מהיר במעשהו, נגזר מהשם זרזא אשר יורה גם זאת ע: האזור׃

אחת? או הכי החליד בעים קולו את כל גבורי פרעה, והנה נהיתה מהומה במחנהו, חרב איש ברעהו? — לא, כי אם מרכבות פרעה וחילו ירה בים; כל המון החיל והרכב והפרשים אשר כסו את עין הארץ. כלם אחזם בכפר מקטון ועד גדול, וכאשר ישליך איש כדור עפר אדמה, כן השליכם אל תוך מצולות הים — היצויר ציור נשגב מזה? **מרכבות פרעה וחילו ירה בים!** והנה המשורר ירחיב עוד את הציור הזה במאמר הבא, בהודיעו אותנו כי אנשי החיל הזה אשר ירה ה' רגע אל תוך הים לא היו פליטי הגוים נבזים ושפלים, כי אם מבחר אנשי מלחמה למלך מצרים; והים אשר בלעם לא אחד הימים הרחוקים ממצרים הוא, כי אם ים סוף אשר יגבול ארץ מצרים מקדם, ואשר לנחלת מלכה יחשב; שמה השלכו כלמו מידי אדון כל הארץ, ושמה כסום המים הרבים·

תְּהוֹמוֹת יְכַסְיֻמוּ
יָרְדוּ בִמְצוֹלוֹת כְּמוֹ אָבֶן·

תהמות יכסימו· השם **תהום** יורה על קרקע הים ותחתיתו; והמשורר בעוצם דמיונו יראה את אויביו מושלכים באף ה' מתחת לתחתית הים: תהמות יכסימו — חמת אלהים היא קלעתם אל מעמקי המעמקים; שמה תשופם חשכת עולם, ואפלי נצח יאפפו אותם בתהומי התהמות·

כמו אבן· מה נחמד הדמיון הזה! אשר כפלים יצייר את טביעת המצריים· (א) מהירות הטביעה, כאבן אשר לטבע כבדו ישקע מהר מאד· (ב) מהומת מות אשר באה עליהם בעלם רגעי טביעתם· כי מרוב הבהלה אשר אחזתם בהיות יד ה' עליהם, נם רוחם; ולזאת לא התאמצו אף רגע אחד לשוט ולהתרומם מבין זרמי המים למען המלט אל היבשה, כדרך הטובעים, כי אם ירדו כ א ב ן ד ו מ ם אל עמקי מצולה·

והנה אחרי אשר צייר המשורר את מפלת האויב וכליונו במצולות הים, יגביה לעוף על כנפי דמיונו עד גבהי שמים ואל אל עליון ישא את דבריו· ומעתה תכבדנה המליצות ותשגבנה עוד יותר מאלה אשר הביא המשורר עד הנה·

ב

יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ
יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב·

ימינך יהוה· מלבד תמונת ההסבה וכפל המלות אשר יפארו את מליצת הכתוב הזה, עוד לו יתרון אחר נכבד מאד· וזה, שם **ימין** אשר בחר בו המשורר למען צייר לעינינו את אלוה לוקח נקם בחמת אפו; כי נראה בדמיוננו איך ימינו הפשוטה תמחץ ראש אויב· ולו נהפוך את השם **ימין** אל מלת הגוף **אתה** לאמור: **אתה יהוה נאדרי בכח, אתה יהוה**

זה · מה רב כח המלה הקטנה הזאת! כי היא תצייר לנו בציור שלם את כל גאון אנשי החיל המתרוממים ביום הנצחון ומתגאים בחכמת וגבורת שר צבאם אשר יוליך כל אויב לעפר — זה אשר נפלאות גדלות עושה ביום קרב ומלחמה, זה אשר נקם נקם ירדוף גוים ולאמים, הוא אלי ·

ואנוהו דע, כי הפעל **נוה** מורה על שבת במנוחה בבית, כמו **גבר יהיר ולא ינוה** · (חבקוק ב' ה') וכאשר באר החכם אב"ע שם „לא יוכל לנוח בנוה, כי כל חפצו ללכת ולהשחית" · והנה בימי קדם היה מנהג החיל המנצח בשדה המערכה, להביא את שר צבאם בתפים ובכנורות ובקול שירים אל נוהו ואל ביתו; וזה ענין המלה פה: אוליכנו בקול רנה ותודה אל הנוה אשר כוננו ידיו בארץ מורשתנו · וכאשר עשה דוד אחרי הכניעו את אויביו מסביב, אשר הוליך את ארון אלהים בהמון חוגג אל ציון הר הקודש ·

אלהי אבי · מה נאה אף נעים הכפל הזה! המוסיף עוד להשלים כליל ציור הגאוה והגאון אשר ראינו מושלים בקרב המשוררים במאמר הקודם, לאמור: האלוה אשר הפליא להושיע אותנו היום, לא מתמול תכננו הוא, בלא התפאר בו גוי אחד מלפנים; כי אם אלהי אבי הוא: האל אשר הנחילו לנו אבותינו ואשר נפלאות עשה למשפחתנו בימי קדם, האל אשר יצא את צבאותנו גם בימים הבאים ·

יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה
יְהוָה שְׁמוֹ ·

יהוה איש מלחמה · מה נורא הציור הזה! המצייר לנו את העלם הנכבד כאיש מלחמה הבא להכחיד ולהשמיד · והנה נראה בדמיוננו את אל עליון, לבוש שריון וכובע, חגור בדק חרב, ותופש קשת וחצים, כגבור חיל הנגש להלחם בעד עמו ונחלתו — **יהוה איש מלחמה** ·

יהוה שמו · בכפל הזה הוסיף המשורר להשלים את הציור אשר בא במאמר הקודם, ולהפליא את השתוממות השומעים הפלא ופלא לאמור: הכי תשכילו מי זה אשר בא על מרומי שדה להלחם לנו? הכי תבינו מי זה אשר דרך קשתו לנגד אויבנו? — אלהים אמת הוא, אלהים חיים — **יהוה שמו** ·

מַרְכְּבוֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ
יָרָה בַיָּם
וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו
טֻבְּעוּ בְיַם סוּף ·

אחרי אשר בכתוב הקודם ראינו את ה' נגש בעצמו להלחם את רודפי ישראל; נכספה עתה נפשנו לדעת, מה פעל אלהי הצבאות בשדה קרב, ואיככה השמיד את אויביהו מפניו · הכי עורר את חניתו על אלפי חללים בפעם

אחת

והנה בעדם אחל לדבר על תמונה אחרת, אבאר לך על פי דרכי המליצה את שירת הים אשר בספר שמות; כי באה בה תמונת ההסבה, והיא מחלקת את השירה הנשגבה הזאת לשני חלקים·

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהֹוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר:

א

אָשִׁירָה לַיהֹוָה
כִּי גָאֹה גָּאָה
סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם·

אשירה· הפעל הזה אשר שב על משה ובני ישראל יחדיו, בא במספר היחיד מטעם ידוע המיוסד על תולדת הנפש; וזה, כי מטבע נפש האדם הוא אשר בל תשגיח ינגל כל המתהוה סביב לה, בעת אשר יקיפוה פחדי מות, כי אם תחשוב אז אך בהצלת עצמה — והנה אם ינצחו גבורי אומה אחת את גבורי אומה אחרת בשדה המערכה, תמשך טובת הנצחון הזה אך אל כלל האומה; לא כן בתשועה הנפלאה הזאת אשר עשה ה' לבני ישראל· כל איש מישראל נדמה אז בעיניו כאלו בעבורו נעשה הפלא הזה, כל איש ראה אך את מוסרותיו נתקים לעולם, ואך את אדוניו טובע בלב ים; ולזאת ענו כלם יחד: אשירה·

סוס ורוכבו· גם שני שמות האלה הבאים במספר היחיד, מציירים לנו איך כל איש מישראל בראותו המון מצריים הרב הולך וקרב, צייר בנפשו את אדוניו לבוש חמה רודף אחריו על סוסו איש כנשר למען הכחידו; וכטבוע כל הצבא הגדול בים, דמה כל אחד מישראל לראות אך את טביעת אדוניו המתנקם, אשר מלא את כל לבו פחד — **סוס ורוכבו רמה בים·**

עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה·

על ידו יהי לי עוז, בעבורו אזמר, ועל ידו תהי לי ישועה — החליף המשורר את הסבה במסובב לאמור: הוא עזי, הוא זמרתי, והוא ישועתי; וזה דרך נאה מאד במליצה·

זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ
אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרוֹמְמֶנְהוּ·

זה

כְּאַחֲרִית הַיָּמִים
הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב!
וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם!

ומה נפלאה מליצת ישעיה! אשר כהחל רוח אלהים לפעמו לדבר נשגבות על הגוים ועל הממלכות, דמה כל עמי הארצות למשפחותם כנאספים סביביו, לשאול קורות הימים הבאים מפיהו; והנה הוא קורא אל ההמונים האלה, ומבקש מאתם אשר יקרבו יותר אליו, למען יוכלו לשמוע כל הגדלות והנפלאות אשר יגיד להם רוחו.

קִרְבוּ גוֹיִם! לִשְׁמוֹעַ
וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ! (ישעיה ל"ד)

ופעם יקרא הנשגב בכל הנביאים אל המון כל העמים הנטושים עד אפסי תבל, כאל להקת אנשים הדוממים מסביב לו, ויצום להחריש עתה ולהרגיע מקול שאונם למען יאזינו אל דבריו אשר ידבר להם.

הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים!
וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ*). (שם מ"א)

וכן המשורר הקרחי בתחלת שירתו על ענין חיי האדם, יעיר את אוזן כל יושבי חלד (הנאספים בדמיונו מסביב לו) לשמוע אל למודיו היקרים.

שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים!
הַאֲזִינוּ כָּל יֹשְׁבֵי חָלֶד!
גַּם בְּנֵי אָדָם!
גַּם בְּנֵי אִישׁ!
יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן!
פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת
וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת. (תהלים מ"ט)

והנה

*) במלות יחליפו כח יליץ הנביא תכונת השקט והמרגוע. כי העמל והטרחים ישוללו כחות אנוש, והשקט והמרגוע ישיבום אליו.

ומה נשגבה מליצתו! בתחלת השירה אשר שר על חיות מלך בריטאניא מחליו — כי בראשונה ישב את דבריו אל הארץ, אשר עוד דמיונה ציירה אליו כמתאבלת על היות אחד מנכבדי מלכיה קרוב לשערי מות, לאמור:

עוד תִתְפָּאֲרִי הָאָרֶץ עוד עָרֵיךְ עָלָיִךְ
עוד גֶּעָרַג חַי עוד יַגַּה אורו עַל פָּנָיִךְ
חַי הוּא בַּעֲבוּר הַחָיוּת מַמְלָכָה עִם יוֹשְׁבֶיהָ·

ואחרי כן כרגע יעוף פתאום על כנפי דמיונו אל גבהי שמים, ואל שוכניהם ישב את דבריו, לאמור:

שׁוֹכְנֵי מָרוֹם! אַל לָכֶם לֵאמוֹר: גּוּר בֵּינֵינוּ!
אָהוּב לָאֵל! מַה לְּךָ שֶׁבֶת אֶרֶץ? בּוֹא אֵלֵינוּ!
כִּי מַתַּת אֱלֹהִים הוּא אֶל תֵּבֵל וּבָנֶיהָ·

ולפעמים תמצא התמונה הזאת גם בדברי החכם המלמד את בני תבל משלי מוסר וחקי חיים; אף כי תכליתו איננה להוליך התפעלות רבה בנפש· כי לפעמים ידמה החכם את כלל המין אשר עליו ישבו אמרי מוסרו כאיש אחד, וידבר אליו כאלו הוא עומד נוכח פניו· כמו:

לֵךְ אֶל נְמָלָה, עָצֵל!
רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם· (משלי ו')

שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ
וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ
וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ
וְדָע כִּי עַל כָּל אֵלֶּה
יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט· (קהלת י"א)

ומכלל התמונה הזאת הוא גם כן. אשר יקרא המליץ בתחלת דברתו את שומעיו העומדים לנגדו, ויעיר את רוחם למען יקשיבו אליו בכל לבם; וכאשר החל האב הזקן את ברכתו·

הֵאָסְפוּ! וְאַגִּידָה לָכֶם
אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם

באחרית

הַיְצוּה עַל אֶרֶץ: כֹּחֵךְ הַחֲלִיפִי!
עַל הָאֲדָמָה: תֵּת לֶחֶם לֹא תוֹסִיפִי!
עַל הַנְּהָרוֹת: מֵימֵיכֶם לֹא יוֹעִילוּ!
עַל אוֹצְרוֹת רָקִיעַ: כֹּל בָּכֶם תֵּנוּ!
בִּבְרָקִים וּרְעָמִים הוֹמוּ שׂוֹנְאֵינוּ!
אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ עֲלֵיהֶם הַפִּילוּ!

ובהיות כי מדרך המשורר השלם הוא לפאר את תחלת שירו כפי כחו בכל יקר רעיונות נשגבות, ולהפלות את תפארתה מיופי כל שאר דברי השיר, למען תפוש את לב השומע בראשית אמריו; לכן תמצא לרוב התמונה הזאת הנפלאת בעוז הפעלתה, בתחלת השירים הנבחרים. וכמעט כל שירי החכם ר' נפתלי הירץ וויזל ראשיתם היא מפוארה בתמונת ההסבה, כמו בתחלת שירתו אשר שר על הינתקת התורה מאת החכם הרמבמ"ן ז"ל. יסב את דבריו במליצה נשגבה אל התורה.

יִפְעַת עוֹלָם! אֵשׁ דָּת אוֹפֶל תַּגִּיהִי!
מֵעַל לִמְרוֹמֵי אֵל שֶׁבֶת תַּגְבִּיהִי
וּמֵאוֹר שַׂלְמָתֵךְ שֶׁפֶל זָרוּחַ
בָּרֵי לֵב מִבְּאֵר תּוֹרָתֵךְ שָׁאָבוּ
טוֹהַר צִדְקָתֵךְ מִכָּל הוֹן אָהֵבוּ
אַתְּ תּוֹרַת אֵל חַי! אַתְּ חַיֵּי כָּל רוּחַ!

וכן בתחלת הקינה אשר קונן על מות השר לעאפאלד מברוינשוייג, יסב את דבריו אל נשמת השר הזה, במלים אין ערוך אליהם.

עוֹדְךָ חַי בַּמְּרוֹמִים אִישׁ גִּבּוֹר חָיִל!
עוֹדְךָ חַי לֶעאָפָּאלֶד! בִּמְקוֹם אֵין לָיִל
צִירֵי אֵל הֶעֱלוּךָ אֶל אוֹר זוֹרֵחַ
בִּמְקוֹם יָאֵר לְךָ אֵל מָה לְּךָ אוֹר שֶׁמֶשׁ?
וּבְשִׂמְחָתְךָ עַתָּה תָּבֶז יוֹם אֶמֶשׁ
תָּבֶז שׁוּב אֶל אֶרֶץ שׁוֹד בָּהּ פּוֹרֵחַ.

גַּם פְּרִי עֲמַל שְׁנוֹת אֱנוֹשׁ עוֹצֶם חָכְמוֹתָיו
וּתְבוּנוֹתֶיהוּ, הֲכִי יִתְיַצָּבוּ
לְנֶגֶד רֶגַע בּוֹא מַר הַמָּוֶת? הֲכִי
יָעוֹז פְּתִיל הַנְּעוֹרֶת
בְּרֶגַע הִנָּתְקוֹ מִידֵי הַגִּבּוֹר?

ולפעמים ידביק המליץ בדבריו התמונה הזאת עם תמונת ההפלגה; ומזה תולד מליצה יקרה עד מאוד, כאשר נמצא משל מזה בדברי רוב מליצי הנביאים:

הָאוֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם: תּוּשָׁב!
וּלְעָרֵי יְהוּדָה: תִּבָּנֶינָה! —
הָאוֹמֵר לְצוּלָה: חֳרָבִי!
וְנַהֲרוֹתַיִךְ אוֹבִישׁ
הָאוֹמֵר לְכֹרֶשׁ: רוֹעִי!
וְכָל חֶפְצִי יַשְׁלִים
וְלֵאמֹר לִירוּשָׁלַיִם: תִּבָּנֶה!
וְהֵיכָל: תִּוָּסֵד! (ישעיה מ"ד)

אוֹמַר לַצָּפוֹן: תֵּנִי!
וּלְתֵימָן: אַל תִּכְלָאִי! (שם מ"ג)

ועל דרך זה שר המליץ ר' נפתלי הירץ וויזל בשיר התשיעי משירי תפארתו·

אַךְ הַיְצֻוֶּה אֱנוֹשׁ עַל חַיָּתוֹ יָעַר:
הֵאָסְפוּ אֵלַי וּרְדוּ לָהֶם שָׁעַר!
אֶל עוֹף הַשָּׁמַיִם: עַל צַר הָרִיעוּ!
עַל תַּנִּינֵי יַמִּים: לִקְרָב עֲרוֹכוּ!
אוֹ עַל זוֹחֲלֵי עָפָר: אוֹיְבֵי הָרוֹכוּ!
עַל הָרֶמֶשׂ: אֶת אֵימָתִי הוֹדִיעוּ!

מְרוֹת׳ פַּעַם כְּעֶצֶם
צָהֳרָיִם כִּבְחוּר שׁוֹדֵד תְּשַׁכֵּל אֵם.
פַּעַם כְּגַנָּב בְּמִסְתָּרִים תְּחַתּוֹף
נֶפֶשׁ יְקָרָה בְּמַחְשַׁכֵּי הַלָּיִל׳

וכן הסבותי את דברי בשיר הזה אל הכליון, לאמור:

כִּלָּיוֹן! אָהָהּ כִּלָּיוֹן! אֵיכָה עָלֵי
אֶרֶץ חִישׁ תָּפִיק וְתָמִיק! לְךָ כִּמְעַט
רְגָעִים רַב מִשְׁנוֹת אֵין מִסְפָּר לִבְנֵי
אֱנוֹשׁ יוּכָלוּ׳ שָׁוְא לָכֶם הַבּוֹנִים!
כִּי תַעֲמוֹלוּ כָּל יְמֵי חֶלְדְּכֶם לְהָרִים
אַרְמוֹן מוּסָד עַד תּוֹעֲפוֹת רוּם גָּבְהֵי
שָׁמַיִם. כִּמְעַט כְּהֶרֶף עַיִן בְּיוֹם
הֶרֶם רָב בִּנְפוֹל מִגְדָּלִים יִהְיֶה
לְמַפֵּלָה׳ סְפוּ יָמִים
עַל יָמִים אַתֶּם בְּנֵי הַתַּעֲנוּגוֹת!
לִנְטוֹעַ גַּנּוֹת אַף לְהַעֲלוֹת צִמְחֵי
עֵדֶן. הֲלֹא בְּיוֹם הַזַּעַם בְּיוֹם רֶדֶת
אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ וְכוֹבֵד בָּרָד לְקוֹל
יִלְלַת סַעַר הוֹמֶה. עַד אַרְגִּיעָה
יִהְיוּ לִשְׁמָמָה׳ חִשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת
חַכְמֵי חָרָשִׁים! לְהָכִין מַשְׂכִּיּוֹת
חֶמְדָּה, כִּי תְמַלְּאוּ חַדְרֵי זָהָב כָּל
כְּלֵי יְקָר וָנֹעַם. הֲכִי עַל לְהַבוֹת אֵשׁ
תְּצַוּוּ מִלַּהֵט מִפְעָלוֹת אָמָּן לְבַל
יֵהָפְכוּ בְּעוֹד רֶגַע לְאַל וָאָיִן?

יחזה להבות ברק כי ילהט ענני אופל מקצה עד קצה — אך מני תתחמקי, הבת השובבה! תמאני לשית נועם כפיך על עפעפי עיני, והמית תבל לא תְנַשְׁינִי עדי רגע י׳

נַחַל שׁוֹטֵף מָוֶת! תִשְׁטוֹף עָלֵי חָלֶד
מִדֵּי עָבְרְךָ תִּקַּח גַּם שָׂב גַּם יֶלֶד
לֹא תִשָּׂא פְּנֵי אִישׁ וְלֹא תֶהְדַּר גָּבֶר
גַּם זֶה הָאִישׁ מֹשֶׁה עֵת בּוֹ פָּגַעְתָּ
וּבְשֵׁבֶט עֶבְרָתְךָ עֵת בּוֹ נָגַעְתָּ
שָׁב רוּחוֹ אֶל אֵ־ל וַעֲפָרוֹ קָבֶר ׃ (נ״ה וויזל)

וכן **בשיר מספד** אשר שרתי בעת התגוררי בעיר פלאג, הספדתי את דברי אל המות אשר שלח אז (בחורף תקע״ד) חלי תחלואיו הרעים בין יושבי העיר הזאת, לאמור:

מָוֶת! הֲכִי קְצָרָה מֶמְשַׁלְתְּךָ תִמְשׁוֹל
בְּכָל פִּנּוֹת תֵּבֵל? הֲלֹא מִנִּי אוֹצָרוֹת
שָׁאוֹן תּוֹצִיא סְעָרוֹת לְמַעַן טְבוֹחַ
טֶבַח לְךָ בְּיוֹרְדֵי מְצוּלָה, יִתְקַבְּצוּ
בְּבֶטֶן אֶרֶץ נַחֲלֵי נֶתֶר וְגָפְרִית
וּבְיוֹם רַעַשׁ עָרִים עִם יוֹשְׁבֵיהֶן
שַׁי לְךָ יוֹבִילוּ. תַּעְתִּיק מֵעִמְקֵי
תְהֹמוֹתֵיהֶם נְהָרוֹת אֵיתָן לַעֲשׂוֹת
מִשְׁלַחְתְּךָ בְּרִבְבוֹת הוֹלְכֵי שֶׁפֶל. גַּם
בְּרָקִים מִשְּׁמֵי עָל לָצוּר אֵלֶיךָ
צַיִד בְּקוֹל רוֹגֶז וָרַעַם אַרְצָה
יְרוֹצְצוּ׃ וְלָמָּה תַעַל גַּם בְּמִשְׁכְּנוֹת
שְׁלֵוִים, כִּי תָפִיץ שָׁמָּה תַחֲלוּאֵי

אֶבֶן לְפִנָּה וְאֶבֶן לְמוֹסָדוֹת
כִּי שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה׳ (ירמיה נ"א)

ומה רב יופי התמונה הזאת במליצת ירמיה, המדבר בעוז המית רוחו אל חרב ה' לאמור:

הוֹי חֶרֶב לַיהוָֹה!!
עַד אָנָה לֹא תִשְׁקוֹטִי?
הֵאָסְפִי אֶל תַּעְרֵךְ!
הֵרָגְעִי וָדוֹמִּי! (ירמיה מ"ז)

וכן יחזקאל ישב את דבריו במליצה נשגבה אל החרב היונה, הנגלית לעיני דמיונו כעומדת בין הארץ ובין השמים, וזוממת ברעיוניה אנה תכין ראשונה את הליכותיה בתבל ארצה:

הִתְאַחֲדִי! הֵימִינִי!
הָשִׂימִי! הַשְׂמִילִי!
אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת? (יחזקאל כ"א)

גם אל התמונה והמות ישבו המליצים לפעמים את דבריהם כאל עצמים חיים העומדים נוכח פניהם; כאשר ישמיע אל אזנינו המליץ הנשגב שעקספּיר באחת ממליצותיו אמרות מלך אשר נדדה שנתו מעיניו, והנה הוא מדבר קשות את התמונה אשר עזבתהו, לאמור:

הוי סורבה! מדוע תבחרי אהלי עוני מני חדרי זהב המקטרים מור ואהלות? מדוע תתרועעי ארת בזויי עם הנטוים על ערש דחויה. ותברחי ממרבדי מלך חטובות בוץ וארגמן? מדוע תתעופפי לקול נאקת שרצי ליל אל שוכבי יער, ותתעבי זמיר עוגב ונבל כי יקראוך ביפי קולם אל היכלי עונג? הלא את תעצומי אף עין מַלָּח שוכב בראש חִבֵּל, תאטומי אזניו כי ישכב בראש אניה מתנודדת עלי גלים סוערים; שם ישכב שאנן בין המית סופה וסער. בל ישמע קול פחדי רעם כי ינהם בזעף אפו בגבולות השמים, בל יחוה

מַה אֶבְחָרָה בָּכֶם! כַּמָּה אֲגִילָה!
עַל שִׂיחֲכֶם כִּי שָׂח עַל־עַנְוַת דֶּשֶׁא ׃ (פ"ח נוגטי)

אַל תִּירְאִי אֲדָמָה!
גִּילִי וּשְׂמָחִי!
כִּי הִגְדִּיל יְהוָֹה לַעֲשׂוֹת׃
אַל תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי!
כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר׃ (יואל ב')

פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ
וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ!
הֵילֵל בְּרוֹשׁ!
כִּי נָפַל אֶרֶז
אֲשֶׁר אַדִּירִים שֻׁדָּדוּ׃
הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן!
כִּי יָרַד יַעַר הַבָּצִיר׃ (זכריה י"א)

מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ!
וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה — וְיִחְיוּ׃ (יחזקאל ל"ז)

הִנְנִי אֵלֶיךָ
הַר הַמַּשְׁחִית נְאֻם יְהוָֹה
הַמַּשְׁחִית אֶת כָּל הָאָרֶץ!
וְנָטִיתִי אֶת יָדִי עָלֶיךָ
וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן הַסְּלָעִים
וּנְתַתִּיךָ לְהַר שְׂרֵפָה
וְלֹא יִקְחוּ מִמְּךָ

ומה רב יופי התמונה הזאת! במליצת ישעיה, באחת מנבואותיו המדברות ממפלת מלכות כשדים · כי כאשר רוח ה' נוססה בקרב איש האלהים להעיף חזות קשה על בבל המרשעת, לא התנבא אז עליה כבעל אומה דוחקה אשר תקריבה אותה רעותיה אחרי תקופות שנים רבות; אך מרוב שנאתו את האומה הרשעה הזאת אשר גדעה בעברת זדונה כל קרן ישראל, התלהבו עשתנותיו מהתפעלות נוראה בעבור על רוחו עת פקודתה, ונפשו ליידה לו בעת דמיונה את העיר היונה עומדת בהדר גאון תפארתה נוכח עיניו ביום אידה אשר קבב לה ה', והוא כמלאך אל עליון המרעיש תבל וממלכות בגערתו, ישב אליה את דבריו ההופכים במו רגע כל יקר תפארתה לתהו:

רְדִי וּשְׁבִי עַל עָפָר
בְּתוּלַת בַּת בָּבֶל!
שְׁבִי לָאָרֶץ אֵין כִּסֵּא
בַּת כַּשְׂדִּים!
כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לָךְ
רַכָּה וַעֲנֻגָּה· (ישעיה מ"ז)

והנך רואה מתקלת המשלים אשר הבאתי, כי המליץ ישב לפעמים את דבריו גם אל גוף בלתי שומע דברי אנוש, כעיר וממלכה ודומיהם · ואל תתמה על זאת · כי כאשר לא יבדיל המליץ בהבנת דבריו, אם הגוף נוכח פניו הוא או לא; כן לא יבדיל במשול עוד הדמיון בקרב לבו, אם הגוף אשר יכונן אליו את דבריו מבין דבר הוא, או לא · אך גם אל בהמות שדה וחיתו יער, אל יסודות הטבע ואל כל מיני הצומח והדומם — מנשר המגביה לבנות באונו לעוף בגבולות השמש, ועד הנמלה השמה בגבי חול משכנותיה; מארז לבנון המאחז עבי שחקים בגאון קומתו, ועד האזוב הנחבא בין חגוי קיר דחויה; מהררי אל הקורעים שמים ברום תועפותיהם, ועד גבעות עפר אשר תתללם התגשמת המתגודדת בין נקודות האדמה; מימים נוראים המקיפים תבל ומלואה, ועד עינות מים הנוזלים לאט לאט בין שדי תרומות; מסער תימן המשרש באחת אפו ארזי אל ממכנתם, ועד רוח לא הנושב בעתותי קין להשיב נפש עיפה — אל כלם יכונן המליץ את דבריו בעת בקרבו להבת ההתפעלות·

הוֹי צֵל כְּצוּף מָתוֹק! הוֹי יִבְלֵי מָיִם!
מִפַּז יְקָרִים יַחַד
הָרֵי מְנוּחָה! כָּל סַלְעֵי מַרְגּוֹעַ!
הַבּוֹדְדִים שַׁלְוָה וּמְפִיקֵי שֶׁקֶט

אשר ספר המשורר הגולה בארץ בבל, את רשעת האדומים אשר הוכו את בגדי אלהים חיים בדברי נאצות היורדים כמדקרות חרב אל חדרי בטן·

כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ
דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵנוּ שִׂמְחָה:
שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן —

פתאום יעוף על כנפי דמיונו מהלאה לארץ האדומה הזאת, והנה הוא רואה מרחוק את עיר מאוייו, ומכונן אליה בעת ההיא נפשו דברי ידידות; כאשר ידבר העלם אשר רשפי האהבה שולחו בעצמותיו, בעת כי ינתק מחק רעיתו לגלות הלאה אל ארץ מרחקים·

אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָיִם!
תִּשְׁכַּח יְמִינִי
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי!
אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי

וכן בשיר נ"ב, ישא המלך דוד את דבריו אל דואג מלשינו, כאלו הוא עומד נוכח פניו·

מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר?
חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם —
הַוּוֹת תַּחְשׁוֹב
לְשׁוֹנְךָ כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ
עֹשֵׂה רְמִיָּה!

כי כאשר ביום קרב ומלחמה יתאזר בלב אמיץ לבקש את האויב בשדה המערכה, ולהתחזק ולעמוד למולו כנמל שוקד, עדי הביאו בני אשפתו בתוך כליות משנאהו; כן עתה נייחה לו רוח הגבורה המתנוססת בקרבו, את מלשינו עומד נכח פניו· והנה לבו לא ירגז ממראהו, ונפשו בל תחת משאתו; אך קללותיו כלפידים מפיו יהלוכו, ונאצותיו יתמלטו ככידודי אש מעל לשונו על עצמות מלשינו המרשיע·

גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח
יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל
וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים —

ומה

וְהֵסִירוּ אֶת מְעִילֵיהֶם
וְאֶת בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשֹׁטוּ
חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ
עַל הָאָרֶץ יֵשֵׁבוּ
וְחָרְדוּ לִרְגָעִים וְשָׁמְמוּ עָלָיִךְ
וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה
וְאָמְרוּ לָךְ:
אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים
הָעִיר הַהֻלָּלָה!
אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם
הִיא וְיֹשְׁבֶיהָ
אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל יוֹשְׁבֶיהָ
עַתָּה יֶחֶרְדוּ הָאִיִּן יוֹם מַפַּלְתֵּךְ
וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים אֲשֶׁר בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ׃ (יחזקאל כ"ו)

הנה בטרם אשר ישמיע הנביא אל אזנינו את קינת נשיאי הים, יצייר לנו (למען הכין את נפשנו לשמוע את דברי הקינה הזאת) בציור נכבד את האבל הגדול אשר יאבלו הנשיאים האלה כבוא השמועה הרעה עדיהם, **וירדו מעל כסאותם וכו'** — ועל דרך מליצי נשגב מאוד יצייר הנביא, כי תחת מעילי כבוד ובגדי רקמה אשר פשטו נשיאי הים, ילבשו עתה חרדות *) כי הפחד תהי להם כבגד יעטו, והאימתה למזח יחגרוה.

ב
תְּמוּנַת הַהֲסָבָה
(Apostrophe.)

תהיה כאשר ישב המליץ את דבריו אל גוף הנסתר מנגד עיניו וידבר אליו כאלו הוא עומד עתה נוכח פניו — כמו בספר תהלים סימן קל"ז; אחרי אשר

---

*) במספר רבים; (שלא כדרך השם בזה בכל המקרא) כאשר ילבש איש בגדים רבים זה על זה.

תשחק לחזיוני פחד, ונפשה תרעדה גאון; עד בוא הפליט ממחנה סיסרא, ותקרות השמועה הרעה יולדות מעל לשורה אל חדרי בטנה; תקותה ובטחונה יפלו חללים מחצי לשונו הדולקים אל לבה כגחלי רתמים, והיא כשבעה לבלה בתולת היגון.

והנך רואה הקורא הנעים! מדוע המשלים אשר הזכרתי, כי העברי ישמיע פעל העתידה לפני **ההאמרה** בבוא פעל אחד לפניה. כמו:

וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד
עַל יְהוָה וְעַל מְשִׁיחוֹ:
(לאמור) נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ
וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹתֵימוֹ׃

והקורא הזה תרבה עוז המליצה למאד, כידוע למבין.

וטרם אחל לדבר על תמונה אחרת במליצה, אראך עוד במשל אחד א[שר] אביא הנה לפניך, הסגולה הנפלאה אשר לתמונת **ההאמרה**, להרא[ות] ליודעי המליצה ולהשכילם.

ישעיה בהנבאו על מפלת צור יגיד, כי כל איי הים (אשר התעשרו לפנים ברכולתה) יילילו עתה כבוא עדיהם שמע יום אידה.

כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרָיִם
יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צוֹר
עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה
הֵילִילוּ יוֹשְׁבֵי אִי׃ (ישעיה כ"ג)

ועתה קרא נא ענין שני הכתובים הקדמים האלה, בציור נכתב במליצת יחזקאל, המתנבא בהספדת דבריו (כדרכו בנבואותיו) אל ממלכת צור, לאמור:

הֲלֹא מִקּוֹל מַפַּלְתֵּךְ
בֶּאֱנֹק חָלָל
בֵּהָרֵג הֶרֶג בְּתוֹכֵךְ
יִרְעֲשׁוּ הָאִיִּים
וְיָרְדוּ מֵעַל כִּסְאוֹתָם
כֹּל נְשִׂיאֵי הַיָּם

מַדּוּעַ בּוֹשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא?
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו?
חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶנָּה
אַף הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ:
הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל
רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר
שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃ (שופטים ה׳)

ומי לא יתפלא על חן ערך המשורר הזה ותפארת מעשהו? כי תלבב אשר הציור הזה מאם סיסרא, השופכת את מרי שיחה בחק רננותיה המתיגעות לנחם אותה בהבלי שוא, נעים הוא בעצמו ומוליך התפעלות רבה בנפש; ועוד השכיל המשורר הנשגב הזה לשפוך רוח חן על דבריו, על ידי שתי רעיונות נחמדות אשר ארג בין מסכת אמריו הנעימים כשני שושני חמד מעדני עין הענבותים בינעדת פרחים, והן:

(א) **השקפת אם סיסרא בעד החלון ותיבבה בעד האשנב**, המורים אותנו לדעת, כי פנת החלון הוא המקום אשר בחרה בו מעת מכל חדרי היכלה, והוא המקצוע אשר אותה למושב לה משחר ועד הנשף; כי אם היא נכספה לראות את בנה רגע שובו כולח מקרב עם המון חיליו האבירים, בטרם ישמע עוד קול רעש פעמי מרכבותיו בשער ביתה: כי רגעי הפחד אשר תפחד על בנה, כימי בלהות אללבה יחשבו: ובזה צייר לנו המשורר את כליון עיניה ודאבון נפשה, יותר מאשר יצוירו על ידי רבבות אמרים:

(ב) **מהירת ההשתנות מעצבון לתנחומים בנפש אם סיסרא**, אשר צייר לנו המשורר על ידי שומו דברי התנחומים גם בפיה כמו בפי חכמות שרותיה:

אף היא תשיב אמריה לה

ומה נפלא ציור ההשתנות הפתאומית הזאת! המציירת לנו איך כל תחתות נפש המדשעת יחדיו נתקו, ואיך מושי לבבה נגלמי אפע בחזיון לילה לרגעים יתחלפו: כי כאניה הנרדפת מעברת גלי הים המתגעשים בשאון הסער, רגע — תעלה שמים, ורגע — תרד תהומות; כן היא איש תשוף בזבלת חזיוני תקוה מעמקי תלוקותיה עד רום גאותה, ואיש ישליכוה דמיוני בלהות משמי גאונה עד בור תחתית: רגע — ימלדוה עשתנות פחדים, ורגע — תכון תקותה בלבה, רגע — ירגיזה זבא בלהות, ורגע — ישוב עוז בנפשה, רגע — תחרידה חרדת אלהים, וגבהותה לעפר תשח, ורגע —

תשחק

בחוקו מוסדי ארץ · משרש **חקק** (ועמו משרש **חוק** הנגזר ממנו) עמינו ציור ורשימה · והנה יאמר המלך על דרך משלי, כי הגודל התעלם את החכמה בעת אשר רשם לעיניו את מוסדי הארץ כאשר עלה תחלה ברעיוניו להוסד, למען חקור היטב האם יתכנו על תבנית זו להיות ליסודות עולם אשר תכון עליהם תבל ובל תמוט לנצח נצחים; כאשר ירשום לעיניו הבונה החכם את תבנית בניינו אשר ידלה לבנותו, למען שפוט תחלה למראה עיניו את כל תורת הבנין, ולהכין אותה היטב ברעיוניו בטרם יחל לבנות · ויתורגם בל"א (אלס ער דען פלאן צו דען גרונדפעסטען דער ערדע ענטווארף) ·

מוסדי ארץ · העבדים ידמו במליצותיהם את הארץ התלויה ברצון אלוה על בלי מה, לבנין גדול נוסד שוכן מימי קדם על עמודי עוז המיוסדים על אבני עולם; וכנעים מליצת ספר איוב:

מי שם ממדיה כי תדע?
או מי נטה עליה קו?
על מה אדניה הטבעו?
או מי ירה אבן פנתה?

וראה נא והבן קורא נעים! עומק מחשבות המלך, אשר השמיט את השם הנכבד בכל הפעלים המתיחסים עליו בכתובים האלה: **עד לא עשה, בהכינו שמים וכו'**, ובזה צייר לנו את גודל רעות החכמה עם ה', ועת הקשר האמיץ אשר ביניהם · כי החכמה תדבר ממפעלות אלהים הנוראות, כאשר ידבר איש ממעשי רעהו, מבלי הזכיר את שמו להשומעים; בידעו כי הם יבינו מעצמם אשר דברתו היא אך מרעהו הנודע, כי רק עמו יתהלך תמיד, ואך ממנו תהי שיחתו יום ויום ·

וככלי פז וכתם אחרי כלות תפארת מעשהו מידי אמן מהיר, יעולו עוד בו ספירים למען הפלות את יפיו; כן באה שירת דבורה הנחמדת עדויה באחריתה עוד בפאר תמונת ההאמרה · כי המשורר אחרי עברו על כנפי רוחו בשדה המערכה בין רבבות חללי האויב, ובאהל מבורכת הנשים אשר שמה השודד נפל שדוד והנוגף בו נגפו; יקח בעוז דמיונו עד חדר יולדת המרשיע, ושמה הוא מציג לפנינו את אם סיסרא מסובבת מאת חכמות רעותיה · היא תודיע במעט דברים את רוב יגונה ודאגת לבה על בנה המתבושש לבוא לביתו, והמאחר על ידי זה את יום גאונה והדרתה, והן מטיפות באמריהן נכרי תנחומים על לבה הנחלה מתוחלת ממושכה ·

בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא
בְּעַד הָאֶשְׁנָב:

מי מדד בשעלו מים ?
ושמים בזרת תכן?
וכל בשליש עפר הארץ?
ושקל בפלס הרים?
וגבעות במאזנים?

בהכינו שמים וכו' עינות תהום· השרש **כון** בבנין הפעיל מצאנוהו הרבה פעמים נרדף בהוראתו את השרש **חקר**, כמו לכו נא **הכינו** עוד (ש"א כ"ג) **הבינה** וגם חקרה (איוב כ"ח); בהיות כי כל חקירה היא הכנת והישרת הדברים במחשבה· והנה המליץ ילייד לנו את אלוה יוצר כל בעשותו שמים ותהומות, כבונה אמן הרוצה לבנות בנין מפואר, אשר יחקור ויכין תחלה במחשבותיו את תבנית והקף הבנין, אף יחוק חוג במקום אשר יחפוץ להגביל את בנינו; כן (יאמר המלך על דרך מליצי) חקר השם תחלה במחשבותיו את תבנית והקף השמים, וחק חוג על פני תהום לקבוע מקום אשר יכיל מי הים האדיר, ואחרי כן אמץ השחקים כפי אשר הכין בתבונתו הנשגבה, וגם עזז במעינות תהום רבה לכסות את החוג אשר חק סביבות האדמה·

בחקו חוג על פני תהום· ידבר כן על סבוב הים הגדול המקיף את פני האדמה כחוג נטוי מן הקצה עד הקצה· ומה נפלאה המליצה הזאת! האדמה העגלת הימים הגדולים אשר העגיל היוצר סביבות הארץ הגדולה הזאת, אל עשית החוג אשר ימשוך האומן בשבטו נקו רגע — והנה דעיוני המליץ הנשגב כזיקי ברק המה, אשר רגע יעופו מתועפות שמי אור עד מחשכי תהום רבה·

בשומו לים חקו· ידמה את הכח הנפלא המושל ברצון יוצר כל במי הים הגדול לעצור אותם לבל יעלו על גדותיהם לשטוף ארץ ומלואה, אל חוק לדק המתון מאת מלך אדיר אל המון זידונים השואפים לטרוף ולהשחית בחמת רוחם, ואשר מבלעדי פחד אדוניהם העומדם בשבט פיו, יכחידו כל החונה סביבם מבלי השאיר-שריד· והציור הזה נשלם במליצת ספר איוב הנשגבה·

ואשבור עליו חקי
ואשים בריח ודלתים
ואומר: עד פה תבוא
ולא תוסיף
ופה ישית בגאון גליך! (איוב ל"ח)

בחוקו

בְּחֻקּוֹ חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם
בְּאַמְּצוֹ שְׁחָקִים מִמָּעַל
בַּעֲזוֹז עֵינוֹת תְּהוֹם
בְּשׂוּמוֹ לַיָּם חֻקּוֹ
וּמַיִם לֹא יַעַבְרוּ פִיו
בְּחוּקוֹ מוֹסְדֵי אָרֶץ ׃

הכתובים האלה הם דברי התפארת, ונפש המליץ הנשגב ילדתם בעזות בקרבה עולה רוח ההתפעלות; כרוח זויים כי יחלוף בתעלומות עזו לעת התגיד בין כליות משמני ארץ, והנה יצאו פרחי חמד המליצים ועיני כל רואיהם — והנה אבאר לפניך קורא נעים! את הכתובים האלה כפי אשר ידועי חוקי המליצה; יען ראיתי כי מקצת המבארים נטו מדרך האמת, והלכו בדרך רחוקה: לבאר את כל הכתובים האלה על פי חכמת התכונה, ולא שמו אל לבם, כי שלמה אך כמליץ ידבר בכתובים האלה, ולא כחוקר הרוצה לגלות סתרי היצירה ׃

באין תהמות חוללתי ׃ הפעל **חוללתי** בא גם על **תהמות** (ופעור המאמר: בטרם חוללו התהמות חוללתי) כי **נכבדי מים** בלשון המליצה עניינו כמו **הררי מים** (בהיות כי כל הריון יכבד כרס) ׃ והמליצה תצייר לנו את התהום ביום היצירה כאלו ילד אז מבטן מעינות עוז, בעת נבקעו אלה מכובד מים רבים אשר נעצרו בקרבם, כאשר תבקע רחם ההרה בהגיע העת לפלט את העולל הכלוא בחדרי בטנה ׃

בטרם הרים הטבעו ׃ ידמה ההרים האיתנים המצוקים מאת היוצר במעבה האדמה, לעמודים גבוהים אשר תקעם הבונה על פני בנינו בתוך אדניהם המכוננים להם; כי כן הוראת מלת **הטבעו** המורה על התקע דבר בתוך דבר, כעמוד הנתקע בתוך חלל האדן, או כאבן הנתקע בתוך חלל האבן (איוב ל"ח ו') ׃

ארץ וחוצות ׃ לדעתי יכנה המליץ בשם **חוצות** העמקים הגדולים והנוראים אשר בארצות המזרח, ההולכים ומתפשטים בין גבנוני הררי עד ׃ ואחרי אשר בכתוב הקודם צייר לנו את ההרים הגבוהים כעמודים, יצייר עתה העמקים אשר ביניהם כחוצות המתרחבים בין טורי העמודים אשר מזה ומזה ׃

וראש עפרות תבל ׃ **ראש** עניינו פה מספר (כמו כי תשא את **ראש** בני ישראל), כי גם לעפרות תבל (יאמרו מליצי העברים הנשגבים ברעיוניהם) שם הבורא מדה בחלקם על פני האדמה, כאשר מדד כל נטפי מים המלאים בימים ובנחלים בעינות ובתהמות; וקצב שם אל גרגרי החול הנטושים על פני האדמה, כאשר נתן מספר לצבא הכוכבים המזהירים בגבה רקיע, וכנעים מליצת ישעיה:

בְּלַעֲנִי כַּתַּנִּין
מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנָי — הֱדִיחָנִי
חֲמָסִי וּשְׁאֵרִי עַל בָּבֶל
[תאמר יושבת ציון]
וְדָמִי אֶל יוֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים
[תאמר ירושלים] • (שם נ"א)

והמלך שלמה אף הוא בחר הרבה פעמים בתמונה המפוארה הזאת • לשים אותה עדי תפארת אל מליצותיו הנחמדות אשר בחלק הראשון מספר משלי • כי פעם יתן אומר בפי החטאים המכונים את חצי לשונם לירות בלב הנער הנחפז בפנימיותו ללכת בעקשות מעגלותיהם, משלי בחוץ תחלה כי אחריתם דרכי מות; (משלי א' י"א — ט"ו) ופעם יציג לעינינו החכמה קוראת דברי מוסר אל בני תבל, כאשת חיל אשר תביע תורת חסד אל אזני בניה, למען הצילם מרשת בני תהפוכות החומדים לצודד נפשות משרש צדיקים • (שם כ"ב — ל"ג) פעם ישים אמרי דעת על שפתי אב חכם, המטיף מעל לשונו דברי מוסר נוזלים כטל יזל תלמי לב בנו הרך; (שם ד' ד' — ה' ז') ופעם יתן דברי נהי מתמרמרים בפי בן סורר המתנודד על רעותיו אחרי עזבו לאחרים חילו, ואחרי כלות בשרו ושארו יעש מספד מר על אשר לא שמע לקול מוריו • (שם ה' י"ב — ט"ו) פעם ישמיע אל אזנינו מסתר אחת הפתות המתגאלות, קול אשת זנונים המחלקת לשונה להטיף אל לב הנער נופת אמריה, המתוקים לחך כדבש ורכים כשמן, ותוכם חמת תנינים וראש פתנים המבדילים כליון ומות אל חדרי בטן; (שם ז' י"ד — כ"א) ופעם ירכיב את התבונה על מרומי קרת, ובראש הומיות יכין מקום אל החכמה. למען תספר שמה באזני מתי חלד את יקר תפארת מעלותיה המנחילות מוסר וחיים אל נפש אוהביה • (שם ח' ד' — ל"ו) ומה נכבדו הכתובים האלה! אשר תהלל בהם החכמה את קדמות תולדותיה •

בְּאֵין תְּהוֹמוֹת חוֹלָלְתִּי
בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי מָיִם
בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ
לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי
עַד לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת
וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל
בַּהֲכִינוֹ שָׁמַיִם שָׁם אָנִי

בחקו

וכן כפי מושלי העם אשר בירושלים :

כִּי אֲמַרְתֶּם :
כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת מָוֶת
וְעִם שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חוֹזֶה
שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבוֹר
לֹא יְבוֹאֵנוּ
כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ
וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ · (שם כ"ח)

ולדוגמא יאהב ישעיה את התמונה הזאת, כאשר ידבר מגבוהי רוח אשר שתו בשמים פיהם, כמו במשלים אשר הזכרתי, ולא יאבה את אומר בפי אנוש נענה למען לצייר היטב את נגע לבבו; אבל ירמיה להפך יאהב לתת אמרים בשפתי נכאי לבב, השחים עד לעפר מכובד מלוקותיהם · ואם במליצות ישעיה התמונה הזאת היא כעטרת גאות אשר יענדו לראשם בני רהב המדברים גדלות בלבבם; במליצת ירמיה היא כמעטה אבל, אשר יעטו אך שבורי לב ונכאי רוח, המלאים יגונות בקרבם, ובטנם הרה לאנחות · כמו :

שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד :
יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר
כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד
הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה
כִּי אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהָי
כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי
וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ
בּוֹשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי
כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי · (ירמיה ל"א)

אֲכָלַנִי הֲמָמַנִי
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק

ומה רב כח התמונה הזאת! לצייר המדות וההרגשות אשר בנפש האדם · גאוה וענוה, אהבה ושנאה, חדוה ועצבת, אם כוליא אותן מלב נושאיהן ונשיאן בפיהם; כלן תפעלנה מאד בנפש האדם, ותרוממנה את ערך המליצה עד להפליא — וישעיה, אשר כל מחמדי המליצה מצוינים המה בין אמרי נבואותיו המסולאות מפז, אף הוא הרבה לאחוז את התמונה המפוארה הזאת · ומה נפלאו דבריו! אשר שם בפי מלך אשור, בדברתו לצייר את גאון לבבו הפורץ כל חק וגבול ·

כִּי אָמַר:
בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי
וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבוּנוֹתִי
וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים
וַעֲתִידוֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי
וְאוֹרִיד כַּאַבִּיר יוֹשְׁבִים
וַתִּמְצָא כַקֵּן יָדִי
לְחֵיל הָעַמִּים
וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים עֲזֻבוֹת
כָּל הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי
וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף
וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף · (ישעיה י')

וכן בפי מלך בבל:

וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ:
הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה
מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל
אָרִים כִּסְאִי
וְאֵשֵׁב בְּהַר מוֹעֵד
בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן
אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב
אֶדַּמֶּה — לְעֶלְיוֹן · (שם י"ד)

א

תְּמוּנַת הָהַאֲמָרָה

(P r o s o p o p a e i a.)

תהיה כאשר יתן המליץ אומר מדעתו בפי עצם אחר, על פי המחשבות אשר ישפוט היותן טמונות בלב העצם הזה; כי הרעיונות הצפונים בסתרי כליות ולב יובעתו על ידי הדבור, ועל ידו יפעלו פלא בנפש האדם בצאתם בעבור מלין מן האין אל ההויה. כמו:

יְתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ
וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד
עַל יְהוָֹה וְעַל מְשִׁיחוֹ:
נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ
וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹתֵימוֹ. (תהלים ב')

הנה לולא חדל המליץ לשאת פה מדרך הספור, ולאמור כאשר יאמר המספר: **יתיצבו מלכי ארץ וכו' למען נתק ובו'**; אזי החליט תאור את כועס מליצתו והגדיל ערך ישעתה, בהחסיר בדבריו הציור הנעים הזה; המצייר לנו את קהל המון העמים הרוגשים כאלו יהמה בדובו לנגד עינינו, וכאלו תקיעתנו משבת כולאי אדן אשר יעידו את כפשנו בשאון מהרי פחדים המגיעים אל אזנינו לאמור: **ננתקה את מוסרותימו, ונשליכה ממנו עבותימו!**

ועל דרך זה נשא בלעם את משלו:

מִן אֲרָם יַנְחֵנִי
בָלָק מֶלֶךְ מוֹאָב
מֵהַרְרֵי קֶדֶם:
לְכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב
וּלְכָה זוֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל. (במדבר כ"ג)

לא אמר כאשר יאמר המספר: **מן ארם ינחני בלק מלך מואב וכו' למען אאור לו יעקב**; אך שם בפי בלק דברים נקלבים ונכפלים בדרך שיר, והפליא בזה את ערך מליצתו.

רוחצות בחלב, קול התור המזמר, צבאות ואילות השדה, עפרים רועים בשושנים, שועלים קטנים, עדר עזים, רחלים עולות מן הרחצה, גלילי זהב, הרי בתר, חוט השני, חגוי הסלע, ערוגות הבושם, ארזים וברותים, ערמת חטים סוגה בשושנים, הר המור, גבעת הלבונה, עקבי הצאן, משכנות רועים, ברכות מים, מלך כפרים, ריח סמדר — בין כל אלה תשוט הנפש הקוראת בספר שיר השירים, והנה ימלאוה עונג נפלא הרב מלספר·

ואולי תתמה הקורא הנעים! על המלא משלים רבים בספר **שיר השירים**, יותר (כפי ערך כמות הספר) מבכל אחד ספרי הקודש; אמנם ראוי שתדע כי מטבע האהבה הנאמנה (הנכספת לראות את הנאהב בכל אשר תפנה) הנה, לשוטט בין כל הדברים המוחשים, למען מצוא דמיון מה ביניהם ובין הנאהב· וכן כאשר נספר מן דבר הנפלא לעינינו, ונחפוץ לציירהו היטב אל נפש השומע, נוסיף דמיון על דמיון בספורנו; ולכן ימלאו משלים ודמיונות רבים בספור המראה הנפלאה אשר בתחלת ספר יחזקאל· כי המראה הנוראה ההיא היתה אל עיני החוזה כמראה עיר נכריה אל עיני נער קטן אשר לא סר עד הנה מעיר מולדתו· והנה כאשר יספר הנער ההוא מן הדברים הנפלאים לעיניו, אשר ראה בכל פנות העיר הלזו, יתאמץ לתת להם דמיונות מהדברים הנראים יום יום בעיר מולדתו, למען יהיה ספורו מובן היטב אל נפשות שומעיו; כן התאמץ נביא אלהים לתת דמיונות מהדברים הנמצאים בארץ, אל הדברים הנפלאים אשר נגלו אליו משמי שמים, ובשלש דמיונות נשגבות יצייר לנו את קול המון החיות המשיקות בכנפיהן אשה אל אחותה:

וָאֶשְׁמַע אֶת קוֹל כַּנְפֵיהֶם
כְּקוֹל מַיִם רַבִּים
כְּקוֹל שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם
קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה·

ומה נחמד אף נעים! הדמיון האחרון אשר בספורו הנשגב:

כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת
אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם
כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב·

תְּמוּנוֹת הַמְּלִיצָה

(פאָעטישע פיגורען) (Figurae poeticae)

הן רבות מאד; ואנכי אדבר רק על הנכבדות בהנה, כיד ה׳ הטובה עלי·

תמונת

בְּרַח דּוֹדִי
וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי
אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים
עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

הרועה יבקש מאת שולמית המתהלכת לשוח בגנות המלך, לשיר אליו אחת שירותיה הנעימות, כי חביריו יקשיבו לקולה הערב; אמנם היא תודיענו כי לא זה העת להשמיע את זמירותיה, אך עתה הגיע התור לברוח אתו להלאה מהרי ירושלים, לתור להם מקום מנוחה אשר יתענגו באהבים שמה כל ימי היותם על האדמה, מאין שטן ומאין מחריד׃

והנה אם זאת תשים אל לבך קורא נעים! כי מדרך המליץ הנאמן הוא, לשים בפי האדם אשר יביננו מדבר לנגד עינינו, אך דברים כאלה אשר יאותו אל מצב האדם הזה בחברת יושבי תבל, ואל תכונת מעמדו במפלגות בני אנוש; אזי לא תתמה עוד על משלים הבאים בספר **שיר השירים**, כמו **שערך כעדר העזים, שניך כעדר הרחלים** ודומיהם, כבעל משלים זרים הרחוקים מאד מאד ברוב משיגיהם מהדברים הנמשלים אליהם: אבל כהפוך הוא · במשלים האלה הודיע לנו המשורר את רוחב לבו ואת עומק הבנתו להיות אמן נפלא במעשהו; כי על ידיהם צייר לנו בציור שלם את תכונת הרועה, אשר כל ימי היותו על אדמתו לא יעזוב את מגרשי העיר הקטנה אשר חבלתהו אמו שמה, ולבו איננו יודע מאומה מן הדברים הנפלאים מהלאה לשדה מרעיתו · והנה כאשר יחס לבו למשל ונשל, ישים פניו אל הדברים שמעטים הנפלאים בין נאות מרעיתו לקחת "מהמה הדמיון, אף כי רחוקים הם ונאלד מאד ברוב משיגיהם מן הדבר הנמשל; כי הלא אך המה חקוקים על לוח רעיוניו, ואם לא מהם יקח את דמיונותיו, מאין יקחם? — והנה בשיר העשירי ימשל המלך (המתקנא ברועה הנאהב) גם הוא כאחד הרועים; ובשיר התשיעי תהלל שולמית העבודה בחדרי ביתן המלך את יופי דודה, במשלים הלקוחים מן הדברים אשר תראם עתה יום יום בהיכל כלאה, כאשר העידותי שמה·

ועוד זה יתר שאת למשלים הבאים בספר **שיר השירים**, אשר רובם לקוחים המה מן הדברים הנאהבים והנעימים לחושי האדם; והמה יגלימו לעשות את הספר הזה נחמד ונעים על פני כלו, עדי יהיה כגנת חמד נטעה אלהים, אשר לא יחסר כל בה להתענג ולהתעדן: שושנה וחבצלת, שרון ועמק, גננים ושדי ריח, האביב המחדש פני האדמה, כרמי חמד, גנות עדן, מעינות נוזלים, אבי נחל, באר מים חיים, מגדים חדשים גם ישנים, רסיסי ליל, אודם השחר, יופי הירח, טהרת זוהר השמש, תמרות עשן, קיטור לבונה, רוח לח מזיל בשמי גן, ערש רענן, עלי אגוז, גפן ותאנה, אשכלות ענב, דבש, חלב, יין רקח, עסיס רמונים, שמנים, קני בשמים, נשיקות · דודים, חשוקי אהבים, מלא אשישות, מרפד תפוחים, יונים

רופלות

וְאִם דֶּלֶת הִיא
נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז
אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת
אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם
כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה
בְּבַעַל הָמוֹן
נָתַן אֶת הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים
אִישׁ יָבִיא בְּפִרְיוֹ
אֶלֶף כָּסֶף
כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי
הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה
וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ ·

המשורר מליץ לעינינו לפני חתימת הספר, את אחי הנערה, ומגיד אותם לנו מהתלים באחותם הנאמנה; להגיד, כי מלבד עת חשקת שלמה, גם אחיה אוהבי יקר וגדולה הניקו את לבה להיות מקשבת אל דברי המלך · וכאשר ראו כי לשוא עמלו בה, ואהבתה היא כהר איתן נטוע על מוסדות עולם אשר בל ימוט מהמית סופה וסער כי יתגעשו מקצה תבל ועד קצה; שמו אל ההתול פניהם · וידברו בה כבאחת העלמות הקטנות אשר עוד לא הגיע עתה להיות לאיש · ויאמר האח האחד: מה נעשה לאחותנו אחרי ימים רבים, ביום כי ידובר בה מאחד בחורי הארץ? ויען האח השני: אם תהיה את עלמה על פי מדת הצניעות כאחת העלמות הנבחרות, אז נשיאנה אל איש כבד; ואם נראנה משתוקקת לתור אחרי תאות לבה, אז נצורנה בסרך לכלוא את זדון ילדה — והנה היא משיבם כי היא בעצמה שמרה את כבודה עד הנה, אף כי היא גדולה מימים וכבר הגיע תור עתה להיות לאיש, בהיות כי בעיני המלך היתה כמוצאת אושר והצלחה, בנשאה חן בעיניו · ועוד תספר להם את אשר יקרה לשלמה את נוטרי כרמו בבעל המון, להגיד כי הטוב לעלמה הוא לשמור בעצמה את כבודה ·

השיר הארבעה עשר

הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים
חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִינִי

ברח

שָׂמְּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ
שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ
כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ
כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה
קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה
רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת יָהּ
מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ
לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה
וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ
אִם יִתֵּן אִישׁ
אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה
בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃

בשיר הזה תתראה שולמית מתהלכת בהחבק עם דודה על פני השדה, ואחד העוברים, הרואה אותה מרחוק ישאל: **מי זאת** וגו'? ומדי הלכה הלוך וקרוב ישמעו דבריה אשר תדבר אל דודה, בהזכירה לפניו ימים אשר נעברו, העת אשר הגלה האהבה בלבותם, העת אשר בנשיקות פיה עוררה אותו מתנומתו תחת צל התפוח הנטוע לפני בית אמו: והנה באומן אהבתה תזכירהו לשמור את לבו נכון עמה כל הימים ולנצור את רוחו מפתויי העלמות אשר תבקשנה להדיחנו מעליה; כי אם אהבתה אליו היא עזה כמות, גם קנאתה ביום בגדו תהיה קשה כשאול מבלי חמלה —

השיר השלשה עשר

אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה
וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ
מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ
בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר בָּהּ
אִם חוֹמָה הִיא
נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף

דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ
מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי
יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי
אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ
גַּם לֹא יָבוּזוּ לִי
אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ
אֶל בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי
אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח
מֵעֲסִיס רִמֹּנִי
שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי
וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם
מַה תָּעִירוּ וּמַה תְּעֹרְרוּ
אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃

לכה דודי׳ הם דברי שולמית אשר תדבר על לב דודה ותפתהו ללכת אתה, מתשואות קרת אל משכנות הכפרים ואל נאות שדי. ושמה תתן לו את אהבתה מבלי חושך ומבלי עוכר; ובעוצם אהבתה אליו תתאוה להיות אחת מאחיותיו, כי אז בל יבוזו לה אם תתנודד מהרמון המלך למען תלוה אותו במלונות הכפרים ולנהגהו אל בית אמה כי תתענג אתו שמה באהבים; כי מי יבוז לאהבת אחות? — והנה מדי דברה כזה יחם כח דמיונה מתגלות אהבים ותדמה בנפשה לנוח על ברכי דודה מתעלפת בעוז החשק, והוא ישביע את בנות ירושלים לבל תמהרנה להעיר אותה, כבשירים הקודמים׃

השיר השנים עשר

מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר
מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ
תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ
שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ

שמה

לא ידעתי · היא תשובת המלך אליה לאמור: הלא לי זאת לדעת כי תצאי מהיכלי · ונחשב נגלת היחם **על** לפני סס **מרכבות** כנהוג לפעמים בתלילה; וענין המאמר הוא: נפשי המלאה מעונג אהבה היא יעצתני לעלות על מרכבותי לתור אחריך במסבת בני עמי גבורי החיל· (אשר יקראו גם כן **נדיבים** מענין **בהתנדב** עם) והנה המלך יקרא על לבה לשוב עמו: **שובי שובי השולמית! שובי שובי ונחזה בך!** אך ענותה תקדר בלשונה לאמור: מה ההנאה אתם רואים בשולמית אשר כחתך ונעים יהיה כמחולת המחנים? (והיא תנועת שני מחנות גבורי החיל אשר מימין ושמאל למרכבת המלך) — והמלך תחת, אפל ענותה יוסיף לה פאר תהלה; כי עתה אשר יחלה ללכת אתו ולשוב יאמר: **מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב!** כי מלעדיה כוכה בפאר והדר, כמלעדי בת אחד נדיבי העם· ודברי מהללו נמשכים עד **אסור ברהטים**. ואחרי כן ישנה את דבריו אל האהבה לאמור: **מה יפית** וכו׳ — והנה במחשבות המליץ ידמה גוף הילד אשר פעם ירבה אורו ופעם יחסר, לכוס עגול (**אגן**) אשר פעם ירבה המשקה הנתך לתוכו עד כי יגלה על שפתו, ופעם יחסר; ולזאת ירבה את הילד השלם נעלם מלוא אורו: **אגן הסהר אל יחסר המזג**· ודע זאת!

זאת קומתך: גם המה דברי המלך אשר במשלים יגדיל לה את עולם תשוקתו· וטעם וחכך **כיין הטוב**, כי נשיקות פיה המה יעדנוהו וישכרוהו די עונג כיין הטוב; ולא חדל המלך עוד מגדיל לה את עולם תאותו, לולא חשכה הנערה את פיו מהרוס עוד גדר הצניעות, באמרה: **הולך לדודי למישרים** וכו׳, ר״ל נשיקות פי אך אליו נלודות הנה ולא לאחר, והם ידובבו שפתי דודי גם לעת תנומתו; כי גם בחלום מגון לילה ידבר באהבתי —

השיר האחד עשר

לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה
נָלִינָה בַּכְּפָרִים
נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים
נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן
פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים
שָׁם אֶתֵּן אֶת דּוֹדַי לָךְ
הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ
וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים
חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים

דודי

עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים
אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן
צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק
רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל
וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן
מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים
מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ
אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים
זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר
וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת
אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר
אוֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו
וְיִהְיוּ נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן
וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים
וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב
הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים
דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים
אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃

מי זאת הנשקפה· הם דברי המלך הרודף אחרי שולמית והוא יושב במרכבת תפארה אשר יקיפו נדיבי־עם שומרי ראשו ; והנה בראותו לראות את שולמית מרחוק ישאל: **מי זאת הנשקפה כמו שחר**? — כי כשחר המאהיל באורם עפעפיו כי יבקעו במרומי ענני בוקר, את לב הולך תועה בישימון לא דרך, אשר במחשכי פחדיו שואף הוא אל יפעת נוגה קדים ; כן השמיח מראה האהובה את נפש שלמה אשר התנודד לתור אחרי מקום תבונתה — ורעיון השחר הביא גם רעיון השמש והירח בנפש המלך לדמות בהם את נאות מראה רעיתו· והיא למען התנצל לפניו על דבר בריחתה, תגיד אליו כי התאוה לראות חמדת הגנות והפרדסים הניסה אותה מבין חדרי הארמון אל נאות שדי ובכרמי תנובות: **אל גנת אגוז ירדתי לראות** וגו׳ — הוי אמרי כזב! הוי דברי תהו!

השיר העשירי

מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר
יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה
אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת
אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי
לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל
לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן
הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים
לֹא יָדַעְתִּי
נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב
שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית
שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ
מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית
כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם
מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים
בַּת נָדִיב
חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן
שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר
אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג
בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים
סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים
שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים
תָּאֳמֵי צְבִיָּה
צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן
עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן

האשנב — אז נהפך לבה עליה; ונכמרת כים הנגרש מעוז סופה וסער, כן המו כליותיה עליה מיגון אהבים, אשר כלה גרש גרשו מקרבה כל מורא חוק מוסר ודת הצנע׳ והנה קמה ממטתה לפתוח לדודה. [ובנעים מליצה מליצת תודיע לנו אשר זה נהיה כמעט אחרי שכבה על מטתה; כי ידיה עוד לחים היו משמן הנרד אשר משחה (כמנהג בנות ההרמון) לפני שכבה, ובפתחה הדלת נטפו כפיה מור על כפות המנעול] אך עד כה ועד כה סר דודה מן האשנב ועבר׳ אז יצאה נפשה מרוב החרדה בעבורו (**בדברו** כמו **על דברו** ר״ל בעבורו) בראותה כי חמק ואיננו; ותלך ותסובב ברחובות העיר לבקשו, מבלי חשוך את רגליה מפחד השומרים בלילות, ובהגעה עד החומות הירס לעיפה מעליה מאת שומרי החומות, כי חשבוה לזונה׳ ובאור הבוקר במצוא אותה נערות העיר ירושלים, תתחנן אליהן ותשביע אותנה באם תמצאנה את דודה, אשר תגידינה לו שעודנה חולה מרוב אהבתה אליו כבראשונה — ובהתפלא הנערות האלה על עוצם תשוקתה אל דודה, תצייר להנה את תפארת אהובה ואת יתר שאתו על אהובי שאר הנערות, במשלים שונים אשר כלם לקוחים המה מהדברים היקרים הנראים אליה יום ויום בהיכל המלך ובגנות המחמדים: כגלילי זהב ובעשת שן, וכיונים הרוחצות במים זכים (אשר לרוב נחותם תקראם **חלב**) הממלאים את הברכות הנחצבות בגנות המלך, וכדומה׳ וכשמוע נערות ירושלים את יקר תפארת דודה ואת יפעת תוארו תחפצנה לדעת מאתה אי זה הדרך הלך למען תוכלנה לבקשו אתה; והיא תשיב אליהן: **דודי ירד לגנו** וגו׳

והנה בעוד אשר תשיחנה יחדיו בתהלות הרעה הנחמד, יבוא הוא בעצמו אליהן; ובראשית דבריו אשר יכוון אל אהובתו, הוא מהלל יפיה, בדמותו אותה בפאר מראה אל העיר ירושלים כלילת יופי, ואל העיר תרצה הנודעת גם היא ליופי ולתפארת׳ ועל אשר הבריחתהו מעליה תמול הלילה יאמר כי היא נוראה **כנדגלות**, והם מחנות אנשי הצבא ביום הקרב, ביום אשר ינוסס דגל אימתה בראשם׳ (וטעם נדגלות בנפעל, כי הדגל יפעל מאלי בלב אנשי המלחמה ביום קרב, ומדי ראותם אותו תלבש אש תשוקת הנצחון בלבותם, כידוע׳) והנה משמוע אומר קשה כזה יוצא נגדה מפי בחיר לבה נכלמה הנערה ותבוש, ותשלח בפניו את רשפי אש עיניה הנוצצות מאהבת עוז הבוערת בקרבה, להגיד כי עוד לבה שלם אתו באהבתה כימי קדם; אכן הרועה במר רוח יבקש מאתה אשר תסב את עיניה מנגדו לבל תשובינה להתעות אותו בחמדת מבטן, כאשר עד הנה הרהיבו עוז בנפשו, והבטיחוהו על שקר — אמנם כעב קטנה המעברת לרגעים את פני השמש ביום טוהר שמים, אשר חיש תמוג ותלך הלום; כן חיש עברה החמה מנפש האוהב הנאמן, ועתה ישוב לפאר את יפיה בדמיונות שונות כבשיר השמיני, ועוד יוסף לנשאה על כל המלכות והפלגשים אשר ראה בבית הנשים אשר לשלמה׳ (ואל תתמה באמור הנער הרועה ששים ושמונים על כל נשי המלך אשר הגיעו לסך אלף; כי הלא כן אמר למעלה אלף המגן על מגני כל רבבות גבורי ישראל) — ובזה נשלם השיר התשיעי׳

מי

יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה
נָאוָה כִּירוּשָׁלָ͏ִם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת
הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי
שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי
שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
שֶׁגָּלְשׁוּ מִן הַגִּלְעָד
שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים
שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה
שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם
כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ
מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ
שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת
וּשְׁמֹנִים פִּלַגְשִׁים
וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר
אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי
אַחַת הִיא לְאִמָּהּ
בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ
רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ
מְלָכוֹת וּפִלַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃

אני ישנה׃ שולמית היא המספרת בשיר הזה את אשר קרה לה באישון לילה׃ אחרי היותה נרדמת על מטתה בהיכל מלך ורעיונות נפשה התהלכו בנועם דמיון חזיוני שנה לשוט הנה והנה במשכנות עדן אהבה; פתאום נדדה מעליה התנומה את כל נגה החזיונות בנותיה, מקול שאון דודה אשר דפק באשנבי החלון למען תפתח אליו את דלתי חדר משכבה׃ והנה מדת הצנע היא המניעה אותה ממלא את רצון אוהבה, ולזאת בקשה להדיחנו מעליה בדברי שוא: **פשטתי את כתנתי** וגו׳; אכן לב האוהב בל נמס מדברי סרובים כאלה, ועוד הוסיף לשלח את ידו כמתחנן בעד חורי

קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב
עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם
רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל מִלֵּאת
לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם
מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים
שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים
נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר
יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב
מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ
מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן
מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים
שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ
מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז
מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים
חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים
זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי
בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם
אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ
וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ
דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ
לַעֲרֻגוֹת הַבֹּשֶׂם
לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים
אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי
הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים

יפה

דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחוֹר
וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו
קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי
וְיָדַי נָטְפוּ מוֹר
וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר
עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל
פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי
וְדוֹדִי חָמַק עָבָר
נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ
בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ
קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי
מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר
הִכּוּנִי פְצָעוּנִי
נָשְׂאוּ אֶת רְדִידִי מֵעָלַי
שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם
אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדִי
מַה תַּגִּידוּ לוֹ
שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי
מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד
שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ
דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם
דָּגוּל מֵרְבָבָה
רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז

קווצותיו

בכל בניני ערי השדה — והנה אמר אלף המגן ואחרי כן כל שלטי הגבורים; כי בעיניו יהיה אלף סך עגום מעט מאד, ומי יכיל כפי מחשבותיו לאצור יותר מאלף? — והנה מתפלאת מהללי הרעה אשר החלו כבד לספרן גדל הביעות נכלמה הנערה ותבוש, ותבקש להסיר מאתו; אך לבלתי הכלימו תגידנו כי עתה כבד עליה לצאת חוץ היום, ולזאת נפשה חשבה עתה ללכת אל הרי המור ואל גבעות הלבונה אשר בגנות המלך, להנפש שמה בצללי עדן, עד אשר יפוחו רוחות הערב להשיב כל נפש עיפה — אבל הרועה בל יניחנה להפרד מעט ממנו, כי אם יוסיף לפאר את כליל יפיה, ויפתנה ללכת אתו; כי אם גם בחברתו לא תבוש בין סבכי קני ריח ובצל הרדי בושם כבגנות המלך, טוב לה להתהלך עמו בין בתרי הלבנון ומשם ישובו יחדיו אל עמקי חמד העטופים בנעים דשא ופרחים, ואשר בין עבדותיהם ילפתו מי מנוחות הנוזלים מראש הלודים — והנה מהגן והלבנון אשר עלו עתה על זכרונו יקח משלים חדשים לדמות בהם את יפיה וגם צניעותה: ועל דרך מליצה ישב את דבריו אל רוח צפון ותימן ויקרא אותם להפיח מהר את גנו למען יזלו נטעי נעמניו את נועם ריחם; והיא בהיותה נכלמת מהספרת מהלליו תדיחנו מעליה ותגיד כי טוב לו לבוא אל הגן אשר נטע בעמלו ולאכול שמה את פרי מגדיו מהרחיב את דבריו בדמיונות שונות ממטעי פרדס, ומהכביר עליה שבח על שבח בהלים אין מועיל בם — אבל הוא יטיב לה, כי כבר בא אל גנת מטעו ואף אכל שמה יערו עם דבשו בחברת מרעיו אשר קרא אליו להתעלס עמו, ובעת נפשו לא תדע עונג כי אם בהלל את פאר מעלותיה אשר ימלאו את כל לבו; אמנם כעבד יטה אוזן אל מלות אדוניו אשר מפניו נחתה נפשו, כן הרועה יקשיב אל רצון אהובתו, ובעת יקום ממהללה:

השיר התשיעי

אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר
קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק
פִּתְחִי לִי אֲחוֹתִי
רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי
שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל
קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה
פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי
אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה
רָחַצְתִּי אֶת רַגְלַי
אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם

גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה
גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם
שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים
עִם פְּרִי מְגָדִים
כְּפָרִים עִם נְרָדִים
נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן
עִם כָּל עֲצֵי לְבוֹנָה
מֹר וַאֲהָלוֹת
עִם כָּל רָאשֵׁי בְשָׂמִים
מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים·
וְנֹזְלִים מִן לְבָנוֹן
עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן
הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו
יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ
וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו
בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה
אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי
אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי
שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי
אִכְלוּ רֵעִים
שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים·

הנך יפה· הם דברי הרועה אשר במשלים יהלל את יופי אהובתו ; ומשליו לקוחים המה מהדברים הנראים והנעימים עליו ואשר יום יום יראם על פני השדה: עדר העזים, עדר צאן, חוט השני, (הנקשר לפעמים על צוארי העלמים) רמון ובני צבאים· אמנם בהיות כי לא ימצא בין דברים כאלה משל נכון, לדמות בו את צוארה הענוג והחזק והמעוטר בחרוזי כסף וזהב ; יפנה לקחת דמיון ממגדל דוד אשר מאז בא בשמועה אל ירושלים לראות את אהובתו הענודה שמה, השתומם על גובה חומותיו, כי כגבהם לא ראה עוד
בכל

בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת
אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו
כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים
שְׁנֵי שָׁדַיִךְ
כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה
הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים
עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם
וְנָסוּ הַצְּלָלִים
אֵלֶךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר
וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבֹנָה
כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
וּמוּם אֵין בָּךְ
אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה
אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי
תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה
מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן
מִמְּעוֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים
לִבַּבְתִּנִי אֲחוֹתִי כַלָּה
לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ
בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ
מַה יָּפוּ דוֹדַיִךְ אֲחוֹתִי כַלָּה
מַה טּוֹבוּ דוֹדַיִךְ מִיַּיִן
וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל בְּשָׂמִים
נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה
דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ
וְרֵיחַ שַׂלְמוֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן

בשיר הזה ילויד ועד המלך את שולמית בעתותי הלילה · והנה עבדיו ירכיבוהו על מטת תפארתו אל הנערה המתבודדת על פני השדה (מדבר) בבית יער הלבנון אשר לשלמה; והמלך מלובש בבגדי תפארתו כביום חתונתו, וגם עבדיו אנשי החיל שומרי ראשו יקיפוהו מכל עבריו כמשפט המלכים · וכראותו את הנערה המרחק הולכת וקרבה אליו, ישאל כמתפלא על באת מלעדיה ועל ריח עטרים אשר תפיץ למרחקים בבשמי משחתה: **מי זאת עולה** וכו׳? — והיא בהביטה אותו פתאום נגלה עליה בהדרת כבודו, תשתומם על חמדת מכלוליו על פאר כתם אפריונו ועל חיל גבורי ישראל חגורי חרב אשר יסובבוהו סביב; ובתום לבה תקרא גם אל רעותיה (בנות ציון) לצאת אליה למען התפלא במחזה תפארת המושל האדיר · (וכל קורא משכיל אשר לו חך לטעום היטב לשון הכתובים מן **הנה מטתו עד צאינה וראינה**, יבין ויכיר כי דברי אחד ילידי עדי השדה המה, אשר הסכן בל הסכין הנעורים לראות את יקר תפארת אדרות המלכים): אמנם מכל עושר כבוד המלכות אשר יראה לה המלך לא תשעה נפשה לסור מני דרך אומן אשר אחזה בו מאז; ולמנחות המלך האוהב עוד בל יקותו, כי לב שולמית עוד נכון הוא את רועה הלאן. ובשיר הבא נמלאנה מדברת את דודה ·

השיר השמיני

הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
הִנָּךְ יָפָה
עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ
שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד
שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת
שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה
שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם
כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ
וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה
כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ
מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ
כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ

משיגיו; וזה, יען אשר בדמיונה יקר הוא בכל בני אנוש, וכל שוכני תבל יכירוהו לרוב יקרו· (ה) עזוב שולמית את שומרי העיר בטרם השיגו הם עוד על שאלתה, וזה מרוב חפצה למצוא אותו, אשר בל יניחנה לנוח על מקום אחד אף רגע — והנן!

השיר השביעי·

מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר
כְּתִימְרוֹת עָשָׁן
מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה
מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל
הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה
שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ
מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל
כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב
מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה
אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ
מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת
אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן
עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף
רְפִידָתוֹ זָהָב
מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן
תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה
מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם
צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן
בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ
בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ·

בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת
אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו
מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר
אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם
כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם
עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ
עַד שֶׁהֲבֵאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי
וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם
בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה
אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ
אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃

השיר הזה כולל מספר החלום אשר חלמה שולמית אודות דודה על משכבה בחדרי הארמון. כי האהבה אשר תשולל כל רעיוניה יומם, היא תשתרר על עשתנותיה גם לעת תנומתה בלילות; וחלומות לילה ידברו אליה אודות אהובה, ותידיד נפשה חזיוני שנה לה יגידו. והנה בדמיון אחד החזיונות הנעימים אשר רחפו על משכבה בלילות, בקשה את דודה הרועה, וכאשר לא מצאתהו קמה ותסובב ברחבות קרת למען בקש אותו שמה, ותשאל גם את שומרי העיר לאמור: **את שאהבה נפשי ראיתם?** — אך כמעט עברה מהמה מצאתהו ותביאהו אל בית אמה להתעלס אתו שמה באהבים, ושמה נפלה מתעלפת בעוז החשק, ותשמע את הרועה משביע בנות ירושלים אשר יבאו לרדוף אחריה לבל תעירינה אותה כבסוף השיר הרביעי.

והנה השיר הקטן הזה הוא אחד השירים היותר נכבדים אשר יצאו מתחת ידי משורר אנוש מיום הוסד מלאכת השיר ועד עתה, כאשר יטעם המבין; ולא אעיר את הקורא כי אם על חמשה משגיו אשר ייפוהו למאד, והם (א) כנוי **שאהבה נפשי**, אשר תכנה בו תמיד את דודה, וכפילת הכנוי הזה הרבה פעמים. (ב) כפילת הפעל **בקש** איזה פעמים. (ג) התנגדות הפעל **מצא** במאמר **מצאוני השומרים** לפעל **מצא** במאמר שלפניו **בקשתיו ולא מצאתיו**. (ד) שאלת **את שאהבה נפשי ראיתם?** אשר תשאל שולמית את שומרי העיר מבלי הזכיר להם שמו או

משיגיו

וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר
דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ
הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים
עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם
וְנָסוּ הַצְּלָלִים
סֹב דְּמֵה לְךָ דוֹדִי
לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים
עַל הָרֵי בָתֶר ·

קול דודי · שולמית המשקפת מגובה חלונות הארמון רואה את דודה כרועה בא אליה מרחוק כצבי למהר; עוד מעט, והנה הוא עומד כבר אחר כתלי בית הנשים ומשגיח בעד החלונות לדבר עמה, ולמען פתותה ללכת אחריו יצייר לה את נועם האביב אשר פרש הדר תפארתו על פני נאות שדי, כי הסתיו מכסה השלג והקרח מעל פני האדמה, וגם יצוע דשא ונצנים תחתיהם, גם יספר לה שמחת בעלי הכנף אשר בקול תרועתם ימלאו את כל היערים זמר· והנה ימשיל את אהבתו הנגלה בבית הנשים ליונה המסתתרת בחגוי הסלע, ויבקש מאתה להראותו את מראיה בלי חלון מבדיל ולהשמיעהו את רוב קולה הערב עליו מאד· כי עיניו לא תשבענה מראות את מראיה אך בעד החרכים, ואזניו לא תמלאנה די עונג משמוע אך את לחש קולה בעד האשנב; ובהתאוותו מאד לשוב ולשמוע את נעים קולה כימי קדם, יזכיר לה ראשית שיר כרמים אשר הרבה לשמוע ממנה בימים הראשונים בעוד אשר התגלם אתה בכרם עבודתה לאמור: **אחזו לנו שעלים! שעלים קטנים! מחבלים כרמים, וכרמנו סמדר** — והנה היא תבטיחנו כי עוז אהבתה אליו עוד כבראשונה; אך כעת לא תערב את לבה להרבות אמרים אתו מפחד השומרים המשוטטים בחצר בית הנשים לתור תהלוכות כל איש ואיש שמה· אמנם כפנות היום ונטות צל הערב פני חלד, אז יחיש את פעמיו כצבי ובעופר האילים לבוא אליה למען התעלם אתה באהבים —

השיר הששי

עַל מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת
בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו
אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר

בשוקים

מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת
דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי
אוֹ לְעוֹפֶר הָאַיָּלִים
הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ
מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלֹּנוֹת
מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים
עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי
קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי
יָפָתִי וּלְכִי לָךְ
כִּי הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר
הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ
עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ
הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ
וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ
קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי
יָפָתִי וּלְכִי לָךְ
יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע
בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה
הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ
הַשְׁמִיעִינִי אֶת קוֹלֵךְ
כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב
וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה
אֶחֱזוּ לָנוּ שֻׁעָלִים
שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים

אליה ורבץ תחת מסך צלמת ארזים וענפי ברושים, ובהתעלסם יחד שמה יהלל הרועה אליה את יפעת תולדה, אשר לקחה את לבו לאמור: **הנך יפה רעיתי! הנך יפה!** — והיא גם היא תשיב אמריה אליו במהלל יפיו ורוב נועמו עליה לאמור: **הנך יפה דודי! אף נעים!** — כי אם גם בחברתו לא תשכון בהיכלי עונג מקום אשר ישכבו על מטות שן תחת כל קורות עץ מופז, כבהיכלי המלך שלמה; טוב לה לנוח בין שפתים על ערש דשא ורטוב רענן, תחת כל ארזים וברותים אשר קורות בתים יחופפום מחרבוני שמש· כי היא תרגיע אך במלוני שדי ובמשכנות הכפרים, מקום אשר חבלתה אמה ואשר היתה שמה בראשית ימי נעוריה· ולזאת תדמה עצמה אל החבצלת המהדרת פני גנת השרון, ואל השושנה העולה בערגות העמקים, אשר כל עוד נטועה היא באדמת מולדתה תגל ותפרח אף תזיל ריח ניחוח ותהי עדן לעינים; אך אחרי הקטפה כי תובל אל מקום אחר, מהר יסירו מעינות ריחה, יבולו כל עלי חמדתה ותהי למרמס רגל — והנה מן השושנה אשר ענות שולמית לקחה לה למשל, רק למען דמות בה את עוצם אהבתה אל שדי המנוחות; ממנה יקח דודה הרועה משל, לדמות בו גם רוב יפיה ויתר שאתה על כל בנות גילה·

הביאני אל בית היין· הרועה יביאה אל בית היין אשר על פני השדה, והוא אהל הבנוי ברוב ארצות המזרח אצל מסלת הדרך ואשר ימכר שמה יין לעוברי אורח היעפים כי יחפצו להשיב רוחם· והנה ידוע כי היין בחמו יוסיף ללהט אש התשוקה הבוערת; וכמפוח אשר יעל שלהבת עוז מהגחלים הנחבאים בסתרי האפר, כן השכר ילהיב ללהבות עוז רשפי האהבה הטמונים בלב אנוש· ולזאת תחלה שולמית חליון עז אחרי אשר בא יין הומה אל כליותיה; כי ״ נתתה בערה אש על אש בעצמותיה, ולזה הוא לה כים זועף אשר סער על סער יגרשוהו ויחשבו לשרשהו מתהומות עולם· אמנם בהיותה עתה על פני השדה מקום אין משכב שמה אף יצוע אשר תט עליהם את עצמותיה הכבדים עליה מרוב האהבה העצורה בקרבה, תתחנן אל העומדים עליה אשר יעשו סמך ומשען אל ראשה באשישות וסם הנלחית אשר ישיתו בהנה היין, אף ימהרו ללקט תפוחים מן העצים למען עשות לה מרפד מהמה· כי היא חולת אהבה ורגליה לא יכלכלו עמוד; ולולא כי אוהבה יסמכנה בשמאלו תחת לראשה ובימינו יחבקנה, תפול לארץ מתעלפת במכאובי האהבה — והנה ידוע כי מטבע העליף הוא להוליד תרדמה בנפש, ולכן תמהר שולמית להרדם אחרי התעלפה; אך עוד מעט והנה בנות ירושלים רעותיה אשר אתה בבית הנשים עם הסריסים שומריהן תשיגינה אותה· כי ״ רדפו אחריה על אשר נחבאה לברוח מהמה, והרועה בתום לבבו ישביע אותן לבל תמהרנה להעיר ולעורר אותה למען השינה הערבה, עד שתחפץ להתעורר מעצמה אחרי כלות העלוף — ומה נפלא יופי המליצה בשלשת הבתים האחרונים מהשיר הזה! המבין יטעם את חין נועמם, כלם מחמדים! כלם ממתקים! —

השיר החמישי

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא
מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים

הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי
אַף נָעִים
אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה
קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים
רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים
אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן
שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים
כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים
כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת
כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר
כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים
בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי
וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי
הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן
וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה
סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת
רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים
כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי
שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי
וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם
בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה
אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ
אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃

השיר הזה הוא שיר עגבות בין שולמית ובין הרועה, אחרי אשר הצליחה (כפי משאלתה בשיר ג') לצאת מבין תשואות קרת ולהתרועע לרגעים את דודה הרועה על שדי מנוחות; והנה יחדיו ידבקו באהבים בין משפתי הרועים על יצוע חציר

השיר השלשי

לְסוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה
דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי
נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים
צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים
תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ
עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף
עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ
נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ
צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי
בֵּין שָׁדַי יָלִין
אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי
בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי ·

לסוסתי ברכבי פרעה הם דברי שלמה · כי הוא הרצה לאחד את שולמית בעדי עדיים כיד המלך למען הטות לבה אליו, יען בזאת תתפתנה לבות העלמות ; ויתנה יסף לה. איך ייטיבו העדיים האלה את יפי תוארה · כי כסוסתי במרכבות תפארתו אשר באו ממצרים, המוהלת במחלות פז והדר מתג ורסן יותר יגל חמדת תוארה ; כן נאוו לחייך עתה מבראשונה בעדי התורים אשר עשה לה, והוד צוארה כליל הוא בהדר חרוזים אשר העניק לבגדגותיה — ועוד יבטיחנה לעשות לה תורי זהב וחליי כתם רבים ויקרים מאלה אשר עשה לה, אך אם יוחן בעיניה כאשר תתאוה נפשו · והנה היא לא תשעה אל אמרי אהבה הכוזבים מעל שפתי מלך אף לא אל עדיי זהבו ; ותיראתה את פני המלך לבלתי הכלימו בדברי סרובים, לא תכונן את דבריה אליו, אך כמדברת בינה לבין עצמה תאמר: **עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו** וכו' · כי אף כי נרדה (כנוי ליפיה) נתן ריחו על מסבת המלך ר"ל שהגיע משפל מקומה אל הלב המלך ותמלא חן בעיניו ; הנה בכל זאת לא ימוש דודה הרועה מזכרונה, כצרור המור וכאשכול הכופר הלן בין שדיה אשר תמיד לנוכח עיניה הוא ·

השיר הרביעי

הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים

הנך

שחורה אני · עתה תשב שולמית את דבריה אל העלמות אשר בחברתה בבית הנשים, ובתום לדבר תאמר: אל תתבוננה יען חשקת דודי המפואר ברוב יפיו, בראותכן שאני שחרחורת; כי בחמות נאוה אנכי כיריעות שלמה המולעות בחדרי תושבנו, ואשר לחודות הנה כמראה השלג, אף כי עתה אראה שחרחורת כאהלי קדר (והם אהלים אשר יעשו בני קדר מעורות העזים הרבים אשר להם וימכרו אותם למרחקים אל רועי צאן הנטושים על פני השדה ברוב עתותי השנה, ואשר יחסו תחתיהם מזרמי חורף ומחרבוני קיץ; ואולי גם אל דודה הרועה היה אוהל כזה) · כי שזפתני השמש, בהחרות בי אחי בני אמי על היותי נאמנה באהבתי אל הנער הרעי, וישימוני נוטרה את הכרמים ·

השיר השני

הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֵיכָה תִרְעֶה
אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם
שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה
עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ
אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן
וּרְעִי אֶת גְּדִיֹּתַיִךְ
עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים ·

הגידה לי · הם דברי שולמית המדברת מתוך אשנבי ההרמון אל דודה העומד בחוץ · (כי הרבה פעמים יתהלך הוא בחצר בית הנשים, למען התענג לפעמים במחזה רעיתו כי תציץ מבין החרכים, או למען התעדן לרגעים אף בנעים שיחתה אם לא תשורנו עין שומר) והנה היא תשאלהו איפה ירבץ בעת צהרים, (כי כחום היום תצאנה בנות ההרמון מקדר חדריהן להשיב נפשם בגנות חמד כי תתהלכנה שמה בצללי עצי עדן, ואולי תצליח אז לנטות בין מבכי חורש תגלה את הסריסים שומריה ולברוח השדה למען התעלם אתו שמה במקום מרבץ עדריו) והוא יגידנה כי תצא לך בעקבי הצאן ואז תכר תתרועע אתו ותרעה עמו את גדיותיו על משכנות הרועים — והנה אמר בגיות יך מעולם אהבתו אליה, כי כנפשו כרכשו לה הוא ·

לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים
שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ׳
עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ
מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה
הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ
נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן
מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׳

שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה
בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ
כְּאָהֳלֵי קֵדָר
כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה
אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ
בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי
שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים
כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׳

שולמית העלובה בחדרי הבלמון היא המדברת בשיר הזה, כי נבערה אש האהבה בהגיגה׳ והנה תגיד אל בנות ירושלים העלובות אתה, את עוצם תשוקתה לשוב ולהתרועע את אהובה; כי דודיו טובים המה לה מיין עדנים מתאדם במזרקי פז וכתם, אשר יליג לפניה המלך באהבתו אותה׳ גם מראשית שמנים אשר תמשחנה נשי שלמה בחדרי זהבן, טוב לה גם יפעת דודה, אשר בריח שמן תורק הולך ומתפשט למרחקים, ותופש לב עלמות רבות באהבתן אף כי לא ראוהו עוד פנים אל פנים — והנה העלמה השכורה מחום אהבה עזה העלובה בעלמותיה, כמעט החלה לזכר תנשיקות דודה תדמה אותו עומד לפניה ותכונן מליה אליו; ומעוצם תשוקתה לצאת מהיכל כלאה, תחלה את פניו לאמור: משכני אחריך! נרוצה׳ כי אף כי הביאה המלך חדריו להתהלך שמה בין קירות פז על רצפת אבן יקרה, היא לא תדע שמחה וגיל כי אם בחברת אהובה; ובהיותה עתה נפרדת ממנו בתוכי היכל מלך, אך נואשת מכיס ותמלא תדבוע כי תפיח את רעותיה מיקרת דודיו כטובים מיין׳

שחורה

ויהי כי ארכו לה הימים באהבת המלך, ותמצא מקום לנוס מחדרי כלאה, ותברח את דודה אל אחת שדי המנוחות, להתעלם בעת ההיא באהבתם כל הימים · וכענין הכתוב האחרון : ברח דודי ודמה לך לצבי וגו'·

והנה המשורר יצייר לנו את המעשה הזה באהבתה עשר שירים · בשיר הראשון נראה את הנערה נכלאה בחדרי הארמון (הַהַרְמָס), ומשתוקקת לבוא אל דודה למען התענג מנשיקות פיהו · ובשירים האחרים נראנה נודדת מבעד חרכי הארמון אל דודה העומד בחצר בית הנשים, או כי נשמע את שיחתה אשר תשיח אתו על פני השדה בצל ארזים וברותים, אחרי אשר הצליחה להתגנב מעגלי ביתן המלך ולבקר לרגעים את דודה בשדי מרעיתו ; ולפעמים תשיגינה אותה שמה בנות ירושלים (והן העלמות רעותיה השוכנות אתה בבית הנשים) בדמת מעוז אהבה על דרכי דודה, והרועה ישביע אותנה לבל תעירינה לעורר אותה למען השינה, עד שתחפץ · ופעם נראה את המלך בעצמו מדבר אתה, או כי ירדוף אחריה על מרכבת תפארתו ; וכהשיגו אותה יתחנן אליה לשוב אל היכלו לאמור : שובי שובי השולמית ! · ופעם נשמע את דברי אחי הנערה, אשר יהתלו באחותם באפס ובחמתם עליה ; כי נחרו בה על היותה מאחרת לבעות אחרי חפץ המלך, אשר לכבוד ולגדולה יהיה למשפחתם ·

ותכלית המשורר אשר שם לנגד עיניו בהזכרת המעשה הזה בשיריו הנחמדים, הוא, להראות עוז האהבה הנאמנה, אשר לא ינצחוה כל אדירי תבל, והיא תאשר לפעמים בעדן תשושיה את נפש הנער העני, ותדיח מנחלת שמחותיה את המלך הגדול אשר לשוא יעמול לקנותה באוצרות מכמניו · כי היא עזה כמות המשוה גדול וקטון, ורשפיה הם כרשפי שלהבתיה, והם לבנות הבדק הנורא, אשר מדי עברו דרך המון מים הנהרים בעבי שחק בל יכבה אשו ; כן לא יכחד עוז אהבה נאמנה תחת אוצרים רבים אשר יקומו לה לשטנה : ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ·

זה כללית ענין השירים האלה, ועתה הטה אזנך אלי קורא נעים ! כי אשוב לבאר אחד אחד על פי ההקדמה הזאת —

שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה

הכתוב הזה העומד בתחלת השיר הראשון מודיע לנו גם את מהות כל השירים האחדים הבאים אחריו בכלל ; באמרו כי הוא שיר מהשירים (הארבעה עשר) אשר נכתבו מאת שלמה ·

השיר הראשון

(א) יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ
כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן

לריח

מקום דישת השבלים באֲרֻבּוֹת שמזרח הם ההרים הרמים והגבעות הנשאות; יען כי עליהם ישב הרוח ברוב עת, וימהר להפיץ המוץ ולנקות הגרעינים ממנו׃

ואל יפלא בעיניך הקורא הנעים! על אשר הביא הנביא במליצתו הנשגבה משל כזה הלקוח ממלאכה אשר יעשוה עתה אך לעידי העם; כי אם על זה תתפלא, תתפלא אף על משלים רבים כאלה הלקוחים ממעשי עובדי האדמה, והמלאים לרוב במליצות הנשגבות אשר בספרי הקודש׃ אבל דעו־נא שתדע כי עם בני ישראל אשר שכנו לבדד בארץ שדה וכרם, שונאי בצעות ורחוקים מהמון לאמים אשר סביבותיהם, לא הרבו אז מסחר וקנין את ארצות אחרות ועמים רבים, למען הוביל אל ארץ ישראל סגלות המדינות, אף לא התעסקו לרוב באֻמנות בתלאכות ההדר והתפארה, ואמנויות שונות בכל מעשי חרש וחושב; יען כי חפץ היקר והתפארת בכלי פז וכתם, במושב ארמנות והיכלי עונג, בפאר מלבושי גאות, וכדומה, מוזר היה גם לרוב גדולי העם אשר לא התפארו באלה על אחיהם הנקלים׃ אך רוב יגיעת אנשי האומה היתה רק בעבודת האדמה ובמרעה מקנה; מעבודת אדמתו שבע איש לחם, וברכת ה׳ היא העשירתהו ברבות עדריו׃ והנה לא היתה אז עבודת האדמה נקלה בעיניהם, כאשר היא בימינו עתה עזובה אך לעידי העם; אבל גם גדולי ישראל אהבו לעבוד כאחד העם בעמקי שדה ובמרומי כרם, ונכבדיו התלוננו לעתים רבות את עדרי ונרעיתם בנאות מדבר, הרחק מעיר מושבם —
ולזאת אל יפלא בעינינו בראותנו כי לפעמים ללחה רוח עוז וגבורה מאת ה׳ על איש עושה מלאכה בגורן וגת, ויהי למושיע להציל את ישראל מיד לוחציו, או כי מבין נמדי המחרשה הורם הנבחר לנביא אלהים להעטיף אדרת עליון על עם נחלתו, או כי ממכלאות צאן הביא אל איש לתת שבט מלך בכפו לרדות בשבטי יעקב׃ —

ועוד נשאר לי לדבר על משלים הנראים זרים מאוד והנמצאים לרוב בספר אחד מספרי הקודש, והוא ספר **שיר השירים** — אמנם טרם אגלה לך את דעתי מענין הספר הזה וחבור שיריו, ואומר:

הנה הספר הקטן הזה הנכבד מפאת יקרת מליצותיו, הוא לפי הנראה נעדר ההמשך והחבור בין שירותיו הקטנים; והמבארים אשר הגיעו דבריהם אלינו כלאו למצוא מענה בקשור השירים האלה, ולפיהם יהיו באמת נפרדים בענין אחד מאחד, עד אשר ירצה הספר הזה כהלום הבא ברוב דמיונות —
לא כן דעתי עמדי! אשר לפי מחשבותי השירים האלה כלם על ענין אחד הם, מכוונים מראשיתם ועד קצם, כתבם שלמה מלך ישראל למען הזכיר לדור אחרון מקרה אהבים אשר קרה לו את אחת בנות עמו׃ וענין המעשה אשר עליו יסבו כל דברי השירים הקטנים האלה לדעתי כך הוא:
שולמית בת עובד אדמה ויפת תואר ונאך חשקה בה נפש המלך שלמה לאהבה; וירא כי לא יכול לפתותה ללכת אחריו, כי מלא לבה דבק בנער רועה צאן, ויביאה בחוזק יד אל בית הנשים אשר לו בירושלים׃ ויהי כי ישבה שקט בין בנות תענוגיו, ויתאמץ המלך להטות לבה אליו, ויערוך לפניה מבחר מעדני שולחנו, וילבישה עדיי פז וכתם כאחת בנות המלכים; אכן לא פנתה שולמית אל סגולות המלך ואל עדן מחמדיו, וישאר לבה נכון עם הנער הרועה׃
ויהי

(ישעיה יוד) או כחיל עמוס אשר פחד ואימתה לפניו יהלכו (חבקוק ב')· והשני הוא הר הכרמל המתרחב בין עדי שונם ועיפתה על שפת הים האחרון, והוא נהדר מאוד ונחמד להשכיל בצמחי חמדתו אשר יפארוהו כגן אלהים· כי את ראשו יכסו פרחי נועם הנותנים ריח להשיב נפש, ועל פניו ישוככו תאינה ורמון וכל עצי עדן, המה יתנו את צלם על ערבות חמד אשר להם מתחת; וממנו יקחו מליצי העבריים משל לדמות בו כל דבר נעים ונחמד למראה: כשרי צבא מלחמה ביום הלבשם ביקרת מדיהם, (ישעי' יוד) או כעיר הנחמדת בהוד הבניינים ותפארת הארמונות (ירמיה ד')· ומה יפה דמה המשורר (שיר השירים ה', ז') את תראה האיש בגבורתו אל הלבנון, ואת תראה האשה בתפארת יפיה אל הכרמל! —

וכן ימצאו משלים רבים בספרי הקודש השאולים ממעשים הנהוגים אך בין בני קדם· כמו

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא
אָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַיִם
אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל הָעַמִּים
כָּל עוֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ
וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ· (זכריה י"ב)

ולהבין ענין המשל הזה ונועמו ראוי שתדע, כי יושבי ארץ יהודה וסביבותיה ינהגו עד היום להציב אבן גדולה וכבדה לפני שערי הערים, ואליה יאספו הבחורים בימי חג, לנסות בה את כחם; מהם אשר ירימו אותה רק עד ברכים, ומהם אשר ישאוה עד הטבור, ואשר כחם רב מאד יעמסוה על כתפיהם· והנה יצייר הנביא איך כל גויי הארץ בקנאתם בישראל אשר שבו ויהיו לתפארת עמים, יאספו יחד באחרית הימים לפני ירושלים כי יתאמצו להוריד לעפר קרנה; אמנם כלמו בעד ריק ייעפו, כי אחרי לכדם אותה, תהיה תנודתם פלא וחבורה ומות מר·

וכן במליצת ישעיה:

הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג
חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת
תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק
וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים
תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם
וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם· (ישעיה מ"א)

מקום

עַל כֵּן גָּבְהָא קוֹמָתוֹ
מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה
וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו
וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו· (יחזקאל ל"א)

צייר לנו הנביא את התהום, כמשתוקקת ומתאמצת בכל כחה לרומם את הארז הזה ולגדלהו למעלה מכל ארזי השדה, באמרו כי התהום בעצמה הוליכה (הגידי במלת הולך הוא תחת חירק כנהוג, ותהום יאמר בלשון זכר ונקבה) את נהרותיה סביבותיו יען כי הוא מטעה ר"ל המטע אשר השקה בו, ואל עצי השדה שלחה אך את תעלותיה·

ותעלות מים כאלה אשר ימשכו בתוך חלקת הגן מקצה ועד הקצה ככל אשר יחפוץ עובד הגן *), לקח שלמה משל לדמות בו לב מלכים ושרים אשר ביד ה' הוא להטותו כפי חפצו·

פַּלְגֵי מַיִם
לֵב מֶלֶךְ בְּיַד יְהוָה
עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ· (משלי כ"א)

ומשני הרים גדולים אשר בארץ כנען יקחו מליצי העבריים שני משלים שונים· האחד הוא הר הלבנון הסובב והולך מקצה מערבית צפונית ועד פאת מזרחית דרומית לארץ ישראל; והוא פלא ברוב גבהו ורום תועפותיו· כי ראשו המכוסה במעטה שלג וקרח ברוב עתותי השנה יגיע עד ממעל לחשכות העננים, ועל פניו ארזים גבוהי קומה אין מספר, הקורעים עבי שמים בגאון מדתם; וממנו יקחו מליצי העבריים משל לדמות בו כל דבר כאדיר ונשגב או רב תעצומות: כבנין הנפלא בגובה קומתו ורוחב עליותיו, (זכריה י"א, ירמיה כ"ב) או כמלך אדיר אשר לשמעו יחרדו גוים ולאמים, ישעיה)

*) האחים מוינדרעלל בספרו אשר כתב ממסעותיו דרך ארצות המזרח, ידבר מעיר דמשק לאמור: „העיר הזאת יושבת במסבת גנים נחמדים מאד אשר „יקיפוה סביב במהלך שלשה ימים· כל עצי כל פרי נטועים בתוך הגנות העדינות „האלה אשר ישקם אותם הנהר ברדי (Chrysorhoas בספרי הקדמונים) „היורד מהמדרון ההר אשר מים לעיר, ונפרד יפרד לשלשה נחלים: הנחל „התיכון הולך בתוך דרך העיר דמשק, וממנו ישלח את מימיו אל כל בתים „העיר; ושני נחלים האחרים ילפתו ארחותיהם מימין ומשמאל אל הגנים „הרבים הנראים יחד כיער גדול, ואשר ממנו ישתו אף ימלאו את הנחלים האלה „דרך התעלות הנמשכות אל תוכם" – והאחים האלה יספרו לנו גם מתבנית ברכות שלמה הנראות עד היום על פני ירושלים, ואשר עשאם המלך לאסוף "המים תעלות למען השקות את גנותיו אשר נטע לו; וכנמצא בספר קהלת: עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים·

מעדנות לאחים לעצי פרי ומעצי פרי לעדנות לאחים, למען כלכל כל נאצלי הגן איש לא נעדר׃ ולזאת דמה דוד את האיש הצדיק אשר ימלא ה׳ כל משאלותיו, לעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו׃

וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל
עַל פַּלְגֵי מָיִם
אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ
וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל
וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃ (תהלים א׳)

ישעיה דמה את רשעי הארץ האובדים מהר ברשעתם, לגן אשר אין לו מעלות כאלה׃

כִּי תִהְיוּ
כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶיהָ
וּכְגַנָּה אֲשֶׁר מַיִם אֵין לָהּ׃ (ישעיה א׳)

ומה נעמה מליצת יחזקאל! המדמה את מלך אשור האדיר על כל המלכים בפרשת גדלתו וגבורתו, לארז גבה קומה העולה בלבנון אשר נהרות יסובבוהו מכל עבריו; ושאר מלכי ארץ ידמה לארזי הגנות אשר ישתו אך מתעלות הנהרות האלה׃

הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל
וּגְבַהּ קוֹמָה
וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ
מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ
אֶת נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ
סְבִיבוֹת מַטָּעָהּ
וְאֶת תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה
אֶל כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה

וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר
וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃ (עמוס ה')

הנה הדמיון הזה נשגב מאד ופעולתו רבה בנפש, בהיותו מצייר לנו מקרה נורא אשר יקרה אך לעתים רחוקים׃ גם בדמיון עמוס תהי נשיכת הנחש בעוד אשר יחתור האיש להנצל מחמת הדוב, (כי בזאת יסמוך ידו על הקיר למען עלות הגג ולהנצל מרודפו) ובדמיון ישעיה תהיה לכידת הפח אחרי אשר עלתה כבר החיה מן הפחת׃

והנה בעדם אלה לבד מענין המשלים והדמיונות אשר בספרי הקודש, ראוי שאעירך עוד קורא נעים! ולהגיד לך, אשר לא תוכל לטעום היטב את עוז ונועם דמיונות רבים בספרים האלה, אם לא דרשת בתחלה את טבע ארץ כנען ותכונתה לגלילותיה, ואת מנהגי ומדות אנשי ארצות המזרח׃ כי דמיונות ומשלים רבים ימצאו בספרי הקודש, הלקוחים, או מדברים הנמצאים והנראים בארץ ההיא הרחוקה מארצות מושבנו והנבדלת מהן מאד בטבעה, או ממדות ומנהגי בני קדם השונים מאד ממדות ומנהגי העמים, אשר אנחנו שוכנים עתה בקרבם׃ עד"מ דמיון זרם מים כבירים שוטפים פני ארץ נמצא לרוב במליצת ספרי הקודש לצייר בו איד ושבר גדול הבא בפתע פתאום; וזה מסבת טבע ותכונת הארץ אשר ישבו בה מליצי העברים ואשר ראו בה לרוב את השחתת השטף׃ כי הירדן אשר ממזרח ארץ ישראל גאה יגאה מדי שנה בשנה בתחלת ימי הקיץ בעת ימס משא השלג אשר על ראש הלבנון האדיר, ופלגים יבלי מים יזלו אז מראש הצורים, ילפתו ארחותיהם בין נקיקי הרים וחגוי סלע עדי השפכם לתוך נחל ירדן, אשר יעלה אז על גדותיו בקול המון נורא לכסות את כל חלקת הארץ סביבו בשאון מימיו — גם הרי בתר וגבעות הרבה ימצאו בארץ ישראל, ובניהם עמקים קטנים; והיה לעת גשם רב יפלו זרמי המטר מראש ההרים האלה בקול רעש נורא, ויהיו לנחלים המכסים בשטף הליכותיהם את כל פני העמקים —

וכן ימצא לרוב במליצת ספרי הקודש משל רדת מי גשם רב על הצלחה פתאומית; וזה מסבת פלא פעולת הגשם בארצות המזרח אשר בימים מעטים יהפוך שמה ארץ ציה למקום עדן׃ כי בעתותי האביב והקיץ בעת כי יצאה מחדרי קדים על ארץ כנען וסביבותיה רוח חרישית, המפיץ חום לוהט בכנפי ינגו; אז אומללו פתאום כל שדי תבואות, תתעלפנה כל נאות עדנים עם גנות חמד, גם אם תיבש כל עינות מים, ומבועי נוזלים יחרבו ויהיו למקום למאון׃ אך בסוף חמת הרוח אחר ימים אחדים, וממטר רב יפיק אל תאוגרות שחק על ארץ צחיחה; אז מהר ישובו יפריחו תלמי תלאובות, יעטפו נאות שדי האמללים נטעי נעמנים, גם אל מעינות האדמה ישובו קרים נוזלים, וכל אפיקי הארץ ימלאו מים׃

והנה הגנים לא יצליחו בארצות המזרח החמות מאד אם לא תשקינה אותם תעלות מים המתחלקות בתוכם להרטיב את עפרותיהם; ואך אם יום או יומים יעמודו מבלעדי שפעת מי התעלות האלה ייבשו כל צמחיהם מחום הלוהט והגן הנעזב יהי לחורב ציה׃ ופלגי מים כאלה ימשכו בחפירות הארץ ממי הנחל או הברכה הקרובים אל הגן, ועובד הגן יטה אותם כפי חפצו

מערגות

אמנם זכריה בנבואתו על גאולת ישראל לא סר מדמיון ישעיה ; כי הוא מצייר לנו את ה' המאסף את נדחי עמו, כרועה אשר בקול שריקותיו מאסף הוא את כפולי עדרהו ·

אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם
כִּי פְדִיתִים
וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ
וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים
וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי
וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ
וַהֲשִׁיבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם
וְאֶל אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם
וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם · (זכריה י')

ישעיה בהלותו לצייר מעמד האומה אשר תבעתינה אותה צרות רבות פתאום ובהמלטה מאחת תאבידנה האחרת, יציירה בדמיון כזה :

וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד
יִפּוֹל אֶל הַפַּחַת
וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת
יִלָּכֵד בַּפָּח · (ישעי' כ"ד)

והדמיון הזה לקוח ממנהג צידת החיות · כי הצַיָּדים אחרי חפרם בור גדול למען הפיל לתוכו את החיה ואחרי הניחם פח יקוש בעברי הבור, יזעקו יחד בקול גדול בעברי מדבן החיה למען הבריח אותה ממחבואה ; וכהחפזה לברוח מקול הפחד תפול אל הבור, או אם גם תצליח לשוב ולעלות מהר מתחתיות הבור, תלכד בחבלי מוקש הטמונים לרגליה ·

ובדברי עמוס מצאנו דמיון אחד כנגד מדמיון ישעיה על ענין זה ·

כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ
מִפְּנֵי הָאֲרִי
וּפְגָעוֹ הַדּוֹב
וּבָא הַבַּיִת

ישעיה בגלותו לצייר קבוץ פזורי ישראל אל עיר הקודש בבוא עת הקץ, ידמנו לקבוץ החיות הנטושים על פני השדה, אשר מהר יקבצו יחד לקול תקיעת הרועה התוקע בשופר בבוא עת האספם·

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים *) בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם· (ישעיה כ"ז)

והדמיון הזה יאות מאוד אל קבוץ נדכאים כאשר המה נגש בני ישראל בבוא אחרית גלותם; אמנם בדמיון אחר נשגב ממנו (אף כי איננו נכון כמוהו אל מושג הענין) ידמה הושע את הקבוץ הנפלא הזה· כי הוא יצייר לנו את ה' המאסף נדחי ישראל, כאריה השואג בקול גאונו אל גורותיו הנפזרים אנה ואנה לטרוף טרף, ואשר מדי שמעם קול שאגתו, יעזבו את טרפם ויחרדו כלם כאחד לבוא אליו·

אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ
כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג
כִּי הוּא יִשְׁאַג
וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם
יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהוֹשַׁבְתִּים עַל בָּתֵּיהֶם
נְאֻם יְהוָה· (הושע י"א)

והנה הוסיף הנביא להגדיל עוד את יופי הדמיון הנשגב הזה למאוד; הן (א) בהכפילו הפעלים **שאג**, **חרד**, (ב) בציירו לנו גם מהירות הקבוץ ציור שלם, כי ידמהו לתעופת הצפור והיונה·

אמנם

*) השמות אובדים ונדחים יאמרו על הצאן כמליצת יחזקאל: את הנדחת לא השבותם ואת האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל"ד ד')

שחורה אני · עתה תשב שולמית את דבריה אל העלמות אשר בחברתה בבית הנשים, ובתום לבבה תאמר: אל תתמהנה יען חשקת דודי המפואר ברוב יפיו, בראותכן שאני שחרחורת; כי בחנות נאוה אנכי כיריעות שלמה המולאות בחדרי מושבנו, ואשר לאודות הנה כמראה השלג, אף כי עתה אראה שחרחורת כאהלי קדר (והם אהלים אשר יעשו בני קדר מעורות העזים הרבים אשר להם וימכרו אותם למרחקים אל רועי צאן הנטושים על פני השדה ברוב עתותי השנה, ואשר יחסו תחתיהם מזרמי חורף ומחרבוני קיץ; ואולי גם אל דודה הרועה היה אוהל כזה) · כי שזפתני השמש, בהחרות בי אמי בני אמי על היותי נאמנה באהבתי אל הנער העני, וישימוני נוטרה את הכרמים ·

השיר השני ·

הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֵיכָה תִרְעֶה
אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם
שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעוֹטְיָה
עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ
אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן
וּרְעִי אֶת גְּדִיֹּתַיִךְ
עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרוֹעִים ·

הגידה לי · הם דברי שולמית המדברת מתוך אשנבי הארמון אל דודה העומד בחוץ · (כי הדבר פעמים יתהלך הוא בחצר בית הנשים, למען התענג לפעמים במחזה רעיתו כי תציץ מבין החרכים, או למען התעדן לרגעים אף ברגעים שיחתה אם לא תשורנו עין שומר) והנה היא תשאלהו איפה ירביץ בעת צהרים, (כי נחום היום תלאנה בנות הארמון מקרב חדריהן להשיב נפשם בגנות המלך כי תתהלכנה שמה בצללי עצי עדן, ואולי תצליח אז לנטוש בין סבכי חורש תלך את הסריסים שומריה ולברוח השדה למען התעלם אתו שמה במקום מרבץ עדריו) והוא יגידנה כי תלך לה בעקבי הצאן ואז תמהר תתרועע אתו ותרעה עמו את גדיותיו על משכנות הרועים — והנה אמר גדיות יען מעולם אהבתו אליה, כי כנפשו כרכשו לה הוא ·

לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים
שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ
עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ
מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה
הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ
נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן
מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ

שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה
בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם
כְּאָהֳלֵי קֵדָר
כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה
אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ
בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי
שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים
כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃

שולמית העלובה בחדרי הבלעון היא המדברת בשיר הזה, כי בערה אש האהבה בקרבה. והנה תגיד אל בנות ירושלים העלובות אתה, את עולם תשוקתה לשוב ולהתרועע את אהובה; כי דודיו טובים המה לה מיין עדנים מתמדים במזוקקי פז וכתם, אשר יגיע לפניה המלך באהבתו אותה. גם מראשית שמנים אשר תמשחנה נשי שלמה בחדרי זהבן, טוב לה שם יפעת דודה, אשר בריח שמן תורק הולך ומתפשט למרחקים, ותופש לב עלמות רבות לאהבהו אף כי לא ראוהו עוד פנים אל פנים — והנה העלמה השכורה מחום אהבה עזה העלובה בעלמותיה, כמעט החלה לדבר מנשיקות דודה תדמה אותו עומד לפניה ותכוון מליה אליו; ותעולם תשוקתה לצאת מהיכל כלאה, תחלה את פניו לאמור: **משכני אחריך! נרוצה**. כי אף כי הביאה המלך חדריו להתהלך שמה בין קירות פז על רצפת אבן יקרה, היא לא תדע שמחה וגיל כי אם בחברת אהובה; ובהיותה עתה נפרדת ממנו במרומי היכל מלך, אך בזאת תנחם ותמלא מרגוע כי תזכיר את רעותיה מיקרת דודיו הטובים מיין.

שחורה

ויהי כי ארכו לה הימים באדמת המלך, ותמלא מקום לנוס מחדרי כלאה, ותברח את דודה אל אחת שדי המנוחות, להתעלם בעת שמה באהבתם כל הימים· וכענין הכתוב האחרון: ברח דודי ודמה לך לצבי וכו'·

והנה המשורר יצייר לנו את המעשה הזה באהבה עשר שירים· בשיר הראשון נראה את הנערה נכלאה בחדרי הארמון (ההרמון), ומשתוקקת לבוא אל דודה למען התענג מנשיקות פיהו· ובשירים האחרים נראנה מדברת מבעד חרכי הארמון אל דודה העומד מאחר בית הנשים, אך כי נשמע את שיחתה אשר תשיח אתו על פני השדה בגל ארזים וברותים, אחרי אשר הצליחה להתגנב מעגל ביתן המלך ולבקר לרגעים את דודה בשדה מרעיתו; ולפעמים תשיגנה אותה שמה בנות ירושלים (והן העלמות רעותיה השוכנות אתה בבית הנשים) ברדתה מעוז אהבה על ברכי דודה, והרועה ישביע אותנה לבל תעירנה לעורר אותה למען השינה, עד שתחפץ· ופעם נראה את המלך בעצמו מדבר אתה, או כי ירדוף אחריה על מרכבת תפארתו, וכהשיגו אותה יתחנן אליה לשוב אל היכלו לאמור: שובי שובי השולמית! ופעם נשמע את דברי אחי הנערה, אשר יתהלו באחותם באפס ונחמתם עליה; כי נחרו בה על היותה מתאבת לבנות אחרי חפץ המלך, אשר לכבוד ולגדולה יהיה למשפחתם·

ותכלית המשורר אשר שם לנגד עיניו בהזכרת המעשה הזה בשיריו הנחמדים, הוא, להראות עוז האהבה הנאמנה, אשר לא ינצחוה כל אדירי תבל, והיא תאשר לפעמים בעדן משושיה את נפש הנער העני, ותדיח מנחלת שמחותיה את המלך הגדול אשר לשוא יעמול לקנותה באוצרות מכמניו· כי היא עזה כמות המשוה גדול וקטן, ורשפיה הם כרשפי שלהבתיה, והם לבנות הבדק הנורא, אשר מדי עברו דרך המתן מים הנדודים בעבי שחק בל יכבה אשו; כן לא יכחד עוז אהבה נאמנה תחת אוצרים רבים אשר יקחו לה לשנה: ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו·

זה כללית ענין השירים האלה, ועתה הטה אזנך אלי קורא נעים! כי אשוב לבאר אחד אחד על פי ההקדמה הזאת —

שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה

הכתוב הזה העומד בתחלת השיר הראשון מודיע לנו גם את מהות כל השירים האחרים הבאים אחריו בכלל; באמרו כי הוא שיר מהשירים (המדנעה עשר) אשר נכתבו מאת שלמה·

השיר הראשון

(א) יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ
כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן

לריח

מקום דישת השבלים באלונות סמוך הם ההרים הרמים והגבעות הנשאות; יען כי עליהם ישב הרוח ברוב עוז, ויאהל להפיץ המוץ ולנקות הגרעינים ממנו·

ואל יפלא בעיניך הקורא הנעים! על אשר הביא הנביא במליצתו הנשגבה משל כזה הלקוח ממלאכה אשר יעשוה עתה אך לעבדי העם; כי אם על זה תתפלא, תתפלא אף על משלים רבים כאלה הלקוחים ממעשי עובדי האדמה, והמלאים לרוב במליצות הנשגבות אשר בספרי הקודש· אבל ראוי שתדע כי עם בני ישראל אשר שכנו לבדד בארץ שדה וכרם, שונים בדעות ורחוקים מהמון העמים אשר סביבותיהם, לא הרבו אז מסחר וקנין את ארצות אחרות ועמים רבים, למען הוביל אל ארץ ישראל סגלות המדינות, אף לא התעסקו לרוב באהלם במלאכות ההדר והתפארה, ואמניות שונות בכל מעשי חרש וחושב; יען כי חפץ היקר והתפארת בכלי פז וכתם, במושב אדמנות והיכלי עונג, בפאר מלבושי גאות, וכדומה, מוזר היה גם לרוב גדולי העם אשר לא התפארו באלה על אחיהם הנקלים· אך רוב יגיעת אנשי האומה היתה רק בעבודת האדמה ובמרעה מקנה; מעבודת אדמתו שבע איש לחם, וברכת ה' היא העשירתהו ברבות עדריו· והנה לא היתה אז עבודת האדמה נקלה בעיניהם, כאשר היא בימינו עתה עזובה אך לעבדי העם; אבל גם גדולי ישראל אהבו לעבוד כאחד העם בעמקי שדה ובמרומי כרם, ונכבדיו התלוננו לעתים רבות את עדרי ורעיתם בנאות מדבר, הרחק מעיר מושבם — ולזאת אל יפלא בעינינו גדעון כי לפעמים צלחה רוח עוז וגבורה מאת ה' על איש עושה מלאכה בגורן וגת, ויחי למושיע להציל את ישראל מיד לוחציו, או כי מבין לגדי המחשבה הורס הנבל לנביא אלהים להטיף אמרת עליון על עם נחלתו, או כי ממכלאות צאן הביא אל איש לתת שבט מלך בכפו לרדות בשבטי יעקב· —

ועוד נשאר לי לדבר על משלים הנראים זרים מאוד והנפלאים לרוב בספר אחד מספרי הקודש, והוא ספר **שיר השירים** — אמנם טרם אגלה לך את דעתי מענין הספר הזה וחבור שיריו, ואומר:

הנה הספר הקטן הזה הנכבד תפארת יקרת מליצותיו, הוא לפי הנראה נעדר ההמשך והחבור בין שירותיו הקטנים; והמבארים אשר הגיעו דבריהם אלינו כלאו למצוא מענה בקשור השירים האלה, ולפיהם יהיו באמת נפרדים בענין אחד מאחד, עד אשר ידמה הספר הזה כחלום הבא ברוב דמיונות — לא כן דעתי עמדי! אשר לפי מחשבותי השירים האלה כלם על ענין אחד הם, מכוונים מראשיתם ועד קצם, כתבם שלמה מלך ישראל למען הזכיר לדור אחרון מקרה אהבים אשר קרה לו את אחת בנות עמו· וענין המעשה אשר עליו יסבו כל דברי השירים הקטנים האלה לדעתי כך הוא:

שולמית בת עובד אדמה ויפת תואר נאלד חשקה בה נפש המלך שלמה לאהבה; וירא כי לא יכול לפתותה ללכת אחריו, כי מלא לבה דבק בנער רועה צאן, ויביאה בחוזק יד אל בית הנשים אשר לו בירושלים· ויהי כי ישבה שמה בין בנות תענוגיו, ויתאמץ המלך להטות לבה אליו, ויערוך לפניה מבחר מעדני שולחנו, וילבישה עדיי פז וכתם כאחת בנות המלכים; אכן לא פנתה שולמית אל סגולות המלך ואל עדן מחמדיו, ויאשר לבה נכון עם הנער הרועה·

ויהי

(ישעיה יוד) או כחיל עמוס אשר פחד ואימתה לפניו יהלכו (חבקוק ג')· והשני הוא הר הכרמל המתרחב בין ערי טורס ועיפתה על שפת הים האחרון, והוא נהדר מאוד ונחמד להשכיל במחמדי חמדתו אשר יפארוהו כגן אלהים· כי את ראשו יכסו פרחי נועם הנותנים ריח להשיב נפש, ועל פניו ישוכנו תאינה ורמון וכל עצי עדן, המה יתנו את צלם על ערגות חמד אשר להם מתחת; וממנו יקחו משלי המשוררים משל לדמות בו כל דבר נאים ונחמד למראה: כשרי צבא מלחמה ביום הלבשם ביקרת מדיהם, (ישעי' יוד) או כעיר המחמדת בהוד הבנינים ותפארת הארמונות (ירמיה ד')· ומה יפה דמה המשורר (שיר השירים ה', ז') את מראה האיש בגבורתו אל הלבנון, ואת מראה האשה בתפארת יפיה אל הכרמל! —

וכן ימלאו משלים רבים בספרי הקודש השאולים ממעשים הנהוגים אך בין בני קדם· כמו

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא
אָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַיִם
אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל הָעַמִּים
כָּל עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ
וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ· (זכריה י"ב)

ולהבין ענין המשל הזה ונועמו ראוי שתדע, כי יושבי ארץ יהודה וסביבותיה ינהגו עד היום להניח אבן גדולה וכבדה לפני שערי הערים, ואליה יאספו הבחורים בימי חג, לנסות בה את כחם; מהם אשר ירימו אותה רק עד ברכים, ומהם אשר ישאוה עד הטבור, ואשר כחם רב מאד יעמסוה על כתפיהם· והנה ימשיל הנביא איך כל גויי הארץ בקנאתם בישראל אשר שנאו ויהיו לתפארת עמים, יאספו יחד באחרית הימים לפני ירושלים כי יתאמצו להוריד לעפר קרנה; אמנם כלמו בעד ריק ייעפו, כי אחרי לכדם אותה, תהיה תמורתם פצע וחבורה ומות מר·

וכן במליצת ישעיה:

הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג
חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת
תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק
וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים
תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם
וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם· (ישעיה מ"א)

עַל כֵּן גָּבְהָא קוֹמָתוֹ
מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה
וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו
וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארוֹתָיו׃ (יחזקאל ל"א)

צייר לנו הנביא את התהום, כמשתוקקת ומתאמצת בכל כחה לרומם את הארז הזה ולגדלהו למעלה על ארזי השדה, באמרו כי התהום בעצמה הוליכה (הולידי במלת הולך הוא תחת חירק כנהוג, ותהום יאמר בלשון זכר ונקבה) את נהרותיה סביבותיו יען כי הוא המטע ר"ל המטע אשר השקה בו, ואל עצי השדה שלחה אך את תעלותיה·

ומתעלות מים כאלה אשר ימשכו בתוך חלקת הגן מקצה ועד הקצה ככל אשר יחפוץ עובד הגן *), לקח שלמה משל לדמות בו לב מלכים ושרים אשר ביד ה' הוא להטותו כפי חפצו·

פַּלְגֵי מַיִם
לֵב מֶלֶךְ בְּיַד יְהוָה
עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ׃ (משלי כ"א)

ושני הרים גדולים אשר בארץ כנען יקחו מליצי העברים שני משלים שונים· האחד הוא הר הלבנון הסובב והולך מקצה מערבית לצפונית ועד פאת מזרחית דרומית לארץ ישראל; והוא נורא ברוב גבהו ורום תועפותיו· כי ראשו המכוסה במעטה שלג וקרח ברוב עתותי השנה יגיע עד ממעל למשכנות העננים, ועל פניו ארזים גבוהי קומה אין מספר, הקורעים עבי שמים בגאון עמדתם; וממנו יקחו מליצי העברים משל לדמות בו כל דבר אדר ונשגב או רב תעצומות: כבנין הנפלא בגובה קומתו ורוחב עליותיו, (זכריה י"א, ירמיה כ"ב) או כמלך אדיר אשר לשמעו יחרדו גוים ולאמים, (ישעיה)

*) החכם מויבדרעלל בספרו אשר כתב ממסעותיו דרך ארצות המזרח, ידבר מעיר דמשק לאמור: „העיר הזאת יושבת במסגרת גנים נחמדים מאד אשר „יקיפום סביב במהלך שלשה ימים· כל עצי כל פרי נטועים בתוך הגנות האיתנות „האלה אשר ישקה אותם הנהר ברדי (Chrysorhoas בספרי הקדמונים) „היורד מאשדות ההר אשר מים לעיר, ונפרדו יפרד לשלשה נחלים: הנחל „התיכון הולך נכחו דרך העיר דמשק, וממנו ישלח את מימיו אל כל ארמון „העיר; ושני נחלים האחרים ילפתו ארחותיהם מימין ומשמאל אל הגנים „הרבים הנראים יחד כיער גדול, ואשר שמה יפנו אף ימלאו את הנחלים האלה „דרך התעלות הנמשכות אל תוכם" — והחכם הזה יספר לנו גם מתבניות ברכות שלמה הנראות עד היום על פני ירושלים, ואשר עשאם המלך למשוך "מהם תעלות למען השקות את גנותיו אשר נטע לו; וכנגלה בספר קהלת: עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים·

מעדנות לאחים לבעלי פרי ומבעלי פרי לעדנות לאחים, למען כלכל כל נאצלי הבן אים לא נעדר׃ ולזאת דמה דוד את האיש הצדיק אשר ימלא ה׳ כל משאלותיו, לעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו׃

וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל
עַל פַּלְגֵי מָיִם
אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ
וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל
וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃ (תהלים א׳)

וישעיה דמה את רשעי הארץ המורדים מהר ברשעתם, לגן אשר אין לו תעלות כאלה׃

כִּי תִהְיוּ
כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶיהָ
וּכְגַנָּה אֲשֶׁר מַיִם אֵין לָהּ׃ (ישעיה א׳)

ומה נעמה מליצת יחזקאל! המדמה את מלך אשור האדיר על כל המלכים בפארת גדלתו וגבורתו, לארז גבה קומה העולה בלבנון אשר נהרות יסובבוהו מכל עבריו; ושאר מלכי ארץ ידמה לאחרי הגנות אשר ישתו אך מתעלות הנהרות האלה׃

הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל
וּגְבַהּ קוֹמָה
וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ
מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ
אֶת נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ
סְבִיבוֹת מַטָּעָהּ
וְאֶת תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה
אֶל כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה

על

וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר
וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ · (עמוס ה')

הנה הדמיון הזה נשגב מאד ופעולתו רבה בנפש, בהיותו מצייר לנו מקרה נורא אשר יקרה אך לעתים רחוקים · גם בדמיון עמוס תהי נשיכת הנחש בעוד אשר יחתור האיש להנצל מחמת הדוב, (כי לזאת יסמוך ידו על הקיר למען עלות הגג ולהנצל מרודפו) ובדמיון ישעיה תהיה לכידת הפח אחרי אשר עלתה כבר החיה מן הפחת ·

והנה בטרם אכלה לדבר מענין המשלים והדמיונות אשר בספרי הקודש, ראוי שאעירך עוד קורא נעים! ולהגיד לך, אשר לא תוכל לטעום היטב את עוז ונועם דמיונות רבים בספרים האלה, אם לא דעת בתחלה את טבע ארץ כנען ותכונתה לגלילותיה, ואת מנהגי ומדות אנשי ארצות המזרח · כי דמיונות ומשלים רבים ימצאו בספרי הקודש, הלקוחים, או מדברים הנמצאים והנראים בארץ ההיא הרחוקה מארצות מושבנו והנבדלת מהן מאד בטבעה, או ממדות ומנהגי בני קדם השונים מאד ממדות ומנהגי העמים, אשר אנחנו שוכנים עתה בקרבם · עד"מ דמיון זרם מים כבירים שוטפים פני ארץ נמצא לרוב במליצת ספרי הקודש לצייר בו איד ושבר גדול הבא בפתע פתאום; וזה מסבת טבע ותכונת הארץ אשר ישבו בה מליצי העברים ואשר ראו בה לרוב את השחתת השטף · כי הירדן אשר ממזרח ארץ ישראל גאה יגאה מדי שנה בשנה בתחלת ימי הקיץ בעת ימס תמס השלג אשר על ראש הלבנון האדיר, ופלגים יבלי מים יזלו אז מראש הצורים, ילפתו ארחותיהם בין נקיקי הרים וחגוי סלע עדי השפכם לתוך נחל ירדן, אשר יעלה אז על גדותיו בקול המון נורא לכסות את כל חלקת הארץ סביבו בשאון מימיו — גם הרי בתר וגבעות הרבה ימצאו בארץ ישראל, וביניהם עמקים קטנים; והיה לעת גשם רב יפלו זרמי המטר מראש ההרים האלה בקול רעש נורא, ויהיו לנחלים המכסים בשטף הליכותיהם את כל פני העמקים —

וכן ימצא לרוב במליצת ספרי הקודש משל רדת מי גשם רב על הצלחה פתאומית; וזה מסבת פלא פעולת הגשם בארצות המזרח אשר בימים מעטים יהפוך שמה ארץ ציה למקום עדן · כי בעתותי האביב והקיץ בעת כי יאתה מחדרי קדים על ארץ כנען וסביבותיה רוח חרישית, המפיץ חום לוהט בכנפי יגזו; אז אומללו פתאום כל שדי תנובות, תתעלפנה כל נאות עדנים עם בנות חמד, גם אם תיבש כל עינות מים, ומבועי נוזלים יחדלו ויהיו למקום צמאון · אך בשוך חמת הרוח אחר ימים אחדים, ומטר רב יפיק אל מאוצרות שחק על ארץ צחיחה; אז מהר ישובו יפריחו תלמי תלאובות, יעטפו נאות שדי האמללים נטעי נעמנים, גם אל מעינות האדמה ישובו קרים נוזלים, וכל אפיקי הארץ ימלאו מים ·

והנה הגנים לא יצליחו בארצות המזרח החמות מאד אם לא תשקינה אותם תעלות מים המתחלקות בתוכם להרטיב את עפרותיהם; ואך אם יום או יומים יעמודו מבלעדי שפעת מי התעלות האלה ייבשו כל צמחיהם מחום הלוהט והגן הנעבד יהי לחורב ציה · ופלגי מים כאלה ימשכו בחפירות הארץ מהנחל או הבריכה הקרובים אל הגן, ועובד הגן יטה אותם כפי חפצו

מעגלות

אמנם זכריה בנבואתו על גאולת ישראל לא סר מדמיון ישעיה; כי הוא מצייר לנו את ה' המאסף את נדחי עמו, כרועה אשר בקול שריקותיו מאסף הוא את נפוצי עדרהו׃

אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם
כִּי פְדִיתִים
וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ
וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים
וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי
וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ
וַהֲשִׁיבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם
וְאֶל אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם
וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם׃ (זכריה י')

ישעיה ברצותו לצייר מעמד האומה אשר תבעתנה אותה צרות רבות פתאום והנמלטה מאחת תאבידנה האחרת, יציירנו בדמיון כזה:

וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד
יִפֹּל אֶל הַפַּחַת
וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת
יִלָּכֵד בַּפָּח׃ (ישעי' כ"ד)

והדמיון הזה לקוח ממנהג צידת החיות׃ כי הַצַּיָּדִים אחרי חפרם בור גדול למען הפיל לתוכו את החיה ואחרי הניחם פח יקומו בעברי הבור, יזעקו יחד בקול גדול בעברי מרבץ החיה למען הבריח אותה ממחבואה; והנחפזה לברוח מקול הפחד תפול אל הבור, או אם גם תצליח לשוב ולעלות מהר מתחתיות הבור, תלכד בחבלי מוקש הטמונים לרגליה׃

ובדברי עמוס מצאנו דמיון אחר כנגד מדמיון ישעיה על ענין זה׃

כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ
מִפְּנֵי הָאֲרִי
וּפְגָעוֹ הַדֹּב
וּבָא הַבַּיִת

ישעיה בגלותו לצייר קבוץ פזורי ישראל אל עיר הקודש בבוא עת הקץ, ידמנו לקבוץ החיות הנפוצים על פני השדה, אשר מהר יקבצו יחד לקול תקיעת הרועה התוקע בשופר בבוא עת האספם׃

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים*) בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם׃ (ישעיה כ״ז)

והדמיון הזה יאות מאוד אל קבוץ נדכאים כאשר המה גם בני ישראל בדור אחרית גלותם; אמנם בדמיון אחר נשגב ממנו (אף כי איננו נכון כמוהו אל מושג הענין) ידמה הושע את הקבוץ הנפלא הזה׃ כי הוא יצייר לנו את ה׳ המאסף נדחי ישראל, כאריה השואג בקול גאונו אל גורותיו הנפזרים אנה ואנה לטרוף טרף, ואשר מדי שמעם קול שאגתו, יעזבו את טרפם ויחרדו כלם כאחד לבוא אליו׃

אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ
כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג
כִּי הוּא יִשְׁאַג
וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם
יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהוֹשַׁבְתִּים עַל בָּתֵּיהֶם
נְאֻם יְהוָה׃ (הושע י״א)

והנה הוסיף הנביא להגדיל עוד את יופי הדמיון הנשגב הזה למאוד; וזה (א) בהכפילו הפעלים שאג, חרד, (ב) בציירו לנו גם מהירות הקבוץ ליום שלם, כי ידמהו לתעופת הצפור והיונה׃

אמנם

*) האבדים אובדים ונדחים יאמרו על הצאן כמאמרם יחזקאל: את הנדחת לא השבותם ואת האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל״ד ד׳)

הֲיַעֲזוֹב מִצּוּר שָׂדַי
שֶׁלֶג לְבָנוֹן?
אִם יִנָּתְשׁוּ
מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים? —
כִּי שְׁכֵחֻנִי עַמִּי
לַשָּׁוְא יְקַטֵּרוּ· (שם י"ח)

והנה לטעמים מצאנו משלים שונים על ענין אחד בספרי הקודש; ולהעיר את לב התלמידים להעתיק מקצת מהמה, ולדבר עליהם כיד ה' הטובה עלי·

ישעיה בדברתו לצייר את טפש לב רשעי ישראל אשר שכחו אלוה מושיעם, יקח את דמיונו מהשור והחמור אשר לבם אטום מכל בהמות הארץ. ובכל זאת בל יעשו כסכלות מעשי הפושעים האלה· כי השור והחמור בל יעזבו את אדוניהם אף כי יום יום יעמוס להם משא כבד, ובל יקשיבו לקול זר כי יקראם ללכת אחריו, בהיותם אוהבים את אבוס בעליהם אשר יט אליהם אוכיל אחרי כלות עבודתם הקשה; וישראל אשר בהם בחר ה' אך לטובתם, ויחשק בהם לתתם עליון על כל גויי הארץ, לא העבידם בעבודת אנוש ולא הוגיעם בעמל לאומים, המה נזורו ממנו וילכו אחרי אלילי תהו·

יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ
וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו
יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע
עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן· (ישעיה א')

ירמיה לתכלית הזאת לקח לו אף הוא דמיון מה הנעים בעצמו; אמנם לא ימצא בו אמתת תוקף הניגוד כבדמיון ישעיה·

גַּם חֲסִידָה בַשָּׁמַיִם
יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ
וְתוֹר וְסִיס וְעָגוּר
שָׁמְרוּ אֶת עֵת בֹּאָנָה
וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ
אֵת מִשְׁפַּט יְהוָֹה· (ירמיה ח')

אִם יַזְקִין בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ
וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ
מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִיחַ
וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע
וְגֶבֶר יָמוּת וַיֶּחֱלָשׁ
וַיִּגְוַע אָדָם — וְאַיּוֹ? (איוב י״ד)

וירמיהו יקח הרבה פעמים משלים כאלה, ויפאר בהם את מליצתו באלף תאר׳ כמו,

גַּם חֲסִידָה בַשָּׁמַיִם
יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ
וְתוֹר וְסִיס וְעָגוּר
שָׁמְרוּ אֶת עֵת בֹּאָנָה
וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ
אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה׃ (ירמיה ח׳)

גַּם תַּנִּים חָלְצוּ שַׁד
הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן
בַּת עַמִּי לְאַכְזָר
כַּיְעֵנִים בַּמִּדְבָּר׃ (איכה ד׳)

והנה גם משל כזה אם ראוי לבוא בשלילה יבוא על דרך שאלה במאמר מחייב; כי במליצה העברית לא יבוא לעולם משל על דרך שלילה׳ כמו,

הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה עֶדְיָהּ?
כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ? —
וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי
יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ (ירמיה ב׳)

היעזוב

באיש האלהים אשר הפליא לצייר גם משך ימי דורות רבות בערך אל הנצחי כאפס ותהו „כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה" — —

והנה עתה אחרי אשר ראית קורא נעים! את רוב התפארת אשר יתנו המשלים והדמיונות אל המליצה, אראך גם כן את יתרון שאת לשוננו הקדושה, ואודיעך איך היא מסוגלת מאד לשיר ולמליצה; וזה, בהיות כי הרבה שמות התארים בלשוננו נגזרים המה משמות עצמים ידועים אשר ימצא בהם המקרה המתאר ההוא בשמות רב, ועל דרך זה רעיון התואר עם יופי הדמיון ר"ל עם רעיון הצלם אשר אליו ידמה המתואר במקרה הידוע, נאחדים המה במלה אחת. כמו שם התואר אָדום הוא נגזר משם עצם דָם והנה ענין המלה „מראהו כדם" וכן שם צָהוֹב הוא נגזר מן זָהָב, וענינו „מראהו כזהב" וכן שם קוֹדֵר הנאמר גם הוא (ולרוב בדברי המליצה) תחת התואר שחור, נגזר משם קֵדָר אשר תכונה בו אומה ידועה השחורה במראה פני אנשיה (להיותם נוסעים תמיד עם אהליהם במדברות ארץ ערב הלוהטים מלהבות חום נורא, לתור שמה מקום מרעה למקניהם). וכן התואר עָרֵב המורה על נעימות ועונג, נגזר הוא על דרך זה משם עצם עֶרֶב. וענינו „נעים כמו הערב" כי בארצות החמות כארץ כנען וסביבותיה, הערב הוא עת נחמד מאד אל בני אנוש היעפים מחרבוני יום לוהט, ועליו ישישו יושבי הארצות האלה כמשוש אנוש נחלה על יום תרופתו וכמשוש אסיר בהל על יום החפשו; כי מלבד התחלף אז תבערת חום נורא בצללי עבים המכסים פני חלד, גם רוח לח*) ישב אז מפאתי הים התיכון, אשר ישיב בנועם נשיבותיו את נפשות העטופים מלהבות יום בוער — וכן שם הָרָה נגזר הוא על דרך זה מן הַר; בהיות כי בטן ההרה ידמה בערך אל שאר חלקי הגוף, כהר קטן העולה מבין רחבי המישור — ומאלה תדון על השאר. —

ודאוי שתדע, כי לא לעולם ידמה המשל במקרה ידוע אל הנמשל, אבל נהפוך הוא לפעמים, כי יתנגד המשל אל הנמשל במקרה אשר יודבר ממנו; ואז תכלית המליץ בהבאת המשל, היא, אך למען עורר התמהון בלבב השומעים על המצא המקרה הידוע בעצם הנמשל, כמו:

כִּי יֵשׁ לָעֵץ תִּקְוָה
אִם יִכָּרֵת
וְעוֹד יַחֲלִיף
וְיוֹנַקְתּוֹ לֹא תֶחְדָּל

אם

---

*) ולדעתי נקרא לזאת השעה בעת אשר אחרי בוא השמש, בערב רוח השבת הליל הבלש. והיא אשר אחרי פנות חושך אפילה, בערב לאת הכוכב על הארץ: נשף, על שם רוח לח אשר ינשב אז בארץ כנען לעתותי קיץ, כידוע ליודעי טבע הארץ ההיא.

אורח" ומה נעמה מליצת דוד! בציירו לנו איך הצדיק הנדכא יוכל לבטוח על צאת השמש צדקו ליום הגמול אשר יעשה ה׳, כאשר יבטח כל איש על צאת הבקר והצהרים, אשר יוציאם אלהים בעתם יום יום על פני תבל מבלי התמהמה אף רגע·

גּוֹל עַל יְהוָֹה דַּרְכֶּךָ
וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה
וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֶךָ
וּמִשְׁפָּטֶךָ כַּצָּהֳרָיִם*) · (תהלים ל״ז)

ומה נפלא דמיונו אשר לקח לו על מהירות כליון רשעי ארץ „**כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים**" ובשיר אחר „**הרים כדונג נמסו מלפני יה ה מלפני אדון כל הארץ**" (השמיט מהליצתו לעיין האש ולא אמר: „**כדונג מפני איש נמסו הרים** וכו׳" כי לו עשה כן, אזי החליש מאד את עוז הציור הנפלא; יען אם נשים אש לפני תל דונג הגדול כהר בל ימס רגע, ויארך הזמן מעט עד יתמוגג כלו ויאבד; לזאת צייר רק הפיכת טבע ההרים המנוקים לפני חמת ה׳ באמרו כי יהיו **כדונג** לפני **אדון כל הארץ** אשר לבעט פיו יאכל להבות**) — ובדלותו לצייר קצר ימי האדם וחולשת חייו דמה אותו אל ציץ השדה „**כציץ השדה כן יציץ**" לא אל ציץ הגנים אשר בעמל עובד הגן וגודלו, יאסף עת קיומו מעט; כי אם אל ציץ השדה אשר דורש אין לו׳ ואל תדמה כי בדמיון הזה כבר השלים לצייר את ריקות חיי האדם; כי עוד למשורר אחר דמיון נשגב ממנו „**ימי כצל נטוי**" ובדברי אסף עוד דמיון אחר נשגב גם מזה „**כחלום מהקיץ אדוני בעיר צלמם תבזה**" לא כחלום ליל אשר לפעמים יארך מעט עת היותו, כי אם כחלומות אשר יתהוו בהקיץ; והם חזיוני בוקר העולים ברוח האדם, אחרי אשר נפשו החלה כבר להקיץ, אך עוד לא סרו חבלי התנומות מעל עיניו, והנה הם נאפסים מהר ומתחלפים מרגע אל רגע — אך אין נשגב במליצה **כאיש**.

---

*) ועל דרך זה כאשר הזהיר הנביא הושע את בני עמו בימי מרודיהם, לשוב אל אלהיהם ולדעת את דרכיו בכל מאדם. הבטיחם על צאת תשועת ה׳ עליהם, בדמיונו את צאת ה׳ לתשועה, אל תוצאת השחר אשר לא יבדל לבוא במועד הקבוע לו·

וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה
לָדַעַת אֶת יְהוָֹה
כְּשַׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ · (הושע ו׳)

**) והנה נפלאת המליצה הזאת ממליצת הנעשית בדמותה בספר מיכה (א׳ ד׳) — ובחן!

הנה המליץ אשר רצה להפליא ציור מהירת רדת מצרי אשור לפני האויב, לא היה יכול להשלים הציור הזה על ידי רבבות אמרים, כאשר השלימו על ידי הדמיון הנשגב ההוא׃

וכמו כן הפליא ישעיה במשליו לצייר מהירת הלכד המון לאמים משא מלך אשור׃

וַתִּמְצָא כַקֵּן יָדִי
לְחֵיל הָעַמִּים
וְכֶאֱסֹף בֵּצִים עֲזֻבוֹת
כָּל הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי
וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף
וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃ (ישעיה יוד)

הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה
וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו
קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו׃ (ירמיה ד׳)

וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ
וַתִּצְבָּר כֶּסֶף כֶּעָפָר
וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת׃ (זכריה י״ט)

ובשירי תהלים ימלאו משלים רבים כאלה אשר במעט מלין יפליאו להשלים ציור נשגב מאד מאד; כי לרוב המשלים אשר בשירים האלה יתר שאת יגל המשלים אשר בכל שאר ספרי הקודש׳ וזה (א) מפאת השכלת בחירת משוררי תהלים, אשר בלקיחת דמיונותיהם יתראו לנו כנהוגים מידי הטבע בעצמה אל אוצר כל הנפלאים, ומלומדים ממנה לבור מהמה את העצם אשר לבדו יכשר להיות לדמיון נשגב בתהלתם׳ (ב) מפאת הקוצר אשר הלבישו בו משוררי תהלים את דמיונותיהם; וכברק אשר בלהט אחד ידעיך וישמים את נפש הרואה, כן המשוררים האלה יכללו לפעמים במלה אחת כל עת ונועם הדמיון, ובמלה אחת ימלאו את הנפש כלה התפעלות׳ כמו, **וְהוּא כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ**, אשר במלה אחת קטנה השליט לצייר לנו את היופי והדר ותהלת ששון המתראים בפני השמש כאשר תצא על הארץ בבקר לא עבות׳ וכמו כן הגביר מאד לצייר את מהירות תקופתה ומהלכה הנפלא הסובב בזמן קצר מאד כל אפסות תבל והימים הרחוקים, בדמותו אותה בגוס נתיצה אל ה ג ב ו ר השואף לקראת נשק בשנף מאונתו הגדולה, **יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ**

אורח

כְּמוֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן
וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃ (הושע י"ג)

וְהָיָה אִישׁ
כְּמַחֲבֵא רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם
כְּפַלְגֵי מַיִם בְּצָיוֹן
כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד
בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה׃ (ישעיה ל"ב)

אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל
כְּקַשׁ לִפְנֵי רוּחַ
כְּאֵשׁ תִּבְעַר יָעַר
וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים
כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ
וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם׃ (תהלים פ"ג)

יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי
תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי
כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא
וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב׃ (דברים ל"ב)

ודע! כי מלבד העונג הנעים אשר יתנו המשלים והדמיונות במליצה אל הנפש, בהראותם לה תמונה נכפלת מהעצמים הנמשלים, כאשר יכפיל הראי מולך את תמונת העצמים העומדים אל עבר פניו; עוד יוסיפו לפעמים לצייר בקוצר מלין מקרה נפלא מה, אשר זולת רעיון הדמיון לא יכלכלו גם רוב מלים לציירו לנו בעצם הנמשל כמשפט׳ כמו:

כָּל מִבְצָרַיִךְ
תְּאֵנִים עִם בִּכּוּרִים
אִם יִנּוֹעוּ
וְנָפְלוּ עַל פִּי אוֹכֵל׃ (נחום ג׳)

אֲשֶׁר פִּתְאוֹם לְפֶתַע
יָבוֹא שִׁבְרָהּ
וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים
כָּתוּת לֹא יַחְמוֹל
וְלֹא יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ
לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד
וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא׃ (ישעיה ל)

ידמה הנביא איך פתאום אשר יאתה ביום קשה יגל גאון ממלכת ישראל לבלות ולהשמיד מהר את בני תפארתה מעל פני האדמה, לפרץ נופל בחומה נשגבה ביום הרעש, ביום אשר ירגזו הרים ממקומם והגבעות תחשבנה למוט; אשר רגע תהפך החומה הנפלת לארץ, רגע תתפוצץ לעפר משואות, מבלי השאר מתום באבניה. והנה הפליא הנביא לפאר את מליצת הדמיון הזה, בהגשימו את הפרץ הנופל בחומה הנשגבה, כי יצייר אותו לנו כגבור אכזרי הנופל בעדי חמתו על קירו להשמידהו כָלָה מבלי חמלה „**ושברה** וכו' **כתות לא יחמול**" והבן!

והנה אין זאת מסגלות המליצה העברית להרחיב כזה בלעד מקרי ענין המשל, בהיות כי היא תאהב לקוב בקולר אלין את משיגי הענין אשר העלתה על רעיון הנפש; ומשלים בציור כרחב כאלה אך מעט מזעיר ימצאו בספרי הקודש. אבל דרך אחר יקר בחרו להם מליצי העברים לפאר בו את דמיונותיהם; וזה, בהוסיף דמיון על דמיון מעלמים שונים, או בהכפילם דמיון אחד במלות שונות וישימוהו על ידי זה כשנים, ויפליאו בזה מאוד להנעים המליצה. כמו

מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב!
מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל! —
כִּנְחָלִים נִטָּיוּ
כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר
כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה
כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם׃ (במדבר כ"ד)

לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן בֹּקֶר
וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ

במאהדות בפועל את דרכו, תדמינה לו כאלו תהיסינה לאחוז את מסעו, בהרגישו על ידיהן מעיפות הנפש המשגת נחת אך מהשתנות העצמים·

וימצא עוד משל נחמד מאוד בציור שלם כזה בספר איוב, בדמותו בגידת רעיו אשר בטח עליהם ליום צרה, לבגידת הנחל כי יאכזבו מימיו אשר בטחו בהם אורחות ריה — והנה הוא הולך ומצייר לנו כל מקרי בגידת הנחל, איככה התלכדו מימיו בראשונה כאבני גיר ביום הקור הגדול, והשלג היה חופף עליו כעל אדמת איתן; אך עתה לתשובת האביב בעת חום השלג הרך, והנה גם הקרח אשר תחתיו כמוג והלוס, ותלמי מים כבידים יגורשו מן גו הנחל, ילפתו הנה והנה כהלך תועה בין ערבות מדבר· גודדי צבא ותימא הנחדים מני לבצות יום לוהט, ידוללו כנבהלים למהר אל מקום הנחל, כי יקוו למצוא מרפא אל תבערת צמאונם; והנה — תחת עטות גיל ילבשו בושת, על אשר נשענו על מבטח בוגד כזה·

אַחַי בָּגְדוּ כְּמוֹ נָחַל
כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבוֹרוּ
הַקּוֹדְרִים מִנִּי קָרַח
עָלֵימוֹ יִתְעַלֶּם שָׁלֶג
בְּעֵת יְזוֹרְבוּ נִצְמָתוּ
בְּחֻמּוֹ נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם
יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם
יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ
הִבִּיטוּ אָרְחוֹת תֵּימָא
הֲלִיכוֹת שְׁבָא קִוּוּ לָמוֹ
בּוֹשׁוּ כִּי בָטָח
בָּאוּ עָדֶיהָ — וַיֶּחְפָּרוּ· (איוב ו)

וגם בספר ישעיה המפואר בכל מחמדי המליצה, מצאנו משל בציור נחמד כאלה·

לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה
כְּפֶרֶץ נוֹפֵל
נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה

אשר

לִדְרוֹשׁ? אִם יִפְקוֹד אָדָם עַל חֶמְדַּת
פּוֹעַל כַּפֵּיהוּ לְכַלֵּה וּלְהַשְׁחִית
כִּלָּיוֹן עוֹלָם? וַיהוָה יוֹצֵר רוּחַ
אָדָם אַף מְמַלְּאָהּ חֶמְדַּת כָּל חָכְמַה
וּתְבוּנוֹת אֵין קֵץ, הוּא רֶגַע לָרִיק
וָאַיִן יְשִׁיבֶנָּה בְּאֶפֶס תִּקְוָה?
הוּא בְּפֶתַע פִּתְאוֹם יְכַבֶּה הַשֶּׁמֶשׁ
הַלּוֹהֶטֶת בְּעוֹז יִפְעַת צָהֳרַיִם? —

ודע! כי למליצי העמים לא יספיק לפעמים לתפארת המאמר דמיון אשר בו ידמו שני עצמים שונים; אבל המה ירחיבו לפעמים לצייר את מקרה הדומה בעצם המשל ציור שלם, בציירם לנו גם את שאר מקרי העצם הנזכר הנמשכים מהמקרה אשר בו ידמה אל העצם הנמשל — ואביא לך מופת על זה גם ממליצות ספרי הקודש·

יֵבוֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר
כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן
יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת
שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ
שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר
וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר
וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים
בִּרְכַּת יְהוָֹה אֲלֵיכֶם
בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָֹה· (תהלים קכ"ט)

מה נאה אף נעים הציור הזה! המצייר לנו שמחת לבב הקוצר ברנה, הממלא כפיו וזרועותיו מפרי חלקת שדהו; והעוברים עוזי לבב אף הם ישמחו בשמחתו, ויוסיפו לו ברכה על ברכתו בשם ה'! — והנה הנפש תתענג בציור כזה מאד; כי היא תאהב לשוט לפעמים מהענין אשר לעיניה סבובים בו אל ענין אחר נעים, וזה לאהבת **ההשתנות**· כאשר ההלך ההולך למסעיו ביום נח, יט לפעמים מני אורח נתיבו ימינה או שמאלה, למען התענג במראה כל נעים או במראה בנין נאוה לעינים; והנטיות האלה המאחדות

ולפעמים יבוא באופן זה גם המשל במאמר התמיה ועל דרך שאלה, כמו

הֲיַהֲפוֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ
וְנָמֵר חֲבַרְבּוּרוֹתָיו?
גַּם אַתֶּם*) תּוּכְלוּ לְהֵטִיב?
לִמּוּדֵי הָרֵעַ! (ירמיה יג)

וכן תמצא בשיר מספד אשר שרתי בעת התגודדי בעיר פראג, על מות אחד מיקירי ישראל בעיר הזאת.

הֲיִגָּרַע רוּחַ הָאָדָם מִצְּרוֹר
עָפָר? אִם מֵרֶגֶב
חוֹל תִּקְטַן נֶפֶשׁ אֱנוֹשׁ? לוּ יִתְאַסְּפוּ
הֲמוֹן לְאֻמִּים אַף יִקָּבְצוּ יַחַד כָּל
גִּבּוֹרֵי תֵבֵל, הֲיַצְלִיחוּ לְהָשִׁיב
צְרוֹר לְאַיִן? אִם יַכְחִידוּ רֶגֶב
חוֹל וִיהִי כְּלֹא הָיָה?
וּכְלִי מַשְׁחִית מַעֲשֵׂה יְדֵי הֶחָרָשׁ
יְאַבֵּד נֶפֶשׁ יְקָרָה
מִתְהַלֶּכֶת עַד מוֹשַׁב אֵל אֵלִים
בְּסִתְרֵי מְזִמּוֹתֶיהָ?

הֲכִי יַהֲרוֹס בּוֹנֶה חָכָם אֶת הֵיכָלֵי
תִפְאַרְתּוֹ? אִם יְשָׁרֵשׁ
עוֹבֵד גַּנִּים נִטְעֵי נַעֲמָנָיו כִּי
יַעֲשׂוּ פֶרִי? הֲתִקְשֶׁה יַד אֱנוֹשׁ אָמָן
עַל כְּלִי תִפְאֶרֶת מַעֲשֵׂהוּ לְאַבְּדוֹ
אַבְרַן נֶצַח וַיְשִׂימֵהוּ כֶּעָפָר

לדרוש

*) נחסרה הא השאלה, כנהוג לפעמים במליצה.

הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּיו
בִּלְתִּי אִם נוֹעָדוּ?
הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר
וְטֶרֶף אֵין לוֹ?
הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ
בִּלְתִּי אִם לָכָד?
הֲתִפֹּול צִפּוֹר עַל פַּח הָאָרֶץ
וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ?
הֲיַעֲלֶה פַּח מִן הָאֲדָמָה
וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד?
אִם יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר
וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ?
אִם תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר
וַיהוָֹה לֹא עָשָׂה?
כִּי (כֵן) לֹא יַעֲשֶׂה
אֲדֹנָי יֱהוִֹה דָּבָר
כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ
אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים· (עמוס ג)

הנביא אשר היה בנוקדים ואשר תמיד התהלך את עדרי מרעיתו בין נאות שדי ומשכנות היערים, הוסיף בתחלה משל על משל מדברים המתהוים יום יום בשדות הרועים: מהליכת שני עוברי אורח אשר יראו לפעמים נוסעים אחדים דרך יער בודד; מנהמת ארי וטורף היושב במערות סלע למו ארב; מלידת צפרים אשר ילודו בין סבכי חורש· ואחרי כן יוסיף עוד משל אחד מתקיעת השופר אשר בו יתקעו בערי ארצות המזרח בעת כי יולך איד פתאום בעיר, ואשר לקול פחדו הנשמע למרחוק יחרדו הרועים והאכרים הנפוצים עלי מלאכתם סביבות העיר, וימהרו יחדיו העירה למען הציל אחיהם מתגרת פגע —

ומשולל נעים · כי מדרך המליצה הוא לצייר משיג מה בעצם, בדמות אליו עצם אחר השונה ממנו בטבעו, והדומה אליו במשיג זה, כמו :

אָדָם יְלוּד אִשָּׁה
קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז
כְּצִיץ יָצָא — וַיִּמָּל
וַיִּבְרַח כַּצֵּל וְלֹא יַעֲמוֹד · (איוב יד)

חֵן — עָם כְּלָבִיא יָקוּם
וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא
לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף
וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה · (במדבר כג)

הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי
וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ
הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל · (ישעיה מ)

והנה כאשר יוצא דמיון על שלילת מקרה או משיג מה בעצם הנמשל, יבוא המשל במליצה העברית תמיד על דרך שאלה ובמאמר מחייב · כמו :

הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵקוֹ
וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה?
אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים
וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה?
כֵּן הַבָּא אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ · (משלי ו')

הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ?
מֵרַחֵם בֶּן בִּטְנָהּ? —
גַּם אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה
וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ · (ישעיה מט)

הילכו

הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן
וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ
קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ
אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ
קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה
וְעַל סוּסִים יִרְכָּבוּ
עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה
עָלַיִךְ בַּת צִיּוֹן · (ירמיה ו"ו)

ובתלילות ישעיה בל ידע החיל הזה יגיעת אנוש בעמלם אשר יעמולו, ועם אדם לא ייעפו במרוצת עוז אשר ירוצו יומם ולילה; אף בל ידעו שנה כל עת היותם בדרך, כאלו לא עיני בשר להמה, וכאלו אין בעפעפי אנוש הלקם, תרד התנומה מהם עד בואם אל מחוז חפצם — ולא לבד מכושלים ונחשלים יכללו, אשר כפי הטבע רבים יהיו במחנה רב הנוסעים למרחקים; כי אם בל יקרה אף אל אחד מהם מקרה קטן אשר לרגעים יקרה אל איש יושב בית, כהפתח האזור או כהנתק שרוך הנעל ·

אֵין עָיֵף וְאֵין כּוֹשֵׁל בּוֹ
לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן
וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר חֲלָצָיו
וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו · (ישעיה ה)

הַדִּמְיוֹן או הַמָּשָׁל

(גלייכניס). (Comparatio).

דע! כי כח השופט אשר בנפש האדם, יפעל על שני דרכים המתנגדים בענינם · כי לפעמים ידרוש בעצמים הדומים זה לזה לפי טבעם, למצוא הבדל מה ביניהם; ולפעמים ידרוש בעצמים השונים זה מזה לפי טבעם, למצוא דמיון מה ביניהם · והנה כפי טבע שלמות הנפש, תרב חדילות כח השופט אשר בקרבה לפעול על דרך זה או על דרך האחר; (ועל המעט אשר תחרץ נפש אחת לפעול בתכלית השלמות על שני הדרכים האלה יחד) וכל עוד אשר תגדל יכולת כח השופט בנפש האדם למצוא דקות הבדל מה בין עצמים דומים, תגדל הכנתו להיות חוקר נאמן מבין באמתות כל דבר חכמה; ואמנם כל עוד אשר תגדל יכלתו למצוא דמיון מה בין עצמים שונים, תגדל הכנתו להיות מליץ

ומשורר

זכריה יצייר את נועם עתות המשיח, בשלות גוים אשר תמשול אז עד אפסי ארץ; כי יכרתו מרכבות מלחמה, וקשת וחרב ורומח לא יזכרו עוד בלאומים —

וְהִכְרַתִּי רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם
וְסוּס מִירוּשָׁלַיִם
וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה
וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם
וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד יָם
וּמִנָּהָר עַד אַפְסֵי אָרֶץ׃ (זכריה ט)

וישעיה באחת מליצותיו המליצות את נועם העתות האלה, ישבית גם אכזריות חמה מלב החיות הטורפות ומשפחות זוחלי עפר · כי כפיר ליודו יעזוב זאב ערבות את הררי טרף, ורבץ כאות דשא ישים מרעיתו עם שה וכבש; לנמר עז ימתק אך עשב וחציר, ועם גדי ותיש ידלוג אחד יצוד הרים; האריה ימאס בשר טרף, וכבקר רק ישמח עלי אבוס; פרה ודוב אשה את אחותה תעזורנה, לנהל את ילדיהן על מרבצי נאות דשא · גם קן יהיה לחמת נחש, ומני פתן ולפעוני תגשה הסיבה לנצח; כי עתה יהיו לשעשוע יונק, ועתיק שדים ישחק בם כצפור ·

וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ
וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ
וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּיו
וְנַעַר קָטוֹן נוֹהֵג בָּם
וּפָרָה וָדוֹב תִּרְעֶינָה
יַחְדָּיו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן
וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן
וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חוּר פָּתֶן
וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי
גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃ (ישעיה י"א)

ירמיה יצייר את חיל כשדים, הבאים ללכוד את ארץ יהודה, כחיל עצום אשר בל יחת מפני פחד, אך ישמח וירוץ לקראת נשק —

הנה

והנה נשגב לאיד יום שלל כזה במליצת ישעיהו! — נכה רגלים חיש יעוף לבוז את מחנה האויב כאמיץ גבורים, וכל כושל ורפה כח יעוט במדוותו לטרף כגבור חיל; כי שמש מרפא תזרח ביום השלל אל כל יושבי עיר הקודש, ואין איש מרבבות אנשי העיר הגדולה הזאת, אשר תחזקהו חולי ומדוה, מלאכת לבוז במחנה האויב · אף זה הוכה תימים רבים עלי משכב, ישוב פתאום לגבורת עלומיו, וזה שוכב כגוע במכאובים עלי ערש, יקלו נגעיו פתאום, כבעותי חזיון לילה אשר יקלו תהקיץ; כי נשא ה' לעון העם היושב בעיר הזאת, וסר כל נגע וכל מחלה אשר שם בהם נקמתו על מריים וזדונם הקשה —

אָז חֻלַּק עַד
שָׁלָל מַרְבֶּה
פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז
וּבַל יֹאמַר שָׁכֵן: חָלִיתִי!
הָעָם הַיּשֵׁב בָּהּ
נְשֻׂא עָוֹן · (ישעיה ל"ג)

נחום בהנבאו על מפלת המלך הגדול מלך אשור, יגייד איך כל בני תבל ישמחו לשמע שברו יען הרע אל כל מתי חלד ·

אֵין כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ
נַחְלָה מַכָּתֶךָ
כֹּל שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ
תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ
כִּי עַל מִי
לֹא עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד? (נחום ג')

ובהנבאות ישעיה על כליון בבל, לא לבד גוים ישמחו לקול מפלתה, והאתן לאמים ישישו לשמע שברה; אבל גם ברושי היער ידעו ביום אידה, ויום משוש יהי יום מהפכתה אל ארזי לבנון; כי לפנים כלמו היו אלי גרזן מלך בבל המשחית, אשר יצתה רוחו למלאות פני תבל זיק, ולהכין מצודות עד אין קץ ·

גַּם בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ לְךָ
אַרְזֵי לְבָנוֹן:
„מֵאָז שָׁכַבְתָּ
„לֹא יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ · "

אַקְדִּירִם עָלֶיךָ
וְנָתַתִּי חוֹשֶׁךְ עַל אַרְצְךָ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה — (יחזקאל ל״ב)

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה
וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם
וְהַחֲשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר · (עמוס ח׳)

ישעיה יצייר ביום רעה המאורות חשכים בעלם נאתם על פני תבל·

חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ
וְיָרֵחַ לֹא יַגִּיהַ אוֹרוֹ · (ישעיה י״ג)

ומה נורא ציור כזה! — **חשך השמש בצאתו!** — הארץ וכל אשר עליה עודם לוטים במעטה עלטה, עוד לא הגיע שחר חכלילי עינים על פני חלד היושבת קודרנית, העומדים לבוקר פניהם קדימה, שואפים להתענג בבכורי יפעת תבל; והנה ממוצאי קדים גוף אפל נורא עולה על פני הארץ, יאלה בעצם גלגלו תבנית פלגי אופל הרקיע, לרוב חשכתו המלבנת חשכת ליל — והבן!

יחזקאל יצייר את בזיזת מחנה אויבי ישראל, בקריאת שמות כלי הנשק אשר יבזו בני ישראל לבוז, ואשר יהיו להם די בער לשנים רבות עלי תנור וכירים·

וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל
וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה
בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח
וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים
וְלֹא יִשְׂאוּ עֵצִים מִן הַשָּׂדֶה
וְלֹא יַחְטְבוּ מִן הַיְּעָרִים
כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ אֵשׁ
וְשָׁלְלוּ אֶת שֹׁלְלֵיהֶם
וּבָזְזוּ אֶת בֹּזְזֵיהֶם · (יחזקאל ל״ט)

ומה

יחזקאל בציירו את כליון אדום, יציירנו בחרבן הערים ושממת הארץ מאין עובר ושב׳

הִנְנִי עָלֶיךָ הַר שֵׂעִיר!
וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ
וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה
עָרֶיךָ חָרְבָּה אָשִׂים
וְאַתָּה שְׁמָמָה תִהְיֶה׳ (יחזקאל ל"ה)

ומה מאד הפליג ישעיה ממנו לצייר את כליון ארץ אדום! — מוקד אש תהיה כל הארץ עד עמקי תחתיותיה, ולמולאי יקוד לוהט תתהפך העדינה מקלה אל קלה; אבניה תהיינה מאכולת להב, ורגביה פחם לגחלים. הרריה ימסו לנהרי נחלי אש, ועמקיה יוצו ליגלי שלהבת׳ גם נהרותיה השוטפים בגאון זדתי מימיהם, עתה למקור להבות יהיו בהתהפכם לזפת בוזל׳ לימים רבים תגע עדי שמים משאת להבותיה, לדור ודור יעלה עמוד עשנה עד שחקים —

וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת
וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית
וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בּוֹעֵרָה
לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה
לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ
מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב
לְנֵצַח נְצָחִים
אֵין עֹבֵר בָּהּ׳ (ישעיה ל"ד)

רוב הנביאים יציירו יום צרה כיום חושך, בכסות עננים את פני מאורי שחק, או בהתאפל המאורות בעצמם בחלי השמים׳

וְכִסֵּיתִי בְּכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם
וְהִקְדַּרְתִּי אֶת כֹּכְבֵיהֶם
שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ
וְיָרֵחַ לֹא יָאִיר אוֹרוֹ
כָּל מְאוֹרֵי אוֹר בַּשָּׁמַיִם

אקדירם

כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא
וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ
וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר
וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה ·

אֶפְתַּח עַל שְׁפָיִים נְהָרוֹת
וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת
אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם
וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם
אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה
וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן *)
אָשִׂים בָּעֲרָבָה
בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּיו

הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ
עַתָּה תִצְמָח הֲלֹא תֵדָעוּהָ
אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ
בִּישִׁימוֹן נְהָרוֹת
תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה
תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה
כִּי נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם
נְהָרוֹת בִּישִׁימוֹן
לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי · (ישעיה מ׳, מ״א, מ״ג)

יחזקאל

*) ראה נא והתבונן בעומק מחשבות הנביא! אשר יוסיף פלא עלי פלא במליצתו ובהשגתו · כי מלבד פלא שתלה עליו יפי ענף ומקום לא יעלה בו כל צמח, יקרא הנביא גם אל מקום אחד מיני עצים שונים הנבדלים מאוד לפי מקומות מולדתם; כי את עצי ארז וברוש אשר מכורותיהם הם הרי הלבנון במקום דין הכפור והשלג, יתרועעו כפי ציור הנביא עם עץ שמן אשר מחום לא יגדל כמו עליהו על פני הר העומד קדמת ירושלים · ואל עץ הדס אשר מולדותיו הם שדי ארץ ערב הנהרים ומי פורת, חבר ישים ההדס אשר גאה יגאה אך במקום מפעת מים ·

יְהוָה מָלָךְ — יִרְגְּזוּ עַמִּים .
יֹשֵׁב כְּרוּבִים — תָּנוּט הָאָרֶץ · (תהלים צ"ט)

במליצת תהלים תרגז ארץ ונבייה מתלאה הדר כבוד אל, בהופיעו בדבבות מרכבות תפארתו, כהלך עלי ארץ; ובמליצת חבקוק, כמעט עמד אלוה עלי ארץ והיא נמוטה, כמעט ראה עלי משפחות לאמים והם התחלחלו · ולזאת היא נשגבה ממליצה היא בשיר צ"ט; אבל בענין תפארת ערך חלקי המאמרים יתר שאת למליצת השירה הנזכרת, המחולקת כל מאמר לשני נושאים ·

מליצת ישעיה נשגבה
ממליצת שאר הנביאים

והנה בטרם אכלה לדבר מהנשגב, אעירך עוד הקורא הנעים! על יתרון השגב אשר למליצת ישעיה על מליצת שאר הנביאים; ואך איזה משלים אעתיק הנה מהענין הזה לפניך, ואם בעל נפש אתה תדון מהמה על האחר ·

ירמיה יצייר הליכות פזורי ישראל בהקבצם יחד לעת הגאלה אל ארץ נחלתם, דרך ארצות נחלי מים ומסלות ישרות, אשר יוליכם אלוהיהם שמה, לבל ייעפו ולבל ינהלו ·

בִּבְכִי יָבוֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם
אוֹלִיכֵם אֶל נַחֲלֵי מַיִם
בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ
כִּי הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב
וְאֶפְרַיִם בְּכוֹרִי הוּא · (ירמיה ל"א)

וישעיה הנשגב ממנו בלעיוניו, יצייר, מסעות הגאולים דרך מדבר ציה, מקום אין מבוע כוזבים שמה ואף אין מסלול ודרך ישר; ובכל זאת לא יכשלו ולא יחדו מני כמאה · כי גואלם יבו אל הררי ארץ נוראה: שחו! ואל העמקים יאמר: התנשאו! יתן אומר אל ארחות עקלקלות — ויישרו, ואל תהו לא דרך יציף מלתו — ויהי למסלה · גם יבו אלי שפיים במדבר: הוליאו נהרות! ואל עמקי ישימון יאמר: הזילו נחלי עדנים! גם יקרא כל הדר לבנון אל ארץ ציה, מבחר ארזים וברושים יעלה על שפת נחלי ערבה; למען החסות מסורב כל נפש עיפה, וכל נחשל ורפה כח בצל דליותיהם יתענג ·

כמה נהפכים ונעים אחרי רצונו; ולכן אלוה כאחד הוא את מעשהו רגע אחד, כמעט ירצה אלוה גשמים והסערים הגדולים כבר נהיו בארץ· והנה ציור בזה המשורר את מהרת היות רצון אלוה למעשה אם לחסד אם לשבט, יותר מאשר תצוייר על ידי אמרות אלף·

ומעלות כל מאמר קצר כאלה המורכב משני פעלים, הוא להחלק לשני נושאים; כי בזה ישגב כח הרעיון יותר מאשר יבואו שני הפעלים יחד על נושא אחד, כאשר יבין כל משכיל· על דרך משל מאמרים

הַמַּבִּיט לָאָרֶץ — וַתִּרְעָד
יִגַּע בֶּהָרִים — וְיֶעֱשָׁנוּ *) (שיר ק"ד)

אם יושם נושא אחד לפעל **רעוד** עם הפעל **נבט**, וכן לפעל **עשן** עם הפעל **נגוע**, לאמור:

הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָדֶנָּה
יִגַּע בֶּהָרִים וַיֶּעֱשָׁנֵם

הלא תחלש אז עוז המליצה, ואין ערכה יגדע מאוד·

הֵן יַעְצוֹר בַּמַּיִם — וְיִבָשׁוּ
וִישַׁלְּחֵם — וְיַהַפְכוּ אָרֶץ· (איוב י"ב)

ובשיר קמ"ז

יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ — יִזְּלוּ מָיִם׃

מה רבה תפארת תכונת המאמר השני על הראשון!

ובתפלת חבקוק המשגבה (אשר מליצות רבות תמצאנה בה בדמות מליצות שירי תהלים) נמצאים שני מאמרים קצרים נשגבים מאוד, הדומים בעניינם לשני מאמרים בשיר ל"ע·

עָמַד וַיְמֹדֶד אֶרֶץ
רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם **) (חבקוק ג')

יהודה

---

*) הברק המלהיב נראים לפני בוא הרעם המרעיד ארץ, יצוייר בפי המליץ כתנועת אלוה; ואם ירד ארצה יצית הרים ויעל-מהם עשן מני יער, יצוייר כאן אלוה נוגע עדי ארץ·

**) המליצה הזאת קרובה באין ערכה הנפלאה לזאת שמליצות הנכבדות אשר להָרציוס ראש משוררי הרומיים:

Cuncta supercilio moventis. Hor. L. 3. Ode 1.

בעמקי מצולה את אוניה הנודד על פני ימים · לא כן בשירת קודש! לשמע אמרת אל אחד, רגע תקים הסערה! **ויאמר ויעמד רוח סערה —** והנה נשגב לציר מעשי תוקף השער! אשר הפליא המשורר לצייר לנו אך בארבע מלים ציור שלם עד מאוד! **יעלו — שמים, ירדו — תהמות.** וכן ציור מראה פני יורדי הים בעלם שאית השער, אשר יצייר לנו במאמר **וכל חכמתם תתבלע***) (החכמה הנכרת במראה פני כל אנוש חי, היא כאלו נבלעה בבשרם; כי מרוב הפחד והבהלה ירד הדם מעל פני עורם אל מצפוני הבשר, ובזה סר צלם בעל שכל וחושב מחשבות מעל פניהם ונדמו כמתי עולם) וכן מה נשגבה ההשתנות הפתאומית מסערה לדממה, כצעוק יורדי מצולה לאל מושיעם! — לא נשמע בעדם קלות השער, את גערת שר המים הזועף בחמת אפו עם הרוחות הזידונים, על העבירם את ים מנוחתו, כבהבלי שירי היוונים והרומיים — לא כן! כי אם ברצון אל אחד, רגע יקום מתוך חרדת השער הנורא שקט לא ואף נעים; פתאום יהפך המון רעש הרוח, לקול דממה לוחשת המענגת כל אוזן:

וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם
יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה
וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם·

ובשיר ק"ז המלא חן ונועם על כל גדותיו, נמצא גם כן מליצה פלאה, הנשגבה מאוד לקורא אמריה·

תִּתֵּן לָהֶם — יִלְקוֹטוּן
תִּפְתַּח יָדְךָ — יִשְׂבְּעוּן טוֹב
תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ — יִבָּהֵלוּן
תֹּסֵף רוּחָם — יִגְוָעוּן
וְאֶל עֲפָרָם יְשׁוּבוּן·

מה מאוד העמיק המשורר להשמיע בפעליו **ילקוטון ישבעון** וכו' את אות החבור; כי לא כדרכי בני אנוש דרכי אלוה· מעשי בן אנוש הן

המה

---

*) ההבדל בין דבר הנבלע ובין דבר המתבלע, הוא, כי דבר הנבלע יעשה בו הבולע מעשה למען בלעהו, כאדם הפוער פיו לבלע את האוכל; ודבר המתבלע הוא נבלע מעצמו בתוך העצם הבולע, מבלי אשר יעשה זה מעשה מוחש, כמים הנשפכים על פני הארץ, שהם מתבלעים בעפר· וכן מרוב בשלם יתבלע דם העוף אל תוך הבשר·

ישעיהו, בהיות עליו יד ה' להראותו איך לשוא יגעו כל העמים עבדי אלה אשר כי יתאספו יחד לגדע קרן בית דוד, הפליא לבשר את ריק יגיעת העמים האלה, במאמרים קצרים ונשגבים אלה:

רֹעוּ עַמִּים! — וָחֹתּוּ!
וְהַאֲזִינוּ כֹּל מֶרְחַקֵּי אָרֶץ!
הִתְאַזְּרוּ! — וָחֹתּוּ!
הִתְאַזְּרוּ! — וָחֹתּוּ!
עֻצוּ עֵצָה! — וְתֻפָר
דַּבְּרוּ דָבָר! — וְלֹא יָקוּם
כִּי עִמָּנוּ — אֵל (ישעיה ח')

מלבד הקוצר הנפלא אשר במאמרים האלה, ומלבד חין ערך הסבת הדבור אל גויי ארץ, אשר תצייר את עוז רהבת נפש הנביא, ואשר תנשא את המליצה במאמרים האלה מאד מאד; עוד הפליא הנביא לשים הפעלים **חתת***) בצווי תחת העתיד, למען צייר בזה על אופן נשגב, איך רגע יאבדו העמים בהתקשרם יחד, ואיך כליונם נקשר הוא בקשר אמיץ את התחברם — והבן!

ולשירי תהלים יתר שאת בענין הקוצר במליצות הנשגבות — ומה רבה תפארת ציור סערת הים בשיר ק"ז, אשר צייר לנו המשורר במעט מלים ורב חמדה! —

וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה
וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו
יַעֲלוּ — שָׁמַיִם, יֵרְדוּ — תְהוֹמוֹת
נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג
יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר
וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע

הציור הזה נעלה על הציורים הנמצאים כדמותו בשירי היונים והרומיים; שמה תכרע לפני בוא הסער, מלכת השמים לפני שר הרוחות, בהתחננה אליו, אשר יוציא את סערותיו ממערות כלאם, למען הטביע בעמקי

---

*) שרש **חתת** מורה אף על כליון ושבירה, כמו שבט הנוגש בו **החתות** (ישעיה ט'); וזו היא הוראתו במאמרים האלה.

וכמו כן נפלא ציור נצחות אלוה אשר לב כל חכמי תבל לא יכילנה, במליצת ישעיה הקצרה והנשגבה עד מאד·

כֹּה אָמַר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וְגֹאֲלוֹ יְהוָֹה צְבָאוֹת
אֲנִי — רִאשׁוֹן, וַאֲנִי — אַחֲרוֹן
וּמִבַּלְעָדַי — אֵין אֱלֹהִים (ישעיה מ"ד)

איככה נפתח המבוע, מבלי היות נסתם מקדם?' ואיככה החלו מימיו לרוץ מבלי אשר עמדו מני אז? איכה נהיה קו החבל באין לו קצה? ואיכה נמתחה היריעה באין לה אפסים? איכה יהלך לפניו המהלך מבלי אשר יעתק ממקור? ואיככה יצעד הלוך וצעוד מבלי אשר יזח ממעמדו? — בן אנוש! חדל מחקור ואך השתומם! — **אני - ראשון, ואני - אחרון, ומבלעדי - אין אלהים·**

וכן עמוס הנביא, בצייר קצות דרכי אלוה הנשגבים, במליצה קצרה נעימה עד מאד·

כִּי הִנֵּה
יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ
וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ
עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה
וְדֹרֵךְ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ *)
יְהוָֹה צְבָאוֹת שְׁמוֹ· (עמוס ד')

ובמליצה אחרת·

עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל
וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת
וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ
הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם **)
וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ
יְהוָֹה שְׁמוֹ· (שם ה')

*) מקום העננים שמעל לארץ באויר בפי המליצים כמדרך רגלי אלוה·
**) ציור מנחת הגשם, הנופל כארץ מהאדים אשר עלו מן הים·

וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם
מֹשֶׁה עַמּוֹ
אַיֵּה הַמַּעֲלֵם מִיָּם?
אֶת רוֹעֵה צֹאנוֹ
אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ
אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ?
מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה
זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ
בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם
לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם
מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר
לֹא יִכָּשֵׁלוּ· (סס ס"ג)

הרעיונות הנשגבים
יצוירו בקוצר מלים·

מדרך כל מליץ נאמן הוא, אשר יצייר את רעיונותיו הנשגבים במעט מלים, ויותר אשר תמעטנה אמרותיו בענין הנשגב, יותר תגדל המליצה בו כי ברבות הדברים ימעט עוז הרעיון, בהלום אמת אחת עולם פעלתו בנפש · והנה בענין זה יתר שאת למליצה העברית על רעותיה, ותאות יתרון קוצר שפת עבר על שאר הלשונות; וכבר התפלא אחד חכמי הגוים הקדמונים*) על רוחב לב כותב תורתנו, אשר ספר הויה כוללה במעשה בראשית אשר ישתאה עליה לב אנוש מדי זכרו אותה, במאמר קצר מאד מאד·

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר·

איפה התחבא עצם האור לפנים? איככה התחולל מראש אופל בהו? איככה נפוצו טוהר פלגיו ממרומי שמים עד שפל ארץ? איפה שכנו לפנים כל המון צבעים אשר התילדו כלם כאחד בהגלות האור? מתי התחלקו הצבעים האלה למשפחות ממשפחות שונות? — פתאום קמו ותהיינה כל הנולדות האלה! בעוד רגע! — **ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור·**

וכמו

*) לונגינוס היוני, במאמרו על הנשגב·

אֲנִי יְהֹוָה רִאשׁוֹן
וְאֶת אַחֲרֹנִים אֲנִי הוּא· (ישעיה מ״א)

מה נשגבה המליצה הזאת המציירת תהלוכות אל נאדר בדורות הראשונים וקורותיו! תהלוכות וקורות אשר בהם נאדר אל! — מה רב הון ערך מלת **העיר**! אשר בחרה הנביאה תחת מלת **הוליך** או **הביא** למען צייר לנו את ימי העברות אלה, בהלוך כל גויי ארץ אחרי התהו, בימי תרדמה ותנומת כסל, באין אור דעת· והנה יתאר את האיש הנבחר אשר עזב ארץ מולדתו ללכת לקרוא בשם ה׳ עד מרחקי ארץ, באמור **צדק יקראהו לרגלו**; כאלו הצדק אשר השגב אחור בימים ההם מבני תבל, קראהו ללכת לרגלו, למען הוכיח גוים ולאמים על דבר עזבם אותו, ולהלל בקהל עמים אוהבי כזב ומדוחים, את טובו ואת יפיו — ומה מאוד הפליאה הנביאה לצייר את מהירות נצחון בחיר הצדיק! בדמותו הליכות חרבו וקשתו אל הליכות העפר והקש המתעופפים נגד מהרה במרחבי רקיע בהנדפם לפני הרוח· ומי פעל כל אלה? **קורא** הדורות מראש — כל דורות בני אדם אשר היו ואשר יהיו עד קץ כל הימים, יצויירו בפי המליץ הנשגב כערוכים כלם מראשית ימי הבריאה לפני אל יוצרם, אשר אחד אל אחד יקראם אלה בהגיע תור עתם למלאות פני חלד·

והנה המעשים הגדולים והנוראים אשר נעשו לעם ישראל בעת צאתם ממצרים ועדי נסעם דרך המדבר, נשגבים המה מאוד מאד ערכם, מפאת היותם יוצאים ממנהג הטבע ומן המורגל בבני אדם, וכמוהם לא נראו בכל הארץ ובכל הגוים· ובהיות כי הם נעשו בראשית ימי הוסד האומה, ובתחלת היותה לעם מכונן ונבדל; לכן פי שנים בהשגב עליהם, במליצות הנביאים ומשוררי קודש אשר קמו ימים רבים אחרי זה — ואין כישעיה מפליא לצייר הנשגב המשנה הזה·

עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֹז
זְרוֹעַ יְהֹוָה!
עוּרִי כִּימֵי קֶדֶם
דֹּרוֹת עוֹלָמִים!
הֲלֹא אַתְּ הִיא
הַמַּחְצֶבֶת רַהַב מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין
הֲלֹא אַתְּ הִיא
הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם רַבָּה
הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי יָם
דֶּרֶךְ לַעֲבוֹר גְּאוּלִים· (ישעיה נ״א)

בגן נשירי תהלים:

אֱלֹהִים בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ
אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ
פּוֹעַל פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם
בִּימֵי קֶדֶם
אַתָּה יָדְךָ גּוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ וַתִּטָּעֵם
תָּרַע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם • (תהלים מ"ד)

הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי
הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי פִי
אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי
אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם
אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם
וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ׃
לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם
לְדוֹר אַחֲרוֹן — (תהלים ע"ח)

מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח
צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ?
יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם
וּמְלָכִים יַרְדְּ
יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ
כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ
יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם
אוֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא •
מִי פָעַל וְעָשָׂה? —
קוֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ

אני

הַשַּׁחַר עָלָה לְמוּלוֹ
רָאָהוּ וַיֵּבוֹשׁ
כִּי בְּטֶרֶם בּוֹקֶר הִשְׁכִּם
עָזַב הֵיכַל כִּבְרוֹ.
וַיִּבְחַר מֵעֵדֶן מַחֲמַדָּיו
הִתְנוֹדֵד בְּנֶשֶׁף לַיְלָה
כַּעֲבוּר שַׁדַּי בְּמַאְפֵּלְיָה
בִּקַּחְתּוֹ מִמְּצָרִים נָקָם.

העתות הראשונים וקורותיהם בין הענינים הנשגבים יחשבו.

גם העתות הראשונים וקורותיהם אשר עברו לפני עת היותנו ימים רבים, גם המה בין העניינים הנשגבים לנו יחשבו; כי המרחק הרב אשר בינם ובינינו בזמן הוא ישגיב אותם אל דמיוננו, כאשר ישגב לעינינו כל דבר הרחוק ממנו בגובה רקיע. וכאשר נמצא משל מזה נשגב מאוד במליצת לא — קם — כמוהו.

זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם!
בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר!
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ
זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ.
בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם
בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַצֵּב גְּבֻלוֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (דברים ל״ב)

פַּחַד קְרָאַנִי וּרְעָדָה
וְרוֹב עַצְמוֹתַי הִפְחִיד
וְרוּחַ עַל פָּנַי יַחֲלוֹף
תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי· (איוב ד)

בטרם אחל לספר את המראה אשר היה לו, יצייר על אופן נפלא את שלות ודממת ליל, למען מלא את נפשנו פחד ורעדה — והנה יתאר את התרדמה כמלך השקט והמרגוע המתעב כל שאון ורגש והכופת בעבותי לילה כגבור עריץ את בני אנוש לאסרם בעבותותיו עלי משכב, לבל יפריעו את הדממה אשר פשטה עלי ארץ· וכאשר דממה תבל ומלואה באחד הלילות תחת חבלי תנומות, נגנבה אליו דבר, כי אזנו היתה כגנב; ובעת אשר שבתו יתר חושיו מפעול פעולותיהם, תחת שבט עוז התרדמה המולכת; היא לקחה לה בסוד מאפל ליל קול קריאת הפחד והרעדה, אשר יצויירו כפני המלך היושב בעומדים סביב למטתו וקוראים אליו למען העירהו משנתו, כי ירעישו את עצמותיהו ברעש הרוח אשר יעבירו על פניו — **פחד קראני·**
ורעדה ורוב עצמותי הפחיד·

והלא תראה כי גם לאזני הולם הפעמון תחרד מעט נפשנו בעצם שקט הלילה; וזה, יען כי השקט והדממה יסובבו אז את הנפש מכל צד, היא איננה מוכנת להרגיש קול החזק מעט, וקול צליל הפעמון יבהילה אז יותר מאשר תשמע רגשת המון רב בעצם היום· ואף כי ציורי מעשים גדולים הנוגעים בעת מרגוע הלילה יחרידו את הנפש מאוד וימלאוה כלה השתוממות — ומה נשגבה מליצת החכם ר' יואל בר"יל בתחלת שירתו אשר שר על התאוד מלכנו הגדול למלחמה —

הַחֹשֶׁךְ כִּסָּה פְּנֵי תֵבֵל
גָּמוּ כָּל שׁוֹכְנֶיהָ
שָׁאוֹן וּנְכֵה רוּחַ יַחְדָּיו
כְּמוֹ תַרְדֵּמָה יִתְלַכָּדוּ
פְרִידְרִיךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ
וּשְׁלוֹם עֲבָדָיו יִדְרוֹשׁ
אַף חוֹבֵב בְּרִית עַמִּים
וְאֶל קְצוֹת אָהֳלֵיהֶם יָשִׂים עֵינוֹ

דממה על דממה, חושך על חושך; הם יכתירו את נפשנו בתחלת הספור וידגיזוה עד היסוד בה; ואחריהם רעש אחר רעש, להבות אחרי להבות —

עלי מדבר ארץ נוראה הופך ללהות ליל, אופל שאנן בפגוש את שקט ליה, איש אלהים ההולך לבדד בין מחשכי דומיה, כהליכות אל אחד בין אופל בהו לפני היות ארץ ושמים, אף הוא יש לנוח בירכתי מערה, וחרדת דממה תתמול מסביב — פתאום תהלך הדממה הנוראה הזאת מרעש קול ה' המדעים לאמור: **מה לך פה אליהו?** — קול פחדים זה נשמע אך כממרחק, כדמיון זעפת הרעם בראשית התקדר השמים ביום להט קיץ; עוד מעט, ועל אגדת רוח גדולה מתעופפת וקדרה דעמת קול אלוה אדיר וחזק תגדל איוכה: **צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה!** — עתה יתפלצו כל מצוקי תבל.

יתמודדו הרים כשכור, וסלעים ככלי חרס יתפוצצו, ינתקו ארזים כפתיל הנעורת. ואלונים כקנה דלה ישברו; גם תהומות הארץ ומעמקי רגבים לחרדת קול אלהים יחילו, יהמיון ברעדה, כהמות גלי ימים בעת תדכאם חמת הסער. מרעדת תהומות הומיות יבקעו מעינות, אשר ישטפו כהרי נחלי לבנות מתחתיות ארץ השמימה — עדי תלאינה כל גלודות ארץ מכובד חלחלה אשר הסיעתם מסדרי מערכת עולם; וכאדם באפום כחותיו מרוב בהלה החובה בעצמותיו, ישפל קול גבהתו, ואמתו תשח כאבלת דובר מעפר; כן עתה תתפלץ תבל בלאט, ועמודיה בקול — פריסית ידבזון — והנה נעים קול ה' יתבד בנחת עלי ארץ ומלואה, לשמע חסדו תשקט, חלף מחרדתה, הדר תבל רגע ינתן לנשמות, והנכנסות פתאום במכונם ינועו, כי הוא יתן אומר — ועולמות — מאפס יקראו; הוא ידבר רגע — ועולמות לאפס ישובו.

השכבת ודממת ליל תשגיבינה את ספורי המליצה.

ויען כי המון מעללי בני האדם ואלות מפעלותיהם יחדלו אך בעוד יומם, ובדלדת החושך על הארץ תחדל רגשת מתי חלד, יכלאו יגיעי כח בחדרי בתיהם, ומתי עולם ינוחו עלי ערש; לזאת ישגיבו קשבת ודממת ליל את ספורי המליצה מאוד. כי נפש האדם אשר מנעוריה בל למדה לדמות לה רגש פעלות לעתות בלילה, תשתומם מאיד מעשים ופעלות נהיות בעת האופל והשקט — ומה נשגב ציור מחזה הלילה במענה התימני בספר איוב!

וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב
וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ
בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה
בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים

המתנפלות לטרוף במר מכת רוחם) ושן הבהמות האכזריות המכלה ומאבדת ביקוד להט הזעם, עם החמה הגדולה אשר לוחכי עפר כמאבדים אבירי תבל רבע בעברת נגעתם; ויתארם כמלאכי רעים אשר ישלחם אלוה ביום תוכחה נגד רשעי עמו — ומה נפלא ציור החרב והאימה, אשר יצויירו כשני אויבים אכזרים הבאים העירה למען שכל אותה מאת כל יושביה יחד; זו תדרוך על מתי מדומי קרת, למען הכחיד כל הנמצא שמה, וזו תתגנב לבוא בין מסגרות חדרי חדרים למען המית כל הנספה — וכן רב אין ערך השמות **יונק עם איש שיבה** אשר בחרם המשורר תחת השמות **עולל עם איש זקן,** כי בזה צייר לנו את העולל מהפך מתאוש לאות בעלם תענוגיו על שדי אמו, ואללו נוטה למות דמם איש זקן המלבין משלג שערותיו׳

וספור מראה אליהו בהר חורב הנמצא בספר מלכים, אף כי לא חברו בו ידי המליצה לפארו בהדר עדייה, נשגב הוא כאחת המליצות הנכבדות אשר הטיפו ראשי הנביאים בחזותם, כי נפלא ואף נורא הוא מאוד מאוד׳ ומה עזה הפעלתו בנפש! מדי קראי אותו תשתוממנה אף תעלוזנה כליותי בקרבי׳

וַיֵּלֶךְ—עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב וַיָּבֹא שָׁם אֶל הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ: מַה לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ? וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׳ וַיֹּאמֶר: צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה! וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה—לֹא בָרוּחַ יְהוָה—וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ—לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה—וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ—לֹא בָאֵשׁ יְהוָה—וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׳ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר: מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ? וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת וגו׳ (מ״א י״ט)

מה רבו ומה עצמו הדמיונות הנשגבות הנפלאות בספור הנורא הזה! כנשמת אלוה על פני תבולה ביום הזעף תדכא גל אחר גל ומשברים תפלפן אחרי משברים; כן תאמרות הספור הזה ילחץ ציור נשגב אחר ציור נשגב על פני רעיון, אשר לא תוכל כלכל אותם יחד כי אם תתבונן בין פחדי משוא קדשה — דממה

זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ
וְגוֹרָל לְבוֹזֵזֵינוּ·

אחרי אשר לקח את דמיון רגשת האריג מתפלת דוד (שיר ס"ה) והגעים לכפול ולשלש את הדמיון הזה בדמים נחמדים עד למאוד, לקח גם ציור מחתת האריג וכליונו מתליליתיו (שיר י' א' פ"ז למד), והשלים את התליה במאמרים המליציים רגשת גיל לבבו בדמותו את שבר צוררי ישראל; כי כאלו יורה באצבע על מפלת החללים יאמר: **זה חלק שוסינו וגורל לבוזזינו** —

וכמו כן כורא אף כשגב מאוד, הוא ציור תוכחת ישראל בתפלת לא — קם — כמוהו·

אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת
חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם·
— מְזֵי רָעָב וּלְחוּמֵי רֶשֶׁף —
וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן בְּהֵמוֹת
אֲשַׁלַּח בָּם
עִם חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר
מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חֶרֶב
וּמֵחֲדָרִים אֵימָה
גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה
יוֹנֵק עִם אִישׁ שֵׂיבָה· (דברים ל"ב)

כל הרעות תפוסינה מאוללות חמת אלוה! כל החצים יכלו מאשפת זעם אל עליון! ביום כי ילו את שפטיו הנוראים על ישראל — מה נשגב הציור הזה! — והנה יתאר את חצי שדי היורדים ביום נקם אדנה לאכול את בשר רשעי ארץ ולרוות מדמם, כנוגשים*) מכונך רעב, וכלוהטים מתבערת לאפה — **מזי רעב ולחומי רשף** — ועוד יפליא להגשים את הקטב המרירי, (והוא תשוקת הטרף, המוצלת בבליות הנמר והלביא וכל החיות הקנתפות

---

*) ספס מזי טרטי מסה ונחלפם שסע"ך בזי"ן כנסוג, ורשף סוא שם מליצי ללהב גדול הסורף ויוקד מנפנים כאש אוכלם·

בקדים: **יעופו כנשר חש לאכול** — ואחרי אשר צייר את תנועת ההלכם לאמור כי היא מתוזח לאינרג, באמרו כי עפר הארץ אשר יעל משעטת פרסות סוסיהם השמימה, כעיתו היא אל פאת קדים: **מגמת פניהם קדימה *)**· לקח את דמיונו מהעפר אשר עלה ברעיוניו, לדמות בו השלל הרב אשר יאסוף העם הנורא: **ויאסוף כחול שבי**·

והנה על כל רעיונות הנשגבות האלה רוח חן כפלים שפיכה על ידי מלות בכבדות מאוד אשר הלבים אותן בהן הנביא· ומי לא יבין את חין ערך מלת **וְהַדֵן** אשר בחלק הנביא על הוראת הקלות? כי צייר לנו בזה את הסוס השוטף במרוצתו העזה כפולה ובוקע באויר — וכן חבור שני הפעלים **יבואו יעופו** הבאים זה אחר זה, הוא נעים מאוד; כאלו יתנחם הנביא אחרי הביעו מלת **יבואו** לאמור: מה זאת אמרתי? הפרשים **יבואו**? לא! — **יעופו**! — ומה נכבדו מלות **ויצבור עפר** אשר בחרן הנביא תחת **וישפוך סוללה**, למען צייר לנו בציור נשגב נגד מאוד את קלות לכידת המבצרים מאת הכשדים —

וישעיה צייר על דרך אחר נשגב את קרבת חיל אשור הנורא; ועוד יותר מזה השגיב לצייר את מפלת החיל הזה·

הוי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים
כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן
וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים
כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן
לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם רַבִּים יִשָּׁאוּן
וְגָעַר בּוֹ וְנָס מִמֶּרְחָק
וְרֻדַּף כְּמוֹץ הָרִים לִפְנֵי רוּחַ
וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה
לְעֵת עֶרֶב — וְהִנֵּה בַלָּהָה
בְּטֶרֶם בּוֹקֶר — אֵינֶנּוּ

זה

---

*) קורא הנכון את הספר העולם בפני ספרים מדסלום אזיריסס, על דרך מליצי **מגמת פניהם**. כאלו ילמדו אף ישאפו פני הרודפים הלסוטים במרוצתם, אל הספר הזה; כי שרש **מגמה** כגזר מן פעל גמא ונחשב מו סוף **מגמאה**, אך נחסר האלף והוצלם ··· הנועתק על שתים בלפנים כנסוג בלשון ··· עבר — והנה לקח הנביא את המלים הזאת מספר איוב (ל"ט כ"ד) — ומה נכונו נבנין שמאמר הזה כל המגמרים!

ומוג לבו ומגמו מעיו בקרבו מרוב החרדה׃ (3) על כן הדמיון במלת כָּאֵשׁ אשר בה העיז המליץ להחליט את הברק באמת, כמדמה חמת אלהים הדומה אל האש, לא כאש בפועל *)׃

וכן ציור קול כשדים במליצת חבקוק הוא גדול ונשגב עד מאוד —

וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו
וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב
וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו
וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ
יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל
כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא
מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה
וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי
וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס
וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ
הוּא לְכָל מִבְצָר יִשְׂחָק
וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ׃ (חבקוק א)

מה מאוד הפליא הנביא בעוצם רוח קדשו, לעשות את הציור כלו מתאים מאוד מכל צדדיו! לא דמה את מהירות הסוסים, למהירות זרזיר מתנים או למהירות צבאים ואילים, הקלים מאוד ברגליהם; כי אם למהירות נמרים וזאבי ערב, כלם טורפי טרף, כלם שואפים לדמי רצח׳ ובדמיון הפרשים אחת ירדף ושתים יניס, כן מהירות תעופתם, כן עוד תשוקת השלל הבוערת בקרבם

---

*) אמר המליצה הזאת נמצא בכתבי זכריה באחת מנבואותיו הנאמרו׃ אשר הוסיף גם עוד לצייר את הרעם כקול השופר אשר יתקענו אלוה לעת הזעם

ויהוה עליהם יראה
ויצא כברק חצו
ואדני יהוה בשופר יתקע
והלך בסערות תימן׳ (זכריה ט)

וְהַגְּבָעוֹת הִתְמוֹגָגוּ
וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו
וְתֵבֵל וְכָל יוֹשְׁבֵי בָהּ
לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד
וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ
חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ
וְהַצּוּרִים — נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ

נעים זמירות צייר באחת שירותיו הרוחות והסערות, כמלאכי אלוה יורדים בימי זעם הדלה לעשות את משלחת אדוניהם; אמנם רב ממנו עשה האלקושי, כי במליצתו הליכות אלוה בעצמו הן הנה בשאון סופה וסער *). הסערות החולפות מלעדי עוז המה, משא העפר הרב אשר יגרשו בעולם חילם עדי שמים, הוא אבק רגלי אלוה, ממנו יתהוו העננים המחשיכים את פני תבל. וקול המון בהות זה גערת אלהים, אשר מחרדתו ייבשו כל מקוי מים (ימים), יחרבו נהרות, יבולו צמחי השדה, וכל עלי עדן ישליכו את צבי תפארתם — הרוח שככה ויחדל שאון גערתו, אך קול חמת אלהים ישמע עוד נורא מבתחלה, מבין מפרשי העננים — בתחלה חרבו מפחדו הנהרות ההולכים והנתכים בשבעם מרגע אל רגע, וצמחי ארץ נבולו פתאום אשר מתולדתם הוא לנבול לקץ ימים — אבל עתה הררי עד ירעשו מחרדתו, וגבעות עולם תאחוז פלצות, גם הסלעים מוצקי ארץ ינתצו לרגע, בהגיע קול חמתו מתלקח בנחלי אש הדלה — והנה לפרוע לך הקורא הנעים! את כל חין ערך המליצה הנשגבה הזאת בל אוכל כי הדר תפארתה רב הוא מספר, ורק על שתי אלה אעירך (א) על מלת וְהִתְמוֹגָגוּ אשר בחר הנביא על הוראת

הרעדה למען הפליאה, כי בזה צייר לנו את הגבעות המעידות כאיש אשר נמוג

*) הרעיון הזה לדעתי לקח נחום מדברי איוב שהדבר מאלוה בעליל נעמדת עד מאוד, לאמור:

הן יעבור עלי ולא אראה
ויחלוף ולא אבין לו
הן יחתוף מי ישיבנו ?
מי יאמר לו מה תעשה ? (איוב ט)

כי רוח סער הסוער והחותף נרגיש את הליכותיו ואף נראה את פעולותיו הנוראות, ואותו לא נראה ולא נבין אל מרפסו בעינים —

הרגשת ההשתוממות קרובה אל הרגשת הבהלה׃

דע! כי הרגשת ההשתוממות הנולדת בנפש מציורים נשגבים בפליאה, קרובה אליה מאוד היא הרגשת הבהלה אשר תאחזנו פתאום בגשת אלינו דבר איום ונורא *) כי אף היא תמשול בנפש לחמום את רעיוניה ולשלול את כח הבינה. ובזאת המליצה אשר תפליא לצייר דברים נוראים ונבהלים, היא אשר תוליך בנפש האדם ההשתוממות הגדולה, והיא הנשגבה בכלן — ומה נשגבה מליצת נחום המציירת הליכות עליון עלי ארץ ביום קומו בהדר הנורא לקחת נקם מאת רשעי מתי חלד! — כי הנביא לקח את רעיונו מרוח זלעפות הנורא הנקרא בפי הערביים אַל־שַׁמוּם אשר בלא יבוא ממדבר תימן

בעתותי הקיץ על ארץ ישראל וסביבותיה; חום לוהט יפח בכנפי עזו, מחמתו יבולו פתאום כל שדי תנובות, תתעלפנה כל נאות עדן עם גנות חמד, גם אפיקי מים ייבשו, ומבועי נוזלים יהיו למקום צמאון. ורקיע השמים יחוללו מלהבות זלעפותיו עננים נוראים המלוהטים מיקוד נתר וגפרית, המה יפולצו רעם אחר רעם וברק אחר ברק, עד אשר ירגזו הרים משאונם והגבעות תחשבנה למוט — ממראות הנוראות האלה לקח הנביא את משלו. והנה מאלף הפליאה רוח אלהים אשר דברה בו, לצייר את האיום הנורא הזה! קרא נא — ותשתומם.

יְהֹוָה בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה דַּרְכּוֹ
וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו
גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ
וְכָל הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב
אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל
וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל
הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ

והגבעות

---

* ולשונות שונות מעידים בחכמת קשור מושגי מלותיהן על קרבת הרגשות הבהלה וההשתוממות. כי כן יורה בלשון עבר על ההשתוממות הפעל שָׂעֹר הנגזר משם סער הרוח המחריד, כשם שהתואר attonitus בלשון רומי, הנאמר על אדם משתומם ונגזר משם tonitru הרעם המפחיד; וכן הפעל stupeo בלשון זאת והפעלים astonish amaze בלשון אנגלי, כלם יורו גם על הפחד גם על ההשתוממות. וגם הפעלים שָׁאָה שָׁמֵם המורים בלשון עבר אף על השממון, הוראתם הראשונה היא להורות על כליון הרוח הבאה מפחד ונפלה בלב האדם.

רַעֲשָׁה כָּל הָאָרֶץ
וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ
עִיר וְיוֹשְׁבֵי בָהּ׃ (ירמיה ח)

ובמליצת נעים זמירות ישראל, ציור המון תרועת תבל ותניה ביום כי יבוא אלהים לשפוט את כל הגוים׃

יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ
תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ
נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף
יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ
לִפְנֵי יְהוָה
כִּי בָא לִשְׁפּוֹט הָאָרֶץ
יִשְׁפּוֹט תֵּבֵל בְּצֶדֶק
וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ (תהלים צ"ח)

והנה ידוע כי חושי אנוש הם קודמים בפעלתם לפעלת השכל, כי הם אשר יביאו את המושגים אל הנפש, ויניעוה לחשוב מחשבות ולפעול תכף רעיונות; ולכן נשאיל גם כן מהדברים הנופלים תחת החושים שמות רבים בלשון אל הענינים הנופלים תחת השכל׃ ויען כי יתר שאת לחוש הראות על חוש השמע בעוז ובחדילות, השאילו חכמי המליצה מחוש הראות התואר אשר יורה, על כל מליצה הנפלאה אל הנפש המשכלת, והמגבילה השתוממות אל קרבה, בקראם מליצה כזאת נִשְׂגָּבָה׃ כי השרש שגב מורה על הרוממות, [כמו כְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה (משלי י"ח), ומגדל גבוה אשר יחסו בו אנשי עיר לעתות בבצור יקרא מִשְׂגָּב] ויען כי הדבר הרם ונשא מאוד לעינינו יביא בהשתוממות אל לבנו, הושאל התאר נשגב*) על כל ציור מליצי המוליד בקרבנו ההרגשה הזאת׃

הרגשת

---

*) וכן השם sublime בספרי חכמי העמים אשר יורה על סגנון במליצה, הנשא בלשון רומי היא לסגולות על סגנונם (ערהאבען)׃

עָמְקָה מִשְּׁאוֹל — מַה תֵּדָע? *)
אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה·
וּרְחָבָה מִנִּי יָם· (איוב י"א)

והנה גם בחוש השמע כן הוא; אם יגע על אזנינו קול החזק יותר מאשר הרגלנו לשמוע כפעם בפעם; תשתומם נפשנו מאד, ותפתע פתאום תחלחלה כליותינו מתמהון והשתעדות — קול מים אדירים המתנפלים מראש הצורים בקול שאון נורא — קול המון הרעם המתגולל בין חברת עבי לפידים — קול צוחת אנשי הצבא בקרבתם אל האויב ביום הקרב — כן המה ישגיבו את שירי המליצה מאד מאד·

וָאֶשְׁמַע אֶת קוֹל כַּנְפֵיהֶם
כְּקוֹל מַיִם רַבִּים
כְּקוֹל שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם
קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה· (יחזקאל א)

ומה נפלא במליצת ישעיה לציור המון רעם נורא המפולג קול תחדים על כנפי להבות ברק, היורדים ארצה בין שאון זרמי מים כבירים שוטפים אשמי עָל!

וְהִשְׁמִיעַ יְהֹוָה אֶת הוֹד קוֹלוֹ
וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה
בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה
נֶפֶץ וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד· (ישעיה ל"ד)

וכן במליצת ירמיה לציור נהמת חיל האויב·

מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסָיו
מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו

רעשה

---

*) הנה תראה כי העומק אף הוא נחשב לרעיון נשגב במליצה; יען כי באמת אחד הוא עם הגובה, ואינו נבדל ממנו רק בבחינת המעלה והמטה, ובאשר יבנו הרומיים בלשונם במלה אחת altum כן התואר גבוה כן התואר עמוק, ושמתנגד באמת אל הגבוה הוא השפל לא העמוק·

כמו כן נשתאה בראותנו את השביב הככב אשר ידמה לנו בגדלו ובנהרו, בהר גבוה ותליל אשר נפח בו האל נשמת חיים; או בראותנו את לויתן העקלתון אשר בים. הדומה למראה עינינו כאי נרחב אשר הולך רוח חיים בעפרותיו, ואשר מהליכותיו יתגרשו (כפי ציור מליצת ספר איוב) כל מימי מצולה, כמי הסיר אשר רתח מיקוד אש. אף ילבינו מקצף הגל העולה בגדולתו על פניהם, עד כי יחשוב אנוש אז את הים כאיש שיבה המלבין משלג שערותיו·

יַרְתִּיחַ כַּסִּיר מְצוּלָה
יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה
אַחֲרָיו יָאִיר נָתִיב
יַחְשֹׁוב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה· (איוב מ"א)

גם בגובה יפעל בנפש הפעלה עצומה, בהולידו בקרבה הרגשת התמהון והדוממות — במרום הרים הכינו אבותינו את מקדש אלהים לפנים, למען רומם הדרת תפארתו — במרומי קרת תכונן מצבת איש גבור אשר נפל בשדה המערכה, למען יכבד זכרו עוד בפי דור אחרון — במרום כסא גבוה ישב המלך ביום שבתו לדין עמיו, והמלך האמתי כפלגי מים לבב העם בעוז אמרותיו, יעמוד במרום הבמה גבוה מכל העם — ומה נכבד לעין רואה מראה עץ השתול על שפת הר גבוה! או מראה בית קטן הנשקף מראש הפסגה על פני השרון! מי לא ישתאה למחזה הנשר כי יפרח מרומי שחק בכנפי עוז? אף למראה איש עולה בכבוד עב על במתי ענן? ומי לא יעלוז לציור גדלת צדקת אל וחסדו במליצת נעים זמירות ישראל?

יְהוָה! בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ
וֶאֱמוּנָתְךָ עַד שְׁחָקִים
צִדְקָתְךָ — כְּהַרְרֵי אֵל
מִשְׁפָּטֶיךָ — תְּהוֹם רַבָּה· (תה' ל"ו)

וכן במענה השוחי בספר איוב:

הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא?
אִם עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא?
גָּבְהֵי שָׁמַיִם — מַה תִּפְעָל?

עמקה

אשר השיגתם ידו, ויום על יום יוסיף עמל לקנות חדשות לבל תֵּלֵא נפשו בין השפעת חפציו הנוספים — והנה גם במליצה כן הוא, אם תלייך עינים החדשים בענין מה אל הנפש המפלאים והנהיים בסדרי הבריאה אך במקומות רחוקים ולעתים רחקות, או היוצאים ממנהג הטבע וממנהג קורות תבל; אז תולך שפך עונג רב אל כליות אנוש, אז תעתיק את נפשו בחפזה מתכונת השקט והמרגוע, אל מוקדי להבות עזמים, זאת היא **נשגבה**·

שם הנשגב

והנה בין הדברים הנופלים תחת חוש הראות, (החדון בכל חמשת חושינו) אלה אשר יש בהם התפשטות באורך או בקומה יותר מאשר הרגלנו לראות סביבותינו יום יום — הדברים הגדולים והגבוהים מאד — הם אשר יביאו לרוב ההשתוממות אל לבנו, ומתראיהם תאחזנו עלילות התמהון העז המסתער בקרבנו, לא תמראה הדברים היפים והנחמדים אף כי יערבו על נפשנו מאוד· כי לא נשתומם על מי שילוח הנהר הקטן, אף כי מימיו זכים המה ובעין הבדולח ילהידו; אבל נשתומם על היאור הגדול המכסה את כל ארץ מצרים בשאון מימיו ביום השטף, או על הים הגדול המקיף את כל האדמה מקצה אל קצה· כן לא תשתאה נפשנו ממראה אש יוקד במערכת עצים עלי האח; אבל סוער ושמה תאחזנו בזכרנו את התהמות הלוהטים, אשר מתחת להרי געש המריקים מתוך פיהם גחלי אש שוטפת, או מציור מדורת תפתה כפי אשר יציירה ישעיה, או מדמיון להט המדבר במליצת לא — קם — כמוהו, הנצת באף אלוה בראש מרומי שמים, ויורד ושורף עד שרשי תהומות הארץ·

כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה
גַּם הוּא לַמֶּלֶךְ הוּכָן
הֶעְמִיק הִרְחִב
מְדוּרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה
נִשְׁמַת יְהוָֹה כְּנַחַל גָּפְרִית
בֹּעֲרָה בָּהּ· (ישעיה ל"ג)

כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי
וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית
וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבוּלָהּ
וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים· (דברים ל"ב)

בנועם דבריו בלבות בני תבל — וזכיות כי בכל ענין, הדבר הנכבד במעלה או משפט הקדימה; לכן גם אנחנו נדבר בראשית למודי המליצה מן

הַנִּשְׂגָּב

(Sublime.) (דאז ערהאבענע)

יען כי הוא המושל ממשל רב בלבות בני אנוש, ופעלתו היא החזקה בנפש·

פעלת הנשגב

המליצה אשר תחתוף פתאום ברעם הפעלתה את כל הגות האדם, כי תמלא בעניננה את הנפש כלה, מבלי תת מקום אל רעיון אחר לעבור בה. היא **הנשגבה מאד**; והרגשה כזאת אשר תולד בנפש מהנשגב כאשר יפעול בעצם עזו הוא **ההתמהון** או **ההשתוממות** (דאז סטויענן), והיא דבה וחזקה **מההתפלאות** (דיא פערוואונדערונג) הנולדת בנפש מהנשגב אשר לא הגיע לתכלית הרוממות·

איכות הנשגב

דע! כי היסוד לכל מליצה נשגבת המענגת את הנפש עונג רב, הוא, **ציור ענינים יוצאים מן המורגל**; כי מחכמת היוצר הדואג בהשתלמות האדם, נטבע בנפש כל אנוש, אשר תתעדן מהשגת דברים חדשים, כי יכבדו בעיניה מאוד, ולהפך יקלו בעיניה הדברים אשר השיגה אותם כבר ימים רבים, כי לא תשא עוד עונג מהמה· והתכונה הזאת היא אשר נראה מושלת בעצם תמה בלב האדם כל ימי חייו, מעת הגלה הכרת המולל ועד יום מות גבר — הלא תראו, איך מהר יקוץ הילד בכלי שעשועיו, כי יחפוץ חדשים לבקרים, ואיך אים יתאם הגבר בקניני מחמדיו אשר

קן, ולאת קלנ אל בלי – די, לקרות בגואים רבים מאפס חפו, ולצאת חיים ותעלומות אל רום – אין – בקרבו, להפריע חקי מנהגי מלורים, ולבזות נוים את כל נפלא ותמים, אשר בזה משכינם מעליוים בשגיום למינכנ – ובסוף סילה אבת סמדמס בבליום המלין וסקש ואתם ישובו אל לבו אחרי אשר נוראות עבדו פיו, לולא ישוב או לגדוף ולשבר את מעשיו גיוסר משכל אתם עדיו בזנים אשר בשגיון כת דמיונו סמעטו בין אתתם מאחרי אמרוחיו, כסיגיף סנעדנים בנטן סדרי אדן את עפלות כוסג; עלא אלאינם מליצוהיו או אתם אשר מענגים, ונפש כל מבין מוסט אוגנם – לואת נאחרים יתלאו סלסת שקיינים שאלס בנפש כל מלין נבנד אשר יקום עין בני תבל; כי סמן תסמת קולם סתה, אשר יזבח בו המליץ הנואר תאת אלסיו ויום לאחו תרחם אמו, לתאו עליון כל בני דרו – אשרסו! כי זכרו עד אחרית סיתים יקום, ואחרי מוג אלפי סדרות לעפרם, שמו עוד יסי נקדם בגוים.

כִּי יֹאבַד שֵׁם מִפְּעֻלּוֹתֵיהֶם תַּחַת
מִסְבּוֹת עִתּוֹתֵי עוֹלָמִים דּוֹרוֹת.
מִכַּבְּדֵי עַד אֶפֶס עֵת יָקוּמוּ
וְעַד בִּלְתִּי יְסוֹדוֹת הַתֵּבֵל הֵמָּה
יַעֲמוֹדוּ — כְּאִיֵּי עוֹלָם נֶטַע אֵל
בְּלֵב נַהֲרֵי נְחָלֵי נוֹזְלִים יַעֲמוֹדוּ
לָעַד בֵּין זִרְמֵי מַיִם כַּבִּירִים
הַגּוֹרְשִׁים אֳנִיּוֹת לְאֻמִּים וּמְלוֹאָן
וּמִשֶּׁטֶף מַיִם
עַזִּים כִּי יֶהְדְּפוּ כְּקַשׁ נִדָּף צִי
אַדִּיר בַּל יַעְתִּקוּ — עַתָּה כָּל
דּוֹרְשַׁי! אֵת לִמּוּדֵי תִּשְׁמְעוּ אַף
אֶל מִשְׁפָּטֵי הָבִינוּ כִּי נָעִים
כִּי תִשְׁמוֹרוּ עַל דַּל
שְׂפָתוֹתֵיכֶם יַחַד כִּי יִכּוֹנוּ׃

עד הנה דברי המליצה

באמת נעים הוא לשמוע את למודיה, ומאוד נאוה להבין אל כל משפטיה יחד; כי המה יכשירו את האדם אשר השיג, מנדבת ידי הטבע שלשת קנינים נכבדים אשר המה: **עוז ההתפעלות** (שטארקעס געפיהל) **התעוררות כח המדמה** (שטירוטע פאנטאזיא) **ויושר השכל** (ריכטיגער פערשטאנד*), להיות לאיש מושל דורש נגועם

*) האדם אשר שלש אלה יחד לא נתנו לו, לשוא יעמול להבין לו יד ושם בין נאדרי המבינים; כי אורכו יילך רוח ההתפעלות העוז נגדיו ואורכם ישפוך אל חוצה אש נשא ההדגשות, אם לנו לא הרגש להתפעל ונפשנו לא התלהבה לאמונה? מי יתן חום תמני קור ומני קרח מי יוליא דבפי בלשנת? — ילו דעתה עוז ההתפעלות נלנ האדם, אם כח דמיונו לא יתעורר אז נקדנו הלוך והמור, כמת ה רוח העור אשר ישרש אחזי אל מהמהות מטעם אף יפולן הרים ויגתן הלעי עד גרוע משלו; לא יכון לעוף על כנפי דעיוניהן מהלאה לארץ ויושנים, להרים את מכונתו שעה עד גנזי שמים ונאליע את משכנו פעם בפאתי שאול, לגעות קו המדם על אין —

תו.

הֵמָּה יְשַׁחְרוּנְנִי וְאֶת אֲסִירֵי בַּרְזֶל
חֲדֵלֵי אֲנָשִׁים אֲנִי אֶתְרוֹעֲעָה׃ כִּי
אֵין עוֹצֵר לַהֲלִיכוֹת תִּפְאַרְתִּי וְעַל
כָּל פִּנּוֹת תֵּבֵל אֲנִי
אֶשְׁפּוֹךְ אֶת לַהֲבוֹתַי — כְּשֶׁמֶשׁ בְּהַדְרַת
בּוֹקֶר כִּי תִגָּלֶה
מִגְּבוּלוֹת קֶדֶם כַּנְפוֹת הָאָרֶץ
תְּבַעֲרֶנָה מְנוֹגַהּ
לַפִּידֶיהָ וְאַף לַהֲבוֹת אֵשׁ תְּפָרֵשׁ
מִמָּרוֹם נְתִיבָהּ עַל פְּנֵי רוֹחַב יַמִּים
יִפְעַת כֶּתֶם תְּכַס אֶת
תּוֹעֲפוֹת הֶהָרִים וְאֶל מֵי כָּל נָהָר
תְּשַׁלַּח זְהַב תְּצֶיהָ
מִבְּרַק קַרְנֶיהָ תִּתְנוֹדֵד בַּלְּהוֹת
הַיַּעַר וְאַף חַגְוֵי נְקִיקֵי סֶלַע
תִּדְרוֹשׁ בְּזוֹהַר צִדְקָתָהּ מִמַּעַל׃

וּבְרוֹב מֶמְשַׁלְתִּי עָלַי
אֶרֶץ כֵּן רַבָּה הַתִּפְאֶרֶת אֲשֶׁר
יַקִּירַי יַכְתִּירוּ כִּי אֲנִי מְשַׁחֲרֵי
אֱהָב וְלִבְחִירַי שֵׁם
עוֹלָם אֶתֵּנָה — נִכְבַּדֵּי אֶרֶץ כִּי
יְכֶל זִכְרָם בִּכְלוֹת שְׁאֵרָם אִמְרוֹת
אֲהוּבַי אֶל דּוֹר אַחֲרוֹן יֵיקְרוּ וְכָל
יְמֵי מְתוֹק אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ
הֵמָּה יִמְתָּקוּ — אַבִּירֵי תֵבֵל

בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת קָרֶת
אַטִּיפָה אֲמָרוֹתַי וּבֵין סְלָעַי
שֶׁקֶט וְהָרֵי מְנוּחוֹת אֲרוֹבֵב שְׂפָתַי
אֱנוֹשׁ בּוֹדֵד׃ בְּצֵל עֲנָפֵי יַעַר וְסַהַר
חוֹרֵשׁ מִצֵּל מְאַהֲבַי אַחֲרַי יִרְדְּשׁוּ
כִּי יִמְצָאוּנִי וּבֵין נְאוֹת פֶּרַח׃
וּמִצְהָלוֹת שְׂדוֹת שׁוֹשַׁנִּים אֶשְׁפּוֹךְ אֶת
רוּחִי עָלַי בְּחִירַי׃ לִי
יִמְתְּקוּ גְּדוֹת נַחַל שׁוֹטֵף וּמִקּוֹל
הֶמְיַת מַיִם כַּבִּירִים יָעוּר קוֹל
תִּפְאַרְתִּי אַף עַל עֶנֶת מֵי מְנוּחוֹת
אֶשְׂמְחָה וְעַל שְׂפַת נָהָר שָׁלוֹם אֶטַּע
יְקַר אָהֳלַי׃ הֵן אֶשְׁקְדָה עָלַי חֲצַר קְבָרוֹת
וְעַל שְׂפָתַי אֵם שַׁכּוּלָה שָׁם אֶשָּׂא
נְהִי אַף אֶרְבְּצָה בֵּין מִשְׁפְּתֵי רוֹעִים
כִּי אֲזַמְּרָה שָׁמָּה
אֶת מַנְעַמֵּי אַהֲבָה׃
אֲנִי אֵצְאָה אֶת מוֹשֵׁךְ הַזֶּרַע אֶל
תַּלְמֵי שָׂדַי וְאַף אָבוֹא אֶת אֲלֻמּוֹת
קְצִירֵהוּ הַבַּיְתָה׃ לְרַגְלֵי נוֹטֵעַ
הַגֶּפֶן אֶעֱלֶה עַל מְרוֹמֵי כֶרֶם
וְלִפְנֵי בּוֹצֵר שָׂמֵחַ אֲשׁוּבָה
אֶל מְלוֹן כְּפָרִים׃ לִי יִקְרָאוּ יוֹשְׁבֵי
מִשְׁתֵּה הַשְּׂמֵחִים עֲלֵי יַיִן וּבְרֹאשׁ
הֲמוֹן חוֹגֵג אֲנִי אֶתְהַלְּכָה נֵס
שׁוֹכְנֵי בָּתֵּי כֶלֶא

וּמִמְטַר שָׁמַיִם יִשְׂגָּא הוֹד
בִּימֵי שֵׁיבָה מַהֵר תִּתְעַנֵּג כָּל
עַיִן עַל יְפִי פִּרְחֵהוּ וְצֵל עֲנָפָיו
מַהֵר אֶת נֶפֶשׁ עֲיֵפָה יְשַׂמֵּחַ ׃

וּבְכָל אַפְסֵי תֵבֵל
אֲנִי שׁוֹכֶנֶת וּמוֹשָׁבִי מִקְצֵה
אֶרֶץ וְעַד קָצֶהָ ׃
עַל הָרְרֵי שֶׁלֶג אֶשְׁכּוֹנָה בִּפְאָתֵי
צָפוֹן וּבֵין הֲמִית יֶלֶל סְעָרוֹת שָׁם
תְּהֶמֶינָה זְמִרוֹתַי ׃ בְּתוֹךְ עֲפָרוֹת אֵשׁ
אֶתְהַלְּכָה בְּאַרְצוֹת
תֵּימָן וְכַשֶּׁמֶשׁ תַּזִּיל לְהָבוֹת
שָׁם אַזִּיל שִׁירוֹתַי ׃ אֲרַחֲפָה עַל
מוֹצָאֵי הַבֹּקֶר בְּקַצְוֵי קָדִים
וּבְקוֹל כִּנּוֹרִי שָׁמָּה אָעִירָה
שַׁחַר ׃ אָלִינָה בְּאַחֲרִית יָם עַל רֹאשׁ
הָרֵי נֶשֶׁף וּבְקוֹל רִנָּתִי שָׁם
אֶקְרָא אִישׁוֹן לַיְלָה
מִתּוֹךְ חַדְרֵי אוֹפֶל ׃ עַל פְּנֵי מְצוּלָה
אֶתְנוֹדְדָה אֶת יוֹרְדֵי
אֳנִיּוֹת הַנִּשָּׂאִים עַל אֶבְרַת
רוּחַ מִקְּצֵה יַמִּים
וְעַד קְצֵיהֶם אַף הוֹלְכֵי
צִיּוֹת כָּל אֲעֻזּוּבָה כִּי יֶאֶרְכוּ
יְמֵיהֶם בֵּין נִבְכֵי אֶרֶץ נוֹרָאָה ׃

בראש

רַעְיוֹן אֶל רַעְיוֹן יַבִּיעַ: אַהֲבָה! —
כְּרַעַם מַחֲרִיד שָׁאוֹג
כִּי יִשְׁאַג עֲלֵי אָרֶץ
בְּרוֹגֶז שָׁמַיִם וְהֶגֶה נוֹרָא כִּי
יְשַׁלַּח מִבֵּין סִתְרֵי חָשְׁכּוֹ עַל
הֲמוֹן לְאֻמִּים רֶגַע בְּשׁוּם אֱלוֹהַּ עָלָיו
יְאָפֵּס אֶת עֲנָנֵי
אֲפֵילָתוֹ וְנוֹעַם שֶׁקֶט צַח נִשְׁקָף
מִבֵּין זוֹהַר מְרוֹמִים
אַף הוֹד אוֹר מוֹפִיעַ
וְחֵן טוֹהַר שַׁחַק מִקְּצֵה שָׁמַיִם
וְעַד קְצֵהֶם יִשָּׁקוּ ׃

אֲנִי אַרְנִין אֶת לֵב אֱנוֹשׁ מֵחִצֵּי
שַׁדַּי וְנֶפֶשׁ שְׂבֵעָה מְרוֹרוֹת מִכּוֹס
חֲמַת עֶלְיוֹן עַל נוֹפֶת תַּנְחוּמוֹתָי
תִּתְעַנָּג — נִחוּמֵי שִׁירוֹתָי כִּי
אָשִׁיר עֲלֵי נֶפֶשׁ נְכֵאָה יַעַצְרוּ
בְּעֵינוֹת דִּמְעוֹתֶיהָ וְיִבָשׁוּ וְאַף
הֶמְיַת אַנְחוֹתֶיהָ
לִדְמָמָה יָקִימוּ — מִקּוֹל רִנַּת
זְמִרוֹתַי כִּי תַעֲבוֹרְנָה עַל לֵב אֱנוֹשׁ
דַּכָּא תְּחִי מַהֵר רוּחוֹ וְעֶשְׁתְּנוֹתָיו
מַהֵר תִּצְהַלְנָה וְתַחַת מְרִי עֶצֶב
יִלְבַּשׁ שְׂמָחוֹת — כֵּן מִנִּזְלֵי שְׁחָקִים
עֵץ יָבֵשׁ יַפְרִיחַ

וממטר

מָנוֹחַ קֹל עֹנֶג יְהִי לוֹ רַעַשׁ
כִּידוֹן וּמֶחָמַת בְּנֵי אַשְׁפָּה מְעוֹפְפִים
עַל כַּנְפֵי מָוֶת לֹא יִרְגַּז לִבּוֹ —
כְּהַר אֵיתָן הַמָּצוּק בְּבֶטֶן אֶרֶץ
וְרֹאשׁוֹ עַד מִשְׁכְּנוֹת עֲנָנִים יַגִּיעַ
יָבֵז לְקוֹל רַעַם הַהֹמֶה בְּעָבֵי
גָפְרִית וְזִיקֵי בָרָק בְּנֵי עֲנָנָה הָרַת
אֵשׁ בַּל יַרְגִּיזוּהוּ וּכְסֶלַע כָּלֵב
יַמִּים נָטוּעַ עַל פְּנֵי תְהוֹמוֹת לֹא
יִירָא מִשְּׁאוֹן סוּפָה וָסַעַר כִּי
יַכּוּ בְּעֶבְרָתָם הָמוֹן
גַּלִּים וּמֶהֱמָיַת מִשְׁבְּרֵי הַיָּם
הַשּׁוֹטְפִים בַּחֲמַת אַף עַל רֹאשׁוֹ לֹא
יַשִּׂיגֵהוּ פָּחַד ׃

אֲנִי אַכְחִיד שִׂנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
וּמִדַּבְּרוֹתַי אוֹיֵב אֶל אוֹיֵב
כִּתְאוֹמֵי בֶטֶן יִשָּׁקוּ — לְדָם כִּי
תִצְמָא נֶפֶשׁ צוֹרֶרֶת וְיָדֶיהָ
לִכְלֵי רֶצַח כִּי שִׁלְּחָה אֲנִי חֵץ
נָקָם אַפִּיל מִכַּף זְדוֹנָהּ וּכְלִי
זַעַם מִבֵּין אֶצְבְּעוֹת עֶבְרָתָהּ אָנִי
אַאֲבִידָה — אֵיבַת מְדָנִים כִּי תֶהֱמַת
בְּנֶפֶשׁ נֶעְכֶּרֶת וּבְקֶרֶב רוּחַ
קַנֹּא כִּי תָצוּ : הִשָּׁמֵר ! אֲנִי אֲגָרְשֶׁנָּה
מִלֵּב מֶמְשַׁלְתָּהּ וּמֵאִמְרוֹתַי

לַהֲבוֹתַי תְּהִי לְמַיִם וְכִכְפוֹר בּוֹקֵר
מִנִּי חוֹם צַח תִּזַּל מִלַּפִּידַי
אִמְרוֹתַי — לֵב יָצוּק כָּאֶבֶן לֹא
יַעֲלֶה בּוֹ צֶמַח צְדָקָה אֲנִי אֲשַׁלַּח
דִּבְרוֹתַי וְאַמְסֶנּוּ וְאֶטַּע נְטָעַי.
אַהֲבָה בְּקִרְבּוֹ — כַּשֶּׁמֶשׁ הַמְשַׁלַּחַת
נִיצוֹצֶיהָ בִּמְעַטֶּה
קֶרַח הַמְכַסֶּה פְּנֵי אֲדָמָה תַּזִּיל
כַּדּוֹנַג אַבְנֵי מַיִם הַמְדֻבָּקִים
בְּקָרָה וּמֵרִגְבֵי עָפָר תּוֹצִיא
מֶגֶד תְּנוּבוֹת יִשְׂמְחוּ
בָּהֶן בְּנֵי תֵבֵל וְאַף יִתְעַנָּגוּ׃

אֲנִי אַלְהִיב זִיקֵי תִגְבוֹרֶת בְּנֶפֶשׁ
חַלָּשׁ וְרִשְׁפֵּי אִשִּׁי
הַחוֹדְרִים בִּרְפֵי לְבָב כָּל מוֹרֶךְ
וָפַחַד מֵהֵמָּה
יַצְמִיתוּ — מִלַּהֲבוֹת דִּבְרוֹתַי לֵב
אֱנוֹשׁ כִּי יָחֹם לָצֵאת לִקְרַאת נָשֶׁק
יַחְשׁוֹב לְתֶבֶן חִצִּים וּכְלֵי מָוֶת
וּכְעָלֶה נִדָּף יִהְיוּ לוֹ מַפֵּץ
וּכְלֵי זַעַם — מִמּוֹקְדֵי אִמְרוֹתַי
תְּשׁוּקַת הַקְּרָב כִּי תּוּקַד בִּלְבַב אִישׁ
הָלוֹךְ וְאַף נַגֵּן יִתְהַלֵּךְ בֵּין שְׂדוֹת
הַהֶרֶג וּבֵין שְׁאוֹן
הֲמֻיַּת הַנִּלְחָמִים לִבּוֹ יִמְצָא

„רְדִי גַם אַתְּ אַרְצָה כִּי תְהִי אֶל בֶּן אֱנוֹשׁ
„לְמִשְׁעֶשַׁעַת וְאַף שַׁלֶּטֶת אִשְׁתֶּךָ
„עַל מְזִמּוֹת רוּחוֹ · מוֹשֵׁל שַׁמְתִּיהוּ
„עַל כָּל יְצוּרֵי אֶרֶץ מוֹשֶׁלֶת תְּהִי
„אַתְּ עָלֵיהוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹתֵיהוּ ·"

וּמֵאָז וְעַד עַתָּה
אֲנִי בִּמְתֵי חֶלֶד שׂוֹרֶרֶת וְאֵין קֵץ
לְעוֹז מֶמְשַׁלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ · אֲנִי
אָעִיר הֲמוֹן תְּשׁוּקוֹת בְּלִבּוֹת בְּנֵי אֱנוֹשׁ וְאַף
רִגְשַׁת שְׁאוֹן רוּחָמוֹ אֲנִי אַשְׁקִיטָה
אֲנִי אָחִישָׁה מִצְּעָדֵי גֶבֶר לִפְעוֹל
גְּדֹלוֹת וְאַף אֲנִי אֶהֱפוֹךְ
זְמָמֵי אִישׁ מֵהָפִיק נוֹרָאוֹת פִּי
מִי יַעֲמוֹד נֶגֶד נֹעַם אִמְרוֹתַי?
וְנֶגֶד צוּף דִּבְּרוֹתַי
מִי זֶה יָקוּם כִּי אַבִּיעָה? — כִּזְרְמֵי
מַיִם כַּבִּירִים הַפּוֹרְצִים מִבֵּין
רַחֶם הֲרָרֵי אֵל יִשְׁטֹפוּ שָׁטוֹף
וְעָבוֹר בְּרַעַשׁ הֲמוֹן דָּכְיֵיהֶם וּמִי
יַעֲמוֹד נֶגֶד גְּאוֹן עֻזָּם? וּבֵין שְׁאוֹן
הֶמְיַת גַּלֵּיהֶם מִי זֶה יַרְגִּיעַ?

אֲנִי אֶהֱפוֹךְ לֵב אַכְזָרִי וְאָעִירָה
רוּחַ חֲנִינָה בְּקִרְבּוֹ — נֶפֶשׁ נְחֹשֶׁת
בְּלִי תֵּמֶס מִדִּמְעוֹת עֲשׁוּקִים מֵעוֹז

לְהַבוֹתִי

הַיִתְרוֹן יְפִיפִית מֵרִבְבוֹת
יְצוּרֵי הָאָרֶץ וְכַמֶּלֶךְ בַּהֲדַר
גְּאוֹנוֹ תִּתְהַלֵּךְ בֵּין הוֹלְכֵי אֲדָמָה׃
לָךְ אַדֶּרֶת הַקּוֹמָה וְאַף צַחוּת
עוֹר הַגְּוִיָּה נִתְּנָה הַתִּפְאָרָה
בִּמְרוֹמֵי מִצְחֵךְ וְחֵן וָנוֹעַם
בְּשֶׁפֶל פָּנַיִךְ יֵשְׁבוּ מִבֵּין
שׁוֹשַׁנֵּי שְׂפָתַיִךְ תְּטוּף חֶמְדַּת
הַדִּבֵּר וְרִשְׁפֵּי הָאַהֲבָה גַּם בְּרַק
רוּחַ חֲנִינָה מִטּוֹהַר עֵינַיִךְ
יְנוֹצְצוּ גִּיל בִּלְבָבְךָ כִּי יָרוֹן
עֲלֵי פִּתְחֵי פִּיךְ חֵן צָחוֹק יְשַׁלֵּחַ
גַּם מֶהֱמְיַת שְׂמָחוֹת כִּי תִסְעָרְנָה
בְּקִרְבֵּךְ נִטְפֵי פְּנִינִים מִבֵּין
עַפְעַפַּיִךְ יִזְּלוּ — וְעַל כָּל הוֹד
גְּוִיָּה גָּדְלָה תִּפְאֶרֶת נַפְשֵׁךְ
וִיקָרַת הֲדַר רוּחֵךְ עַל כָּל חֶמְדַּת
הַבָּשָׂר גָּבְרָה׃

וְאֵלַי בַּת יוֹפִי (שִׁמְעוּ וַאֲסַפֵּרָה)
אָז אֱלוֹהַּ מִמַּעַל
קָרָא וּבְאָזְנַי אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
נָתַן אִמְרוֹתֵיהוּ: „הֵן תִּפְאֶרֶת
„כָּל חֶמְדָּה בָּאָרֶץ
„נָתַתִּי וּכְמַלְאַךְ אֵל יִתְהַלֵּךְ
„אָדָם בֵּין פְּאֵר אַדְמוֹת

נוֹצֵק יְקַר הַכֶּסֶף שָׁם מִכְּלִיּוֹת
רֶפֶשׁ יֵצֵא אוֹדֶם
נְחֹשֶׁת וְאֶל אַבְנֵי אוֹפֶל קַרְנֵי אוֹר
נָתְנוּ כְּזוֹהַר כּוֹכְבֵי רָקִיעַ
הִזְהִיר יָשְׁפֵה וָלֶשֶׁם וּכִיפִעַת
חַכְלִילוּת הַשַּׁחַר
הָאֹדֶם הַשּׁוֹהַם כְּעֶצֶם שָׁמַיִם
בְּיוֹם צַח נִגְלָה הַסַּפִּיר וּכְחֶמְדַּת
לוֹבֶן הַשֶּׁלֶג הִלְבִּין הַבְּדוֹלַח׃
גַּם אֶל בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ מְנַת תִּפְאָרֶת
נָתְנָה בִּגְאוֹן קַרְנַיִם צְבָאֵי
הָרִים הִתְפָּאֲרוּ וִיקַר צִבְעִים
עָטוּ זוֹחֲלֵי אֶרֶץ חֶמְדַּת תּוֹאַר
הִנְחִלָה לַנֶּשֶׁר וְאֶל זְבוּבֵי מָוֶת
כַּנְפֵי זָהָב נֶחֱלְקוּ תִּפְאֶרֶת
נַאֲוָה טָלֵי סוּס גִּבּוֹר
הוּצְקָה וּבְהַדַר אֶבְרָה וְנוֹצָה
בְּנוֹת הַיַּעֲנָה הִתְעַלְּסוּ מְעֻטָּה
צָחַר עָטְפוּ טְלָאֵי שָׂדַי וְעַל בְּנֵי
יוֹנִים הַמּוֹת רוּחַ חֵן נִשְׁפְּכָה
גַּם נָמֵר הָאַכְזָרִי לָבַשׁ אֶת
יְפִי עוֹרֵהוּ וְעַל אֲרִי טוֹרֵף טָרֶף
הוֹפִיעַ הוֹד נוֹרָא׃

וּלְךָ בְּחִיר שַׂדַּי חוֹתַם כָּל חֶמֶד
וּמְלֹא חֵן לְךָ הָאָדָם נָתַן

היתרון

הַמְּלִיצָה מְדַבֶּרֶת

בְּסִפּוּר מַעֲלוֹתֶיהָ וּתְהִלּוֹתֶיהָ

בְּצַוּוֹת אֵל אָל תֹּהוּ
הֱוֵא אֶרֶץ וְלַבֹּהוּ אָמַר וַיְהִי
תֵּבֵל פָּקַד עֲלֵי יוֹפִי הַמְשַׂחֵק
מֵעוֹלָם לִפְנֵי מְכוֹן כִּסְאוֹ לָתֵת
אֶת חֶמְדַּת שַׁעֲשׁוּעָיו עֲלֵי אֲדָמוֹת — אָז
כִּירַקְרַק עֵשֶׂב כָּסּוּ נְאוֹת שָׂדָי
וְעַל רִגְבֵי כָּל אָחוּ רֶפֶד יְצוּעַ
רָשָׁא כָּל עַנְפֵי כָל עֵץ מְפָרֵחַ
נָעִים מָלֵאוּ וּמֵעֲפַר אֲדָמָה
הִתְיַלְּדוּ נִצָּנֵי חֶמֶד לַעֲטוֹת
אַרְגָּמָן צִוְּתָה הַשּׁוֹשַׁנָּה וְעַל
חֲבַצֶּלֶת נִפְקְדָה לְהַלְבִּין כֶּחָלָב
שָׂדַיִם כְּמַרְאֵה לְהֶבֶת הִבְרִיק
הָעֵנָב עֲלֵי גֶפֶן
אַדֶּרֶת וְנֹגַהּ כֶּתֶם כִּסָּה אֶת
שְׂדֵי תְרוּמוֹת׃ גַּם בְּבֶטֶן אֶרֶץ בְּמַאְפֵּל
צַלְמָוֶת רִגְבֵי חוֹל לְזָהָב נֶחְמָד
הֻדְּקוּ וּמִצְּרוֹרוֹת הֶעָפָר

לכבוד

אלופי ומידעי

הגביר היקר החכם השלם

כ"ה ליב הארצפעלד נ"י

ק' ק' צענזאר בעיר ווין

מנחת ידידות הי"א מזכרת אהבה מאתי המחבר

הקדמה

לזאת יעצתני נפשי לגשת אל המלאכה הזאת, למען הול דרך אל כל החפצים להתענג עונג אמתי במליצות ספרי הקודש, כי אערוך לפניהם את למודי המליצה העברית מבוארים במשלים שונים הנעתקים מאת הספרים הנזכרים · והנה בארתי לפעמים גם את המשלים האלה באור נרחב על פי חכמת המליצה, למען הראות רוב היופי הנסתר בהמה; כי מליצות ספרי קדשנו הן הנה כאבני חפץ אשר אך בבחינה רבה יגלה חן אמתת יקרתם · ולפעמים דמיתי יחד שני ציורי מליצה הבאים על ענין אחד בספרי הקודש; שקלתי את חין ערכם במאזני הבחינה אחרי אשר שמתי לפלס חקי המליצה ומשפטיה למשקלת, למען הראות למי משניהם היתרון · ואתם בחורי ישראל! השוקדים על דלתות החכמה, אם תהגו בספר הזה ותדרשו מעליו את יקרת למודיו, אז תמצאו נועם בתורת ה׳ ובדברי קדושיו ·

ווין, ראש חדש ניסן תקע"ה לפ"ק ·

שלמה לעוויזאהן

הקדמה

ספרי הקודש אשר נשארו בידינו לנחלה מאת הנביאים ואנשי הרוח אשר הופיעו בימי קדם בין עמנו על אדמת קודש, כוללים מלבד תורת מורשתנו וספורי הקורות אשר הקרה ה' כפי גזרת חכמתו הנשגבה לאבותינו בימות עולם גם מליצות רבות וטובות: חזיונות נחומים אשר חזו לנו בחירי עליון, לעתים רחוקות ולמועד אחרית הזמנים; שירים מודיעים תהלת ה' אשר תגיל עליהם רוח אנוש ברעד קדשה, ולב אדם תמוג מהמה בחרדת עליצותה; אמרי מוסר נוזלים כטל, אשר ישרישו בנפש זרעי צדק ומישרים, ונטעי נאמנים בקרבה ישגשגו· חקי חיים מוצאי פי החכמה, המאשרים את האדם אשר יכין פעמיו באורח מצותה, והשומרים מפח יקוש את רגלי שומריהם· הכל ערוך בסדר מליצות נעימות וחמדת משלים נשגבים עד למאוד, אשר חכמי העמים הגידו תפארתם ולא כחדו כי נבחר מעשי עט מפורדיהם לא ידמו אליהם; כי מי בארץ יערוך אל יקירי אל, אשר רוח ה' הנה בלבותם, ונשמת שדי היא הניעם אמרות פיהם?

והנה מבלעדי דעת למודי המליצה ומשפטיה, אשר ימשלו בשפתי כל מדבר נעימות, לא יכון לטעום היטב את מטעמי כל ספר מליצי ולהבין עד תכלית יופי אמריו; ואיככה יבחנו בני עמנו אשר לרבים מהמה נעלמו הלמודים העקרים האלה, את נועם ספרי קדשנו העמוקים מאוד? איככה יעלו אל היכל המשגב המוסד בראש מרומי הרים, בטרם ידעו את מסלותיו הרמות אשר בצדק תהלוכותיהן יגיעו אליו שוחרי עדן? —

Est Deus in nobis; agitante calescimus illo.

מליצת ישרון

ספר

כולל למודי המליצה העברית, מבוארים במשלים
רבים ממליצות ספרי הקודש׃

מאת

שלמה לעווינזאהן

MELIZAS JESCHURUN.

ווין

גערדוקט בייא אנטאן שמיד ק׳ק׳ פריוו׳ אונד נידערעסטרייכישעם
לאנדשאפטס = דייטש אונד אריענטאלישעם בוכדרוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON SCHMID, k. k. priv. und N. Ö.
Landschafts-deutsch und orientalischem Buchdrucker 1816.

ועת ימי זכרן
[illegible]

שלום לשון את הים אלי ושרשל. הלשון
כפרות ולשון כראויו אשר אמר: כי
השבת השמים [illegible] כי [illegible] אין שהספות
הם לנות ושוות [illegible]
התורה ואהבת לשון [illegible] לשמ
ומצוה ומחשבה [illegible]
מלמדות אתו אהבת [illegible] עד סדות
וכ[illegible] שבר התורה [illegible]

שלום הלכה [illegible]
ונשים והמשפט [illegible] בשר [illegible]
[illegible] המשפט [illegible] הלכה [illegible]
כי [illegible] את. אלקים [illegible]
העולם [illegible] אות [illegible]
על [illegible] אות
והלוך [illegible]
כך [illegible]